

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів

До 50-ти річчя
Тернопільського національного
економічного університету

Збірник тез доповідей Першої Інтернет-конференції
професорсько-викладацького складу кафедри фінансів ТНЕУ

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ,
ПІДПРИЄМСТВА ТА ДОМОГОСПОДАРСТВА: ПОГЛЯДИ
НАУКОВЦІВ І ПРАКТИКІВ**

**УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСАМИ ГОСУДАРСТВА,
РЕГИОНА, ПРЕДПРИЯТИЯ И ДОМОХОЗЯЙСТВА:
ВЗГЛЯДЫ УЧЕНЫХ И ПРАКТИКОВ**

**FINANCIAL MANAGEMENT OF THE STATE, REGION,
ENTERPRISE AND HOUSEHOLD: THE VIEWS OF
SCHOLARS AND PRACTITIONERS**

м. Тернопіль, 14 квітня 2015 р.

Тернопіль – 2015

**Перша Інтернет-конференція професорсько-викладацького складу
кафедри фінансів ТНЕУ «Управління фінансами держави, регіону,
підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків»
(м. Тернопіль, 14 квітня 2015 р.).**

ГОЛОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів, д.е.н., професор.

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ:

Дем'янишин В.Г. – професор кафедри фінансів, д.е.н., професор;

Кізима Т.О. – професор кафедри фінансів, д.е.н., професор;

Толуб'як В.С. – доцент кафедри фінансів, д.н.держ.упр.;

Горин В.П. – доцент кафедри фінансів, к.е.н., доцент;

Письменний В.В. – доцент кафедри фінансів, к.е.н., доцент.

СЕКРЕТАР КОНФЕРЕНЦІЇ:

Максимчак Б.В. – економіст наукового журналу «Світ фінансів».

*Збірник тез доповідей розглянуто та рекомендовано до друку
на засіданні кафедри фінансів ТНЕУ (протокол № 18 від 17.03.2015).*

ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ВИПУСК:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів, д.е.н., професор.

УКЛАДАЧ:

Письменний В.В. – доцент кафедри фінансів, к.е.н., доцент.

М 54 **Управління фінансами** держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків: збірн. тез. доп. Першої Інт.-конф. проф.-викл. складу каф. фін. ТНЕУ, м. Тернопіль, 14 квіт. 2015 р. – Тернопіль: Вектор, 2015. – 130 с.

У збірнику тез доповідей розглянуто коло питань, що стосуються вивчення проблем і розробки основних напрямів вдосконалення управління фінансами на макро-, мезо- та мікрорівнях. Представлені матеріали заслуговуватимуть на увагу викладачів, студентів і фахівців-практиків.

**ББК 65.9(4Укр)26
УДК 336**

За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику тез доповідей, несуть відповідальність автори.

ЗМІСТ

<i>Кириленко О.П.</i> НОВІ ПІДХОДИ У НАДАННІ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ	6
<i>Булавинець В.М.</i> РОЛЬ ФІНАНСОВОГО ЧИННИКА У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ.....	12
<i>Горин В.П.</i> ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ	16
<i>Гупаловська М.Б.</i> РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ У ЗДІЙСНЕННІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	19
<i>Дем'янишин В.Г.</i> ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД БЮДЖЕТНОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ	22
<i>Дем'янюк А.В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН НА ПРИНЦИПАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	27
<i>Дерлиця А.Ю.</i> СПЕКУЛЯТИВНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ	30
<i>Дишкант О.В.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖФІНІНСПЕКЦІЇ УКРАЇНИ	35
<i>Карапетян О.М.</i> ГАРАНТОВАНІ БОРГОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В СУЧАСНІЙ БОРГОВІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ	40
<i>Карпишин Н.І.</i> ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ: ПРИЧИНИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ ІРРАЦІОНАЛЬНОСТІ.....	44
<i>Квасниця О.В.</i> ШЛЯХИ УСУНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ У СПРИЯННІ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	49
<i>Кізима Т.О.</i> ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	52
<i>Коваль С.Л.</i> ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	55
<i>Козак Г.І.</i> ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	58

**Збірник тез доповідей Першої Інтернет-конференції
професорсько-викладацького складу кафедри фінансів ТНЕУ**

<i>Коломийчук Н.М.</i> ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ	61
<i>Лободіна З.М.</i> МОНІТОРИНГ ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ.....	63
<i>Лубкей Н.П.</i> ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ.....	67
<i>Малиняк Б.С.</i> НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	70
<i>Мартинюк В.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ.....	74
<i>Машко А.І.</i> ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	77
<i>Мокрицька А.Б.</i> ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	81
<i>Перевознюк В.В.</i> ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ФОРМ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ГАЛУЗІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ	84
<i>Петрушка О.В.</i> НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ СТАРОСТІ	87
<i>Письменний В.В.</i> ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В ХРИСТІЯНСЬКІЙ ДОГМАТИЦІ ...	90
<i>Русін В.М.</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	93
<i>Савчук С.В.</i> ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	96
<i>Сидор І.П.</i> СВІТОВІ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	99
<i>Сидорчук А.А.</i> ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОРТФЕЛЕМ ДОМОГОСПОДАРСТВ...	103
<i>Стоян В.І.</i> ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: НАСЛІДКИ ТА РИЗИКИ	106
<i>Толуб'як В.С.</i> СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ	109
<i>Тулай О.І.</i> ТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	115

Шаманська Н.В.

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ 118

Шаманська О.С.

ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ
ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ..... 122

Шулюк Б.С.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ
В УКРАЇНІ 126

e-mail: o.kyrylenko@tneu.edu.ua

Кириленко О.П., д.е.н., професор
НОВІ ПІДХОДИ У НАДАННІ МІЖБЮДЖЕТНИХ
ТРАНСФЕРТІВ

Кириленко О.П., д.э.н., профессор
НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ПРЕДОСТАВЛЕНИИ
МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ТРАНСФЕРТОВ

Kyrylenko O.P., D.Sc., Professor
NEW APPROACHES TO PROVIDE INTERGOVERNMENTAL
TRANSFERS

Одним з основних інструментів бюджетного регулювання є міжбюджетні трансферти, застосування яких дає можливість збалансувати доходи і видатки місцевих бюджетів, забезпечити органи місцевого самоврядування достатніми джерелами доходів для виконання покладених на них функцій та повноважень. Розвиток системи міжбюджетних трансфертів в Україні з часу ухвалення Бюджетного кодексу характеризується низкою позитивних надбань, до яких слід віднести: формалізацію надання дотацій вирівнювання – основного виду міжбюджетних трансфертів, досягнення за їх допомогою певного ступеня вирівнювання доходів і видатків місцевих бюджетів у регіональному розрізі, запровадження єдиних підходів щодо визначення соціальних субвенцій, впровадження нового порядку надання трансфертів на основі щоденних нормативів відрахувань від загальнодержавних доходів та ін.

Проте пошук оптимальної моделі організації міжбюджетних відносин триває. Для підвищення ефективності фінансового вирівнювання механізм міжбюджетних трансфертів, починаючи з 2015 р., відповідно до закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 № 79-VIII зазнає певних змін. Так, у бюджетну практику запроваджено наступні види міжбюджетних трансфертів: 1) базова дотація; 2) субвенції; 3) реверсна дотація; 4) додаткові дотації.

Базова та реверсна дотації є протилежними за напрямком руху грошовими потоками, що функціонують між державним, з одного боку, та місцевими бюджетами, з іншого, у рамках горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій.

Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районів і об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, здійснюється з урахуванням таких параметрів: 1) кількість населення; 2) надходження податку на доходи фізичних осіб за останній звітний бюджетний період; 3) індекс податкоспроможності відповідного бюджету.

Індекс податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності обласного бюджету, зведеного бюджету міста обласного значення, району чи об'єднаної територіальної громади порівняно з аналогічним середнім показником по всіх відповідних бюджетах в Україні у розрахунку на одну людину.

Якщо значення розрахованого індексу:

- в межах 0,9 до 1,1 – вирівнювання не здійснюється;
- менше 0,9 – надається базова дотація відповідному бюджету в обсязі 80% суми, необхідної для досягнення таким індексом відповідного бюджету значення 0,9;
- більше 1,1 – передається реверсна дотація з відповідного бюджету до державного бюджету в обсязі 50% суми перевищення таким індексом значення 1,1.

Індекси податкоспроможності місцевих бюджетів не можуть змінюватися і переглядатися частіше, ніж один раз на рік, крім випадків: виділення нових або зміни статусу вже існуючих адміністративно-територіальних одиниць; зміни місцезнаходження суб'єктів господарювання-платників податків; зміни податкового законодавства; зміни обсягу надходжень податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб за відповідний бюджетний період повинна бути підтверджена органами стягнення.

Наступним видом міжбюджетних трансфертів є субвенції, кошти яких використовуються на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції. З 2015 р. в Україні діють наступні види субвенцій:

- субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;

- субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів);
- освітня субвенція;
- субвенція на підготовку робітничих кадрів;
- медична субвенція;
- субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру;
- субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;
- субвенція на проекти ліквідації підприємств вугільної і торфодобувної промисловості та утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі на умовах співфінансування.

Субвенції на здійснення державних програм соціального захисту надаються з державного бюджету місцевим бюджетам для проведення видатків по соціальному захисту та соціальному забезпеченню, визначених Бюджетним кодексом. За рахунок субвенцій здійснюється надання передбачених чинним законодавством пільг та субсидій населенню.

Субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів) використовується виключно на мету, визначену її надавачем, з урахуванням прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, а розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей в рівні життя населення різних регіонів країни.

Розподіл субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, з урахуванням завдань і заходів державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку на підставі формалізованих параметрів, що базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території (основними з яких є показники обсягу промислового виробництва, обсягу валової продукції сільського господарства, обсягу інвестицій в основний капітал, рівня щільності населення, рівня безробіття населення, доходів населення у розрахунках на одну особу, середньомісячної заробітної плати працівників).

Освітня субвенція спрямовується на оплату поточних видатків загальноосвітніх навчальних закладів усіх ступенів, шкільних відділень навчально-виховних комплексів «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад», спеціалізованих шкіл (школи-інтернати), вечірніх шкіл, загальноосвітніх навчальних закладів для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації, спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, навчально-реабілітаційних центрів.

Освітня субвенція може спрямовуватися на реалізацію заходів з оптимізації мережі навчальних закладів. Розподіл субвенції проводиться на основі формули, що враховує такі параметри:

- кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів у міській та сільській місцевості, гірських населених пунктах;
- наповнюваність класів;
- коригуючі коефіцієнти приведення, що застосовуються до кількості учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів та залежно від місцевості, в якій розташований заклад.

Субвенція на підготовку робітничих кадрів спрямовується на фінансування видатків місцевих бюджетів на професійно-технічну освіту (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення у професійно-технічних навчальних закладах державної та комунальної власності). Обсяги субвенції затверджуються окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя) бюджетів, а розподіл здійснюється на основі формули, що враховує наступні параметри:

- кількість учнів професійно-технічних навчальних закладів, включаючи учнів у гірських населених пунктах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- коригуючі коефіцієнти приведення, що застосовуються до кількості учнів та залежно від місцевості, в якій розташований заклад.

Медична субвенція спрямовується на фінансування видатків на первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу, консультативну амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу, спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну

допомогу, санаторно-курортну допомогу та програми медико-санітарної освіти.

Обсяги субвенції затверджуються окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя) бюджетів, а розподіл здійснюється на основі формули, що враховує наступні параметри:

— кількість населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

— коригуючі коефіцієнти, що враховують відмінності у вартості надання медичної допомоги;

— особливості надання медичної допомоги у гірських населених пунктах.

Субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру використовується для реалізації державних програм і комплексних заходів у сфері охорони здоров'я за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України. Формула, на основі якої здійснюється розподіл субвенції між бюджетами, враховує такі параметри:

— кількість хворих;

— кількість населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Для визначення розподілу обсягів освітньої, медичної субвенції та субвенції на підготовку робітничих кадрів використовується фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, який визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію відповідних бюджетних програм, на кількість населення чи споживачів гарантованих послуг. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів коригуються коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання гарантованих послуг залежно від: 1) кількості населення та споживачів гарантованих послуг; 2) соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей (з часу їх визначення) адміністративно-територіальних одиниць.

Позитивною зміною слід вважати те, що залишки коштів за освітньою, медичною субвенцією, субвенцією на підготовку робітничих кадрів та на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних

місцевих бюджетів і можуть використовуватися у наступному бюджетному періоді.

Розподіл додаткової дотації на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою, та інших додаткових дотацій між місцевими бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України.

Що стосується міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами, то вони можуть надаватись у наступних формах: 1) субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування; 2) субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів), у т. ч. на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування; 3) дотації та інші субвенції.

Таким чином, зміни переліку та порядку надання міжбюджетних трансфертів, запроваджені з 2015 р., слід кваліфікувати як новий етап у розвитку системи міжбюджетних трансфертів в Україні. Новий порядок надання міжбюджетних трансфертів сприятиме посиленню відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів (якими є центральні органи виконавчої влади, наприклад, такі як Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України та ін.) за формування та реалізацію державної політики у відповідних сферах, посилить їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в частині формування відповідних стандартів надання послуг та впорядкування мережі освітніх, медичних установ і закладів. Окрім цього важливою новацією є визначення механізму перерахування базової та реверсної дотації до місцевих бюджетів у разі несвоєчасного прийняття Закону про Державний бюджет на відповідний рік.

e-mail: v.bulavynets@tneu.edu.ua

Булавинець В.М., к.е.н., доцент

**РОЛЬ ФІНАНСОВОГО ЧИННИКА У ПІДВИЩЕННІ
ЕФЕКТИВНОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ**

Булавинець В.М., к.э.н., доцент

**РОЛЬ ФИНАНСОВОГО ФАКТОРА В ПОВЫШЕНИИ
ЭФФЕКТИВНОСТИ ОХРАНЫ ТРУДА**

Bulavynets V.M., Ph.D., Associate Professor

**THE ROLE OF FINANCIAL FACTORS IN INCREASING THE
EFFICIENCY OF LABOR**

Охорона праці є важливою складовою соціальної політики будь-якої сучасної розвиненої держави. Це складна та багатогранна система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, скерованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Невпинний розвиток науково-технічних та глобалізаційних процесів наповнює дане поняття новим сенсом. Тому сьогодні у сфері охорони праці основна увага акцентується на запобіганні травматизму та забезпеченні сприятливих виробничих умов [1, с. 112].

Водночас, покращення умов праці, зниження виробничого травматизму та професійної захворюваності має не лише соціальний, а й економічний ефект, оскільки призводить до збільшення фонду робочого часу, підвищення ефективності використання технічного устаткування, зниження плинності кадрів, зменшення витрат на пільги та компенсації за несприятливі умови праці, скорочення видатків, пов'язаних з виробничим травматизмом і захворюваністю працівників тощо. Ефективний комплекс заходів, спрямованих на поліпшення умов праці, може забезпечити приріст продуктивності праці більш ніж на 20%.

Однак, державна політика України ще не повною мірою забезпечує системний, комплексний підхід до вирішення всього спектру завдань щодо підвищення ефективності управління у сфері

охорони праці. Визначальну роль у цьому процесі відіграє фінансовий чинник, оскільки реалізація заходів, спрямованих на поліпшення умов праці, зниження виробничого травматизму та професійної захворюваності потребує суттєвих фінансових затрат.

Згідно ст. 19 Закону України «Про охорону праці» фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем. Для підприємств, незалежно від форми власності, або фізичних осіб, які використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5% від суми реалізованої продукції, а для тих, що фінансуються з державного або місцевого бюджету – передбачається витратити не менше 0,2% від фонду оплати праці [2]. Однак, зазначений розмір витрат на охорону праці не відповідає нинішнім економічним умовам України, коли значно (у декілька разів) зросли ціни та вартість цих заходів. Відповідно до положень даного законодавчого акту із державного та місцевих бюджетів також передбачено фінансування загальнодержавних, галузевих, регіональних програм та профілактичних заходів з охорони праці. Проте, незважаючи на неодноразові пропозиції профспілок, витрати на охорону праці не виділені окремим рядком бюджетної класифікації у державному та місцевих бюджетах.

Загалом, усі витрати, пов'язані з охороною праці, поділяються на:

- витрати на відшкодування потерпілим особам внаслідок травм і професійних захворювань;
- пільги та компенсації за важку працю та роботу в шкідливих умовах;
- витрати на профілактику травматизму та захворювань;
- витрати на ліквідацію наслідків аварій та нещасних випадків;
- штрафи та інші відшкодування.

На жаль, в нинішніх кризових умовах багато роботодавців вважають затрати на охорону праці марними, оскільки вони зумовлюють збільшення собівартості продукції та зменшення доходів. Як наслідок, згідно даних Державної служби статистики України, у шкідливих умовах праці у 2013 р. працювало 1,3 млн. осіб, що становить 28,9% загальної чисельності зайнятого населення [3]. Незадовільні умови праці пояснюються також масовими порушеннями роботодавцями порядку, термінів та методики проведення атестації робочих місць. А це, у свою чергу, стало причиною того, що багатьом працівникам не було підтверджено стаж

роботи у шкідливих умовах праці, що позбавило їх права на пільгове пенсійне забезпечення за віком. Отже, недоліки у проведенні атестації робочих місць призводять до недостатнього соціального захисту працівників, зайнятих на роботах з важкими та шкідливими умовами праці (лише 0,6% працівників отримують лікувально-профілактичне харчування, тільки 17,0% отримують доплати за шкідливі умови праці) [4].

Важливим джерелом фінансування заходів з охорони праці є кошти Фонду соціального страхування України, які спрямовуються на запобігання нещасним випадкам та усунення загрози здоров'ю працівників, викликані несприятливими умовами праці. Однак, як показує досвід розвинених країн, фінансування заходів з охорони праці є ефективним методом економічного впливу на стан безпеки, гігієни праці та виробничого середовища лише за умови, що на вказані цілі буде спрямовуватися не менше 3% річного бюджету системи страхування.

Отже, зважаючи на інтеграцію України до Європейського Співтовариства, виникає потреба вироблення принципово нового підходу до питань охорони праці в країні, а також зміни ідеології роботодавця щодо відповідальності за життя та здоров'я найманих працівників. Європейські країни для вирішення зазначених проблем застосовують різноманітні механізми, вагому роль серед яких відіграють економічні методи, спрямовані на стимулювання діяльності підприємств і організацій у сфері охорони праці задля досягнення визначених цілей з урахуванням потреб та інтересів усіх зацікавлених сторін. Економічні методи управління охороною праці є інструментом, який дає можливість державі створювати такі умови господарювання для роботодавців, за яких їм вигідніше спрямовувати ресурси на профілактичні заходи та на поліпшення стану умов і охорони праці, аніж витратити їх на компенсації потерпілим і ліквідацію інших наслідків неналежного стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Дані методи економічного впливу використовуються в ролі зовнішнього та внутрішнього економічного стимулювання за виконання вимог охорони праці, яке базується на прямій та непрямій вигоді суб'єкта, до якого вони застосовуються [5].

Як бачимо, у світовій практиці давно й успішно застосовуються механізми, в основі яких лежить принцип запобігання нещасним випадкам і профзахворюванням, шляхом економічного

стимулювання за виконання відповідних законодавчих вимог у сфері охорони праці. Такий міжнародний досвід, адаптований до вітчизняних реалій, може бути корисним за умов реалізації завдань щодо зміни підходів до фінансування та поліпшення охорони праці в нашій державі. Варто зазначити, що проблему безпеки праці, захисту працівника від дії шкідливих та небезпечних виробничих факторів необхідно вирішувати не лише за допомогою засобів фінансового впливу, а й з урахуванням «людського чинника».

Література:

1. *Новак І.М.* Формування сучасної системи професійної безпеки та охорони праці в Україні / І.М. Новак, Н.І. Котова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 110–117.
2. Закон України «Про охорону праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2694-12>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Всеукраїнський портал з питань охорони праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnopr.com.ua>.
5. *Савчук О.В.* Охорона праці – міжнародний досвід для України / О.В. Савчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Tecnic/13_79337.doc.htm.

e-mail: v.horyn@tneu.edu.ua

Горин В.П., к.е.н., доцент

**ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ У
ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ**

Горин В.П., к.э.н., доцент

**ВЕКТОРЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ
ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРЫ**

Goryn V.P., Ph.D., Associate Professor

**WAYS OF IMPROVEMENT AT THE CULTURE SECTOR
FINANCIAL POLICY**

В сучасних умовах загальносвітовою тенденцією у розвитку державних фінансів є активне впровадження ринкових елементів у діяльність публічного сектору. Причина цього криється у неспроможності держави через обмеженість бюджетних ресурсів забезпечити сподівані обсяги та якість суспільних благ. Водночас, подальше нарощування масштабів централізації фінансових ресурсів в державі загрожує поглибленням кризових процесів, оскільки, як застерігає О. Длугопольський «за певних умов надмірне розростання держави загального добробуту може завершитися руйнуванням її економічної основи» [1, с. 261]. Тому впродовж останніх десятиліть методи державного втручання в економічні процеси зазнали модифікації, а масштаби перерозподільчих процесів скорочені за рахунок копіювання державним сектором ринкових підходів. Ідеологом цих трансформацій виступив апологет непрямих методів фінансування соціальної сфери М. Фрідмен, а розроблений ним так званий «ваучерний план» знайшов своє практичне застосування у царині фінансування освіти у провідних країнах світу [2, с. 65].

Погляди щодо застосування принципово нових механізмів фінансування суспільних благ, базованих на поєднанні ринкових важелів з інструментарієм державного регулювання набувають виняткової актуальності в період жорсткої економічної кризи та іноземної інтервенції, коли держава не може дозволити собі

витрачати доволі обмежені бюджетні ресурси намарно, а забезпечення ефективності їхнього використання стає питанням національної безпеки. У цьому ракурсі особливої уваги вимагає питання підвищення кількісно-якісних результатів роботи галузей соціальної сфери, які продукують найважливіші суспільні блага, адже завдяки цьому значною мірою формується ставлення людей до держави та суспільна думка про результативність діяльності органів влади. Між тим, ознаками вітчизняної моделі фінансування соціальної сфери на сьогодні визначають неефективність використання коштів і марнотратство, низьку якість продукуваних благ, їхню невідповідність суспільним потребам, культивування утриманства бюджетних установ та ін. Необхідність проведення реформ у галузях освіти, культури, охорони здоров'я нині визнається не лише науковим середовищем, а й на рівні органів державної влади [3].

Успадкована з часів планової економіки модель фінансування культури за період переходу до ринкових відносин практично не зазнала змін. Основним джерелом покриття витрат закладів культури продовжують залишатися кошти бюджету, а стимули для переходу їх до самозабезпечення практично відсутні. При цьому, попри значне зростання обсягів видатків держави на галузь (в 1,8 рази за 2009–2013 рр.), радикального поліпшення показників її роботи поки не спостерігається. Слід визнати, що зростання бюджетних видатків на культуру за вказаний період значною мірою нівельоване інфляційними процесами, однак навіть цим, на наш погляд, не можна пояснити відсутність реальних зрушень у питанні підвищення якості культурного обслуговування населення в Україні. Більш того, успадкована з радянських часів практика приписування показників дає підстави сумніватися в об'єктивності результатів роботи галузі культури, адже рівень оцінювання населенням повноти задоволення своїх культурних потреб залишається вкрай низьким, а в сільській місцевості культурне життя майже припинилося. виправити ситуацію могло б бюджетне стимулювання недержавних культурних установ до надання загальнодоступних культурних благ, однак чинний механізм бюджетного фінансування культури передбачає таку можливість виключно у рамках реалізації загальнодержавних масових заходів. Таким чином, чітко виявляється головний принцип сучасної моделі фінансування культури – орієнтація не на продукування культурних

послуг, задоволення інтересів споживачів, а на утримання закладів культури.

Вирішення вищезазначених проблем вимагає проведення кардинальних реформ у царині культури, спрямованих на широке впровадження ринкових інструментів у її діяльності, поступовий перехід від бюджетного забезпечення до бюджетного регулювання галузі. На наш погляд, серед найважливіших змін, яких потребує галузь культури в Україні, доцільно відмітити наступні:

— реальне впровадження програмного принципу формування бюджету галузі. Нині більшість бюджетних програм мають середньостроковий характер, однак з орієнтовними обсягами фінансування та «розмитими» цілями. Нерідко конкретні обсяги видатків виявляються заниженими порівняно з реальною потребою, а плани із залучення коштів з позабюджетних джерел – надмірно оптимістичними. Негативно позначаються на ефективності бюджетних програм у галузі культури не розробленість єдиних правил формування і затвердження цільових програм, а також прогалини методики оцінювання результатів їхнього виконання;

— оптимізація мережі закладів культури як передумова для реформування механізму бюджетного фінансування галузі. Усі бюджетні заклади культури, на наш погляд, доцільно розмежувати на групи залежно від їхньої спроможності до самостійного функціонування в умовах ринку. Відтак, державна чітко з'ясує питання, яка частина закладів у короткий термін може бути роздержавлена, яким закладам культури доцільно надати статус неприбуткових організацій зі збереженням часткового бюджетного субсидування, а також для яких закладів варто зберегти існуючу практику повного утримання за рахунок бюджетних коштів;

— диверсифікація джерел та методів фінансування культурних заходів. В рамках диверсифікації доцільно забезпечити стимулювання та протекціонізм щодо вітчизняної культури, адже нині податкова система передбачає незначні преференції для бізнес-структур, які займаються благодійництвом у царині культурних послуг. Також варто звернути увагу на популяризацію стимулів не фінансового характеру щодо залучення бізнесу до фінансування культурних проектів. Тут мається на увазі практиковане у західних країнах закріплення за бізнес-структурами статусу головного мецената закладу культури з можливістю використання цього для формування його позитивного іміджу. Поряд з цим, доцільно

розглянути можливість впровадження методів спільного фінансування культурних проєктів на засадах державно-приватного партнерства. На наш погляд, використання такого механізму дасть можливість досягти концентрації бюджетних коштів у найбільш затребуваних сферах культурних індустрій.

Література:

1. Длугопольський О. Роль інституту держави у формуванні концептуальних основ економіки добробуту: теоретико-методологічні підходи // О. Длугопольський // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2007. – Вип. 31-1. – С. 257–264.

2. Кириленко О.П. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / [Кириленко О.П., Кізіма Т.О., Горин В.П. та ін.]; за ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль: Вектор, 2013. – 420 с.

3. Мінкульт має намір провести чотири реформи в галузі – Кириленко // Interfax-Україна. – 2015. – 12 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/254680.html>.

e-mail: m.hupalovska@tneu.edu.ua

Гупаловська М.Б., к.е.н., доцент

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ У ЗДІЙСНЕННІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Гупаловская М.Б., к.э.н., доцент

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ КАЗНАЧЕЙСКОЙ СЛУЖБЫ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В УКРАИНЕ

Hupalovska M.B., Ph.D., Associate Professor

ROLE OF THE STATE TREASURY SERVICE IN FINANCIAL CONTROL IN UKRAINE

Серед усіх стадій бюджетного процесу чи не найбільше потребує державного контролю стадія виконання бюджетів. Адже саме на цій стадії бюджетного процесу здійснюється практична реалізація

забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому та за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетом заходів. У системі державного фінансового контролю особливе місце належить органам Державної казначейської служби України (ДКСУ), адже саме через ці органи проходять грошові потоки держави: доходи бюджетів акумулюються на окремих рахунках і проводиться фінансування бюджетних установ та організацій.

З огляду на це її основна роль полягає у забезпеченні казначейського обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунка, відкритого у Національному банку України [1, с. 351].

Тому, зазвичай діяльність органів Держказначейства розглядають як суто технічну – ведення бухгалтерського обліку, складання звітності про виконання державного та місцевих бюджетів, а також управління ресурсами. При цьому, поза увагою залишається одна із головних казначейських функцій – контроль бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень і здійсненні витрат. Але зазначена норма відома всім розпорядникам бюджетних коштів і передбачає здійснення певних контрольних дій з боку органів Державного казначейства. Цей контроль має різні зовнішні прояви і може здійснюватися за різними формами і критеріями.

У процесі розвитку Державного казначейства України створено досить сучасні контрольні механізми, які закладені у програмне забезпечення. Зазначене дозволяє органам Державного казначейства здійснювати в автоматизованому режимі більшість контрольних повноважень [2].

На сьогодні, виходячи із існуючої законодавчо-нормативної бази та діючої практики, можна констатувати, що органи ДКСУ здійснюють попередній та поточний державний фінансовий контроль. Так, попередній контроль проводиться для попередження незаконних дій по зарахуванню надходжень до бюджетів, а також при реєстрації зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів, особливо на стадії схвалення та дозволу на витрачання бюджетних коштів. Попередній контроль сприяє ефективному та законному використанню бюджетних ресурсів, забезпеченню обліку бюджетних асигнувань та контролю за їх дотриманням, виділення коштів розпоряднику відповідно до взятих та зареєстрованих зобов'язань, створенню передумов для того, щоб одержувачі бюджетних коштів були

зацікавлені у використанні бюджетних коштів за цільовим призначенням.

Другим етапом, за терміном проведення державного фінансового контролю, є здійснення органами Державної казначейської служби України поточного контролю, який передбачає перевірку відповідності передбачуваних до оплати витрат затвердженому кошторису витрат, кодам економічної класифікації і відповідності укладених договорів доведеним лімітам бюджетних зобов'язань, а також наявності документів, що підтверджують належну реалізацію договорів на постачання продукції, виконання робіт, послуг тощо.

Контроль на стадії оплати сприяє запобіганню порушень нормативних актів, незаконних фінансових операцій, не передбачених до фінансування законодавством, що призводить до нецільового використання коштів. Ця форма контролю відіграє роль заходу превентивного впливу на процес формування й використання державних ресурсів. Контрольні дії органів Державного казначейства, покликані попередити невиправданих витрат бюджетних коштів і забезпечити більше повну мобілізацію доходів у бюджет.

У межах повноважень, передбачених ст. 112 Бюджетного кодексу України, за порушення бюджетного законодавства органи Державної казначейської служби України застосовують до учасників бюджетного процесу заходи впливу визначені ст. 117 Бюджетного кодексу України. Так, наприклад, у 2014 р. попереджено 11718 порушень бюджетного законодавства допущених розпорядниками та одержувачами коштів державного та місцевих бюджетів на загальну суму 2396,6 млн. грн., з яких 11117 (95%) порушень усунуто на загальну суму 1980,0 млн. грн. (83%) [3].

Важливою рисою казначейського контролю є динамізм, який виявляється в тому, що органи Державної казначейської служби здійснюють попередній та поточний контроль за надходженням, цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, який в свою чергу дозволяє посилити оперативність управління фінансовими ресурсами держави.

Тому, контроль, здійснюваний органами Державної казначейської служби України є невід'ємним елементом системи управління державними фінансовими ресурсами.

Література:

1. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: монограф. / [В.Г. Демянишин, О.П. Кириленко, Т.О. Кізима, С.І. Юрій та ін.] за заг. ред. С.І. Юрія, В.Г. Демянишина. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 376 с.

2. Контроль у системі Державного казначейства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/92828>.

3. Застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/242872>.

e-mail: v.demianyshyn@tneu.edu.ua

Дем'янишин В.Г., д.е.н., професор

**ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД БЮДЖЕТНОЇ
ДОКТРИНИ УКРАЇНИ**

Демьянишин В.Г., д.э.н., профессор

**ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПОВ
БЮДЖЕТНОЙ ДОКТРИНЫ УКРАИНЫ**

Demianyshyn V.G., D.Sc., Professor

**STAGES OF FORMING AND REALIZATION OF PRINCIPLES
OF BUDGET DOCTRINE OF UKRAINE**

У сучасній економічній літературі немає наукових праць, які б розкривали зміст та особливості бюджетної доктрини, її взаємозв'язок як елемента фінансової науки та бюджетної політики, в наслідок чого вітчизняна економічна наука й практика зазнають великих втрат. Відсутність бюджетної доктрини серед державних документів стратегічного характеру, у якій би розкривалися напрями бюджетної політики, її теоретичне обґрунтування негативно впливає на вибір моделі, напрямів подальшого розвитку суспільства, а також засобів досягнення стратегічних цілей.

У системі фінансових наукових знань під бюджетною доктриною ми вважаємо сукупність принципів, положень, ідей, цілісну

концепцію, систематизоване вчення, закінчений комплекс наукових пояснень, взаємозв'язаних між собою об'єктивних та суб'єктивних засад функціонування бюджету держави, бюджетних явищ і процесів у суспільстві з відображенням результатів у державному документі стратегічного значення.

Отже, бюджетна доктрина є цілісною системою знань. Їй властиві сукупність окремих ідей, понять, принципів, концепцій, вчень, законів, закономірностей, які, втративши свою автономність, перетворюються у єдине ціле, де має місце логічна залежність між ними. Центральним категоріальним поняттям бюджетної доктрини є бюджет держави, який відповідно до діалектичного методу його дослідження нами розглядається із теоретичної (за сутністю) й практичної (за явищем, змістом, формою, організаційною побудовою, правовою ознакою, роллю у суспільстві) точок зору.

Трактуючи бюджет за сутністю як об'єктивну економічну категорію, яка відображає сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом та перерозподілом ВВП і національного багатства країни з метою формування й використання основного централізованого фонду грошових коштів, призначеного для виконання державою її функцій, ми, з одного боку, визначаємо місце бюджету серед інших розподільчих категорій, а з іншого – особливості та межі бюджетних відносин, їхню роль у розподільчих та перерозподільчих процесах, а також кінцеву мету. Виходячи з вище зазначеного, пізнання сутності бюджету як елемента бюджетної доктрини дає можливість сформулювати оптимальну модель розподілу та перерозподілу ВВП за допомогою бюджетних відносин, і, відповідно, оптимальну модель основного централізованого фонду грошових коштів держави, який називають бюджетним фондом.

Така теоретична оптимальна модель, на нашу думку, має бути основою для формування бюджетної політики держави та розробки бюджетної доктрини як стратегічного державного документа. Отже, від глибини пізнання категоріальної сутності бюджету держави, розуміння особливостей розподільчих процесів, їхньої кінцевої мети залежить зміст, якість, цілеспрямованість та ефективність бюджетної політики суспільства. Тому відповідальні у державі особи за розробку та реалізацію бюджетної політики зобов'язані за характером своєї діяльності ґрунтовно розуміти сутність, призначення та роль бюджету у суспільстві, володіти спеціальною термінологією, мати міцні фундаментальні знання з фінансової теорії, методології й практики. У

найбільш узагальненому вигляді теоретична модель розподілу ВВП та бюджетного фонду держави у кінцевому підсумку повинна оптимально задовольнити потреби всіх учасників розподільчих відносин, а саме, державу, юридичних та фізичних осіб. Відповідній меті має бути підпорядкована й бюджетна політика.

Підсумовуючи вище зазначене можна зробити висновок, що бюджетна доктрина як елемент фінансових наукових знань, з одного боку, розкриває сутність бюджету у системі об'єктивних економічних категорій, принципи, ідеї, цілісну концепцію, систематизоване вчення, закінчений комплекс наукових пояснень, взаємозв'язаних між собою бюджетних явищ і процесів, які дають можливість сформулювати оптимальну модель розподілу ВВП, а з іншого – конкретизує бюджет як об'єктивну економічну категорію за допомогою особливих її речових форм, тобто матеріального її вираження: за явищем – у вигляді сукупності реальних грошових потоків у розрізі їхніх окремих видів, що забезпечують формування й використання бюджетного фонду; за матеріальним змістом – у вигляді основного централізованого фонду грошових коштів держави; за формою – у вигляді основного фінансового плану держави; за організаційною побудовою – у вигляді центральної ланки фінансової системи держави; за правовим характером – у вигляді відповідних юридичних актів (закону про Державний бюджет України, рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим і місцевих рад); за роллю у суспільстві – у вигляді одного з найважливіших інструментів регулювання соціально-економічних процесів у країні. Таким чином, бюджетна доктрина, будучи науковою субстанцією, закладає основи бюджетної політики, без яких ця доктрина як стратегічний державний документ не може бути реальною й ефективною. Отже, теоретична концептуалізація бюджетної доктрини містить фундаментальні засади бюджетної політики держави, які визначають її зміст, завдання, кінцеву мету.

Формуючи бюджетну доктрину як важливий політичний документ, органи державної влади та державного управління, у першу чергу, мали б визначитися із стратегічними напрямками соціально-економічного розвитку суспільства, обрати модель суспільства, яку прагне побудувати держава, при чому ця модель не повинна мінятися залежно від політичної сили, яка прийшла до влади, а бути незмінною, незалежною від окремих політичних уподобань. Незмінність стратегічного курсу є гарантією економічної

стабільності та неможливості відхилень від кінцевої мети, які можуть негативно відобразитися на динаміці розвитку економіки і добробуту населення.

Враховуючи існуючі та розробляючи власну модель, Україна у своєму розвитку мала б орієнтуватися на оптимізації розподілу ВВП за допомогою бюджету з метою задоволення економічних інтересів усіх суб'єктів розподільчих відносин, що найбільше відповідатиме напрямкам ринкових трансформацій.

Отже, процес формування бюджетної доктрини і реалізації її засад, на нашу думку, доцільно пов'язувати з бюджетом держави (а не державним бюджетом) із виділенням взаємозв'язаних між собою чотирьох етапів.

На першому етапі пропонуємо сформулювати наукові підходи до обґрунтування бюджетної доктрини, її засад, на основі чого розробити державний документ, що визначав би найважливіші параметри цієї доктрини. Доцільно, щоб такий документ затвердила Верховна Рада України, і використовувати його для керівництва органами державної влади, державного управління та місцевого самоврядування. Наукова частина доктрини постійно перебувала б під увагою вітчизняних вчених, її б удосконалювали, на основі чого можна було б вносити корективи у державний документ.

Маючи розроблені та обґрунтовані наукою засади бюджетної доктрини, доцільно переходити до другого етапу – формування бюджетної політики, її стратегії і тактики. Бюджетну політику ми вважаємо найважливішим середовищем реалізації бюджетної доктрини України. У процесі розроблення бюджетної стратегії на базі бюджетної доктрини можна було б передбачити цілісну систему дій держави, які спрямовували б на реалізацію мети, завдань, пріоритетів довготривалого курсу бюджетної політики. Бюджетну стратегію доцільно розраховувати на тривалу перспективу, пов'язувати з вирішенням глобальних завдань, визначених економічною стратегією. Бюджетна тактика як форма реалізації бюджетної стратегії поєднувала б комплекс адаптивних заходів впливу держави на стан функціонування бюджетних взаємовідносин з метою надання їм параметрів, визначених завданнями бюджетної стратегії.

Третій етап пов'язаний із формуванням бюджетного механізму відповідно до засад бюджетної доктрини і бюджетної політики. Бюджетний механізм є зовнішньою оболонкою бюджету, його

розглядають як систему форм і методів організації бюджетних відносин та реалізують у бюджетній практиці. Розроблення дієвого бюджетного механізму пов'язане з налагодженням такої економічної структури, яка б відображала послідовність і способи дій відповідних державних органів у процесі мобілізації та використання бюджетних коштів із застосуванням достатньої кількості видів, форм, методів, інструментів для їхньої організації. У процесі формування бюджетного механізму доцільно передбачити сукупність належних ефективних організаційних форм, форм бюджетного забезпечення, методів та інструментів бюджетного регулювання, бюджетних стимулів і санкцій. Ми розглядаємо бюджетний механізм як модель прагматичної орієнтації та формування бюджетної доктрини держави на перспективу і прагматичну модель реалізації бюджетної доктрини.

Четвертий етап пов'язаний із організацією бюджетного процесу, під час якого засади бюджетної доктрини, бюджетної політики за допомогою бюджетного механізму використовують практично. Бюджетний процес як діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування, пов'язану зі складанням, розглядом, затвердженням, виконанням бюджетів, контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України, ми розглядаємо як засіб реалізації бюджетної доктрини держави. Тому цей етап є найскладнішим, найсуперечливішим і найважливішим, оскільки він дає відповідь на питання про реальну ефективність бюджетної доктрини та шляхи її реалізації на практиці.

e-mail: a.demianiuk@tneu.edu.ua

Дем'янюк А.В., к.е.н., ст. викладач

**ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ
ВІДНОСИН НА ПРИНЦИПАХ СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Демьянюк А.В., к.э.н., ст. преподаватель

**ПЕРСПЕКТИВЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ БЮДЖЕТНЫХ
ОТНОШЕНИЙ НА ПРИНЦИПАХ СОЦИАЛЬНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

Demyanyuk A.V., Ph.D., Lecturer

**PROSPECTS FOR BUDGET RELATIONS REFORMING ON
THE PRINCIPLES OF SOCIAL RESPONSIBILITY**

При окресленні напрямів реформування бюджетних відносин в Україні важливо визнати необхідність їх подальшого розвитку з урахуванням принципів соціальної відповідальності як фундаменту розбудови системи відносин у суспільстві. Дослідження практики і проблем забезпечення прозорості діяльності усіх учасників бюджетного процесу дає змогу визначити важливість всебічної взаємодії інститутів громадянського суспільства та місцевих органів влади в контексті розширення впливу громадськості на здійснення бюджетних процедур. Доцільно зауважити, що ефективний соціальний контроль, заснований на загальнолюдських цінностях гуманності, демократичності, справедливості, законності й дотримання, забезпечення прав людини, є невід'ємною рисою розбудови та розвитку демократичної соціальної правової держави громадянського суспільства [1, с. 7].

Міжнародний стандарт ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» [5], до розробки котрого Україна приєдналася у листопаді 2007 р. і підтримала впровадження у 2010 р., допомагає організаціям упорядкувати свою діяльність в галузі соціальної відповідальності. Важливо відзначити, що стандарт ISO 26000 розроблений не тільки для бізнес-структур, але також і для профспілок, громадських організацій і державних органів. Він

визначає зони відповідальності для кожної організації у її взаєминах із зацікавленими сторонами. Питання, що становлять сутність соціальної відповідальності, відображають очікування суспільства в конкретний момент часу і, отже, постійно змінюються разом із проблемами суспільства і його очікуваннями. Згідно зазначеного стандарту передбачаються принципи, на котрих, повинні базуватися організація та управління бюджетними відносинами з метою забезпечення й розвитку процесу їх реформування. До вказаних принципів відносять:

- підзвітність учасників бюджетних відносин в контексті впливу їх діяльності на суспільство та оточуюче середовище;

- прозорість у рішеннях і діяльності учасників бюджетного процесу, котрі здійснюють вплив на суспільство та оточуюче середовище;

- етична поведінка учасників бюджетного процесу при здійсненні бюджетних відносин;

- повага інтересів зацікавлених сторін передбачає повагу, врахування, та реагування на інтереси зацікавлених сторін, котрі є учасниками бюджетних відносин;

- дотримання верховенства закону є обов'язковим у здійсненні бюджетних відносин;

- дотримання міжнародних норм поведінки здійснюється з дотриманням принципу верховенства закону;

- дотримання прав людини передбачає визнання їх важливості та всеохоплення.

Системні перетворення в Україні щодо закладання демократичних засад і розвитку ринкових умов господарювання формують нову парадигму контролю в сфері бюджетних відносин, змінюють його цільову орієнтацію та критерії визначення доцільності й ефективності. Серед основних чинників, що впливають на ефективність бюджетного контролю передусім доцільно виділити такі, як правовий, морально-етичний та економічний [2, с. 19]. У процесі здійснення оцінки ефективності використання бюджетних ресурсів важливим є оцінювання впливу витраток бюджету на соціально-економічний розвиток підвідомчої території [3, с. 73] з урахуванням реалізації засад соціальної відповідальності. Необхідною умовою забезпечення ефективного процесу реформування бюджетних відносин є подальша децентралізація в контексті посилення ролі місцевого самоврядування у розвитку підвідомчої території та

функціонування стабільної й прозорої системи бюджетних відносин між рівнями бюджетної системи [4, с. 97].

Позитивні результати від впровадження соціальної відповідальності формують систему довгострокових стійких конкурентних переваг організації бюджетних відносин з урахуванням прозорості формування і використання бюджетних ресурсів на усіх рівнях бюджетної системи. Переваги реформування бюджетних відносин з урахуванням принципів соціальної відповідальності полягають у можливості встановлення партнерських відносин між владою, громадськістю і бізнесом з метою забезпечення соціально-економічного розвитку підвідомчої території.

Література:

1. Гришук В.К. Соціальна відповідальність: навчальний посібник / В.К. Гришук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 152 с.

2. Гупаловська М.Б. Бюджетний контроль: реалії сьогодення та шляхи удосконалення / М.Б. Гупаловська // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2012. – Вип. 19. – С. 18–21.

3. Лободіна З.М. Оцінка впливу видатків місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій та проблеми її здійснення / З.М. Лободіна // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики: збірн. наук. праць. – Тернопіль, 2014. – С. 70–75.

4. Савчук С.В. Проблеми бюджетної децентралізації в Україні / С.В. Савчук // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ: матеріали Загальноунівер. наук. конф. – Тернопіль, 2013. – С. 96–98.

5. ISO 26000 – Social Responsibility [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso.org>.

e-mail: a.derlytsia@tneu.edu.ua

Дерлиця А.Ю., к.е.н., доцент

**СПЕКУЛЯТИВНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ
СВІТОВОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ**

Дерлиця А.Ю., к.э.н., доцент

**СПЕКУЛЯТИВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО
РЫНКА**

Derlytsia A.Y., Ph.D., Associate Professor

**SPECULATIVE COMPONENT OF FUNCTIONING OF THE
WORLD FINANCIAL MARKET**

Сучасна економічна система характеризується гіпертрофованим обсягом фіктивної складової – фіктивний капітал отримав повний відрив і кількісне переважання над реальним. Дані явища посилюються глобалізаційними процесами у поєднанні з новими інформаційними технологіями, що дозволяють за доли секунди здійснювати операції та перекидати фінансові ресурси між окремими ринками, обходячи кордони держав. Цим формуються передумови для більш швидкого розгортання кризових явищ в економіці, розмашистості коливань на ринку та частоти їх прояву. Яскравим прикладом того, як фінансовий сектор у мінімальний термін може поставити на коліна економіку цілої держави є досвід Греції. Відтік капіталу із ринку боргових зобов'язань уряду на фоні інформаційних атак та злагоджених спекулятивних дій призвів до проблем у сфері державних фінансів, а потім і у реальному секторі економіки.

Можна стверджувати, що попри існування глибинних, об'єктивних закономірностей, які лежать в основі сучасної кризи, викликаних характерними для економічної системи циклічними коливаннями, існує додаткова спекулятивна складова, що збільшує амплітуду коливань та її частоту. Вона обумовлена характером функціонування, діючими механізмами, поведінкою окремих суб'єктів у намаганні максимізувати прибутки розхитуючи ринок.

Будь-які коливання цін приносять дохід і лише стабільність не дає нічого для спекулятивного капіталу, яким сьогодні перенасичена фінансова система.

Під спекуляцією (від лат. *speculatio* – вистежування, спостереження) – зазвичай розуміють купівлю-продаж акцій, товарів, валюти і т. д., з метою отримання прибутку від різниці між ціною купівлі та ціною продажу. У переносному сенсі під даним терміном у минулому мався на увазі певний розрахунок, умисел, спрямований на використання чого-небудь у корисливих цілях [1].

Існує складність чіткого розмежування грані між спекуляціями та інвестиціями на фінансовому ринку. У найбільш широкому сенсі інвестиціями є вкладення капіталу з метою отримання прибутку. Спекулятивна операція, або просто спекуляція, має своєю метою отримання доходу у формі позитивної різниці в ринкових цінах між ціною продажу і ціною купівлі цінного паперу або іншого активу. Тому кінцева мета інвестицій та спекуляцій є спільною – збільшення доходів або приріст вкладеного капіталу. Досягнення ж такого позитивного результату стає можливим за рахунок двох джерел – отримання доходів від володіння активом (скажімо дивідендів, відсотків), або ж у випадку зростання ціни активу з часом. Інвестиційна операція головним чином орієнтована на перше джерело – володіння активом, як засіб збільшення капіталу для його власника. Спекулятивна ж операція, формує дохід у процесі остаточного відчуження, а не з володіння. Однак, оскільки ціна завжди відхиляється в ту або іншу сторону від своєї вартісної основи, під впливом коливань попиту і пропозиції, будь-які інвестиції приносять і певний спекулятивний результат.

Як інвестиція, так і спекулятивна операція завжди містять розрив у часі між купівлею і продажем. Оскільки капіталу потрібен час, щоб отримати дохід та зрости в результаті процесу виробництва, невід'ємною рисою інвестицій є довгостроковість. Володіння, яке приносить збільшення капіталу лише з часом, не стоїть метою спекуляції, тому її ефективність зростає із зменшенням часу володіння, або вкладення коштів. У цьому корениться характерна риса спекуляції – прагнення до короткостроковості даної операції, швидкого введення коштів з метою впіймати ринкові зміни ціни, їх виведення та перекидання у іншому напрямку. Звідси виникає непродуктивний вплив спекуляцій на об'єкт вкладення ресурсів, а

також ефект «міграції» капіталу – почергове роздування бульбашок на різних складових фінансового ринку.

Коло об'єктів для спекуляцій загалом є ширшим від переліку активів, що можуть бути предметом для інвестування: спекуляції відбуваються на ринку цінних паперів і на ринку нерухомості та товарних ринках. При цьому у більшості випадків операції не передбачають реальної поставки товару, а оформлені у вигляді похідних цінних паперів, що дозволяє їх класифікувати саме як операції на фінансовому ринку. Такого роду інструменти набули найбільшого поширення протягом останніх десятиліть – номінальна сума зобов'язань за похідними інструментами, причому тільки позабіржовими, перевищує обсяг світового ВВП приблизно в 9–10 разів і обсяг світового ринку цінних паперів, як пайових, так і боргових, в 25–30 разів в останні роки [2, с. 144].

Оскільки операції поза межами реальної економіки, приносять більший прибуток, банки та інші фінансові інститути стали використовувати все значнішу частину своїх капіталів для їх кредитування та фінансування. У цих умовах в США в період 1995–2007 рр. середні показники котирувань цінних паперів на фондових біржах підскочили з 10% до 30%, а обсяг фондового ринку досяг в 2007 р. 18,5 трлн. дол. (135% ВВП) проти 136 млрд. дол. (13,1% ВВП) в 1970 р. Як результат, спекуляції досягли астрономічних масштабів – капіталізація фондових ринків в 2007 р. складала у США 65,5 трлн. дол., що було в 4,5 рази більше ВВП країни; загальний борг кредитних ринків в США перевищив 360% ВВП проти 140% в 1970 р. Операції з похідними фінансовими інструментами, в основному з ф'ючерсними контрактами на відсоткові ставки, купівлю валюти, держоблігацій у 2007 р. у сумі досягли 1200 трлн. дол., перевищивши в 48 разів матеріальні активи в США [3, с. 24].

Хоча кількість учасників фінансового ринку є практично незліченною, однак і процеси концентрації капіталу носять загрозливий характер. Найбільшими гравцями виступають банки та їх інвестиційні підрозділи, і рівень монополізації у цій сфері є суттєвим. На частку найбільших 12 банків США припадає до 69% банківських активів країни. Головними з них є JP Morgan Chase, Citigroup, Morgan Stanley, Goldman Sachs і Bank of America. При цьому хоча в державі нараховується 5,5 тис. фінансових інститутів з активами до 10 млрд. дол. є лише близько 70 регіональних банків з активами від 10 до 250 млрд. дол.

Згідно з даними інформаційного агентства Bloomberg, 15 європейських банків в даний час своїми активами перевершують розміри своїх національних економік (у порівнянні з 10 банками три роки тому). Серед них такі відомі банки як BNP Paribas, Barclays, Santander, Royal Bank of Scotland. Зокрема, активи французького BNP Paribas складають 117% від ВВП Франції. Активи англійського банку Barclays – 108% ВВП Великобританії. Як не дивно, зростання активів відбулося паралельно із скороченням європейських економік. Активи іспанського банку Santander зрівнялися з ВВП Іспанії саме у період загострення соціально-економічних проблем у Євросоюзі.

Саме банки-гіганти небезпідставно вважають одними із рушіїв кризових явищ. Розкриття фактів гри їх інвестиційних підрозділів проти своїх клієнтів, яким давались рекомендації входу на ринок, у той час, коли сам банк здійснював виведення власних ресурсів із даного сектору, привели до гучних скандалів та судових позовів у подальшому. Шість найбільших банків США з 2008 по 2013 рр. були змушені витратити 103 млрд. доларів на покриття збитків і врегулювання позовів. Про це свідчить дослідження Bloomberg. Йдеться саме про JP Morgan Chase, Bank of America, Citigroup, Wells Fargo, Goldman Sachs і Morgan Stanley. З 103 млрд. доларів виплачених коштів 56 млрд. склали судові витрати, а решта – компенсації інвесторам за помилкові дії з іпотечними цінними паперами.

Ефективне функціонування ринку капіталів порушується також особливостями доступності та об'єктивності інформації на фінансовому ринку. Відомою є роль інсайдерської інформації, яка ще до оприлюднення починає створювати потужні цінові зрушення. Основними орієнтирами для інвесторів у світі є велика рейтингова трійка – Standard & Poor's, Moody's і Fitch. Свого часу спеціальна комісія з розслідувань Сенату США заявила, що Moody's Investor Service і Standard & Poor's (два ключових учасника так званої «великої трійки») через залежність від своїх клієнтів неправомірно завищували рейтинги тих чи інших фінансових інструментів. Вони повністю не виконали свою функцію на початку кризи недооцінивши, або свідомо занижуючи масштаби ризиків. Із закликом «не надто довіряти міжнародним рейтинговим агентствам» виступило керівництво МВФ, а в Європейському Союзі зажадали посилення контролю за агентствами і встановлення більшої прозорості у їх

діяльності. Практика ж свідчить, що на даному етапі діяльність цих інформаційних агентств більшою мірою зводиться до розгойдування ринку та впливу на свідомість його учасників.

Підсумовуючи викладений матеріал можна стверджувати, що сучасна модель спекуляцій на фінансовому ринку кардинально відрізняється від реального призначення фінансового посередництва. Функція спекулянтів – допомагати підтримувати пошвавлення на ринку шляхом забезпечення його ліквідності, а також сприяти згладжуванню цінових коливань купівлею недооцінених активів та продажем переоцінених, що повинно сприяти його стабілізації. На практиці ж спостерігається зворотній ефект, а спекулятивні операції самі стали джерелом розгойдування ринку у плані розширення амплітуди та частоти коливання цін.

Модель ціноутворення, яка має місце на ринку, не вписується у класичні «уявлення». Адаже одне із прагнень спекуляцій у ході розхитування цін – вибити з ринку позиції дрібних гравців, які часто здійснюють операції на принципах «маржинальної торгівлі», (із використанням кредитних ресурсів, що збільшує дохідність операцій, при одночасному пропорційному збільшенні і ризиків). За таких умов збільшення ціни не призводить до зростання бажаних продати актив. Навпаки, це посилює темпи її зростання на фоні так званого «зривання стопів» – закриття відкритих позицій на продаж протилежними. У такий спосіб ціна формує стрімкі та короточасні вершини, після відпрацювання яких вона так само стрімко повертається у зворотному напрямку.

Література:

1. Финансы. Толковый словарь / Общая ред. д.э.н. Осадчая И.М. – 2-е изд. – М.: «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир». – 2000.
2. Мануйлов К.Е. Спекулятивные операции на финансовом рынке / К.Е. Мануйлов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/20ekonomika_manuylov.
3. Динкевич А.И. Мировой финансово-экономический кризис (Опыт структурно-функционального анализа) / А.И. Динкевич // Деньги и кредит. – 2009. – № 10. – С. 23–30.

e-mail: o.dyshkant@tneu.edu.ua

Дишкант О.В., к.е.н., доцент

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖФІНІНСПЕКЦІЇ УКРАЇНИ**

Дышкант О.В., к.э.н., доцент

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСФИНИНСПЕКЦИИ УКРАИНЫ**

Dyshkant O.V., Ph.D., Associate Professor

**ACTUAL QUESTIONS OF ACTIVITY OF STATE FINANCIAL
INSPECTION OF UKRAINE**

Головним елементом державної політики будь-якої держави є державне управління економікою, що спрямовується на організацію і регулювання економічною діяльністю суб'єктів господарювання для її впорядкування та підвищення результативності. Одним із засобів управління фінансовими відносинами і водночас необхідною умовою ефективності державного управління загалом є державний фінансовий контроль.

Реалізуючи контрольну функцію фінансів, органи державної влади та управління здійснюють перевірку правильності вартісного розподілу валового внутрішнього продукту, формування та використання фінансових ресурсів держави, стану збереження та використання державної та комунальної власності.

За нинішніх умов основна увага в державному фінансовому контролі приділяється вчасності та повноті мобілізації коштів у державні фінансові ресурси, законності надходжень та видатків у всіх ланках державної фінансової системи, дотриманню правил обліку і звітності.

Зміни політичного й економічного курсу України в напрямі інтеграції до міжнародного простору повинні супроводжуватися докорінною перебудовою державних управлінських функцій, у т. ч. і контрольних. Ефективна система державного фінансового контролю є необхідним атрибутом сучасної демократичної держави, запорукою ефективності та раціональності використання фінансових ресурсів

держави. Державний фінансовий контроль як важливий елемент цієї системи є невід'ємним інструментом управління державою, що дає змогу досягти виконання намічених завдань, зменшити кількість порушень та проблемних питань, котрі зв'язані із діяльністю органів комунального та державного секторів.

Значної актуальності на сучасному етапі розвитку України набувають питання удосконалення управління, однією із функцій котрого є контроль. Країна не зможе нормально розвиватися та функціонувати без конкретно організованої системи контролю за процесами виробництва, розподілу і перерозподілу продукції й іншими сферами суспільного життя в країні. Контроль – є одним з основних елементів надбудови суспільства, котрий зазнає серйозні зміни у процесі розвитку його політичної системи, органів господарського та державного управління, виконавчої і законодавчої влади. Великого значення державний контроль набуває в умовах функціонування господарюючих суб'єктів з різними формами власності.

Після того як Верховна Рада України повернула до життя Конституцію України зразка 2004 р., наша держава знову отримала парламентсько-президентську форму державного правління, що зменшило концентрацію влади в руках Президента України та передало більше повноважень парламентаріям та виконавчій гілці влади в особі Прем'єр-міністра і Кабінету Міністрів України в цілому. Отже, повноваження Президента України було суттєво зменшено, зокрема і щодо затвердження положень про центральні органи виконавчої влади.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» щодо приведення його у відповідність із Конституцією України» від 27.02.2014 № 795-VII передбачає, що положення про міністерства, інші центральні органи виконавчої влади затверджує Кабінет Міністрів України [1]. У зв'язку з цим перезатвердженню підлягало і Положення про Державну фінансову інспекцію України, яке до цього було затверджене Указом Президента України, оскільки тоді відповідними повноваженнями було наділено саме главу держави [2].

Відповідно до Плану організації підготовки проектів актів, необхідних для забезпечення реалізації Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» щодо приведення його у відповідність із Конституцією

України», схваленого на засіданні Кабінету Міністрів України 12.03.2014, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади було доручено підготувати і подати в установленому порядку на розгляд Уряду проекти положень.

З метою виконання поставлених Кабінетом Міністрів завдань Державна фінансова інспекція України розробила проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну фінансову інспекцію України», який наразі уже набрав чинності [3].

Під час підготовки зазначеного проекту постанови Кабінету Міністрів України внесено ряд змін до попереднього Положення про Державну фінансову інспекцію України, яке було затверджене Указом Президента України. Зміни мають як нормопроєктувальний, так і нормативно-правовий характер.

Основні завдання Держфінінспекції України розбито на два підпункти:

— реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю;

— внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо формування державної політики у зазначеній сфері.

Набуло більшої деталізації питання, як саме Держфінінспекція України може формувати державну політику у сфері державного фінансового контролю та кому конкретно мають бути направлені пропозиції про її формування. Положення про Державну фінансову інспекцію України приведено у відповідність до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [4], зокрема, що Держфінінспекція України здійснює державний фінансовий контроль за діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за рішенням суду, ухваленим на підставі клопотання слідчого, прокурора, для забезпечення розслідування під час кримінального провадження. Тобто було уточнено, на підставі якого документа ухвалюється рішення судів.

Згідно Порядку проведення перевірок державних закупівель Державною фінансовою інспекцією та її територіальними органами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.2013 № 631 [5] в Положенні про Державну фінансову інспекцію України вказано, що, крім актів ревізії, Держфінінспекція

України передає правоохоронним органам і матеріали перевірок державних закупівель. Проте скасовано норму, що Держфінінспекція інформує правоохоронні органи про факти інших виявлених порушень законодавства. Дана поправка є на часі, тому що навіть про дрібні та незначні порушення необхідно було в обов'язковому порядку повідомляти правоохоронні органи.

У новому положенні ліквідовано норму, яка передбачала забезпечення Держфінінспекцією України погодження призначення на посади та звільнення з посад керівників контрольно-ревізійних підрозділів у структурі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів; координацію діяльності, погодження планів внутрішньої роботи контрольно-ревізійних підрозділів у структурі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та здійснення оцінки фахового рівня працівників таких підрозділів; здійснення контролю за проведенням внутрішньої контрольно-ревізійної роботи у структурі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. Це є позитивним чинником, так як, на нашу думку, регулювати, координувати, оцінювати стан внутрішнього контролю повинен вищий орган фінансового контролю – Рахункова палата України.

Конкретизовано питання співпраці Держфінінспекції з громадськістю:

— інформує громадськість про свою діяльність та про стан реалізації державної політики у визначеній сфері;

— здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Держфінінспекції, її територіальних органів.

Позитивним чинником є уточнення прав Держфінінспекції України та надання дозволу на залучення в установленому порядку вчених і фахівців, працівників центральних органів виконавчої влади, державних фондів та, найголовніше, органів місцевого самоврядування за погодженням з їх керівниками. Крім цього передбачено безоплатне отримання від різних суб'єктів інформації, документів і матеріалів, а також розширено коло суб'єктів за рахунок громадян та їх об'єднань.

Варто зазначити також, що підготовлено проект указу Президента України «Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 23.04.2011 № 499». Отож хоча зараз і чинні обидві редакції Положення про Державну фінансову інспекцію

України, слід користуватись саме редакцією, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що нове затверджене Положення про Державну фінансову інспекцію України безумовно сприятиме покращенню та удосконаленню роботи Держфінінспекції у здійсненні державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 27.02.2014 № 795-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

2. Положення про Державну фінансову інспекцію України, затверджене Указом Президента України від 23.04.2011 № 499/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну фінансову інспекцію України» від 06.08.2014 № 310 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/310-2014>.

4. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 27.03.2014 № 1170-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

5. Порядок проведення перевірок державних закупівель Державною фінансовою інспекцією та її територіальними органами, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 631 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/631-2013-%D0%BF>.

e-mail: o.karapetian@tneu.edu.ua

Карпетян О.М., к.е.н., доцент

**ГАРАНТОВАНІ БОРГОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В СУЧАСНІЙ
БОРГОВІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ**

Карпетян О.М., к.э.н., доцент

**ГАРАНТИРОВАННЫЕ ДОЛГОВЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА В
СОВРЕМЕННОЙ ДОЛГОВОЙ ПОЛИТИКЕ УКРАИНЫ**

Karapetian O.M., Ph.D., Associate Professor

**GUARANTEED DEBT IN TODAY'S DEBT POLICY OF
UKRAINE**

Ризики, пов'язані з умовними зобов'язаннями уряду, стають особливо актуальними у період дестабілізації світової фінансової системи, коли проблеми рефінансування наявних боргових виплат для уряду загострюються, а вірогідність перекадення умовних зобов'язань на державний бюджет підвищується.

Можливість трансформації умовних зобов'язань у прямі зобов'язання держави посилюється у періоди фінансових криз. Це відбувається шляхом масштабного вливання бюджетних коштів у банківський капітал, фінансової підтримки місцевих органів влади та державних підприємств [1].

Очевидні умовні зобов'язання уряду представлені, перш за все, державними гарантіями (станом на 30.11.2014 – 149,3 млрд. грн.) [2].

Формування механізму державних гарантій є однією з форм інвестиційних запозичень. Теоретично, вирішуючи дилему «гарантії – інвестиції», чи «запозичення – поточні видатки», безумовна перевага для держави як позичальника і гаранта надається гарантіям як чиннику інвестицій. Проте, як показує практика слід враховувати низку складних проблем, пов'язаних з обґрунтуванням необхідності використання державних гарантій за конкретним інвестиційним проектом, визначенням оптимальних розмірів їх надання, оцінкою їх впливу на співвідношення структурних складових державного боргу та ін.

В світовій практиці державні гарантії є традиційним інструментом державної підтримки інвестицій в матеріально-технічну та соціальну інфраструктуру. При цьому політика державних гарантій скеровується переважно на коригування стимулів ринкових агентів, які ведуть до недофінансування інвестиційних проектів загальнонаціонального значення.

Аналіз цільового призначення кредитів, що залучалися під державні гарантії, засвідчує, що майже 60% кредитних ресурсів призначені не для інвестиційних проектів, а для вирішення проблем з раніше накопиченими боргами та фінансування державних закупівель і обладнання, що не має інвестиційного спрямування (зокрема, Укравтодор, Харківське державне авіаційне виробниче підприємство, Авіант, НАК Нафтогаз). МФУ не забезпечується контроль за цільовим використанням кредитних коштів, наданих суб'єктам господарювання під державні гарантії.

Обсяг гарантованого боргу протягом 2013 р. зменшився майже на 12 млрд. грн. і становив 104,2 млрд. грн. Державні гарантії надані на загальну суму 21,9 млрд. грн., що знаходилося в межах показника, встановленого Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 р.» [2].

Разом з тим у першій половині 2014 р. з'явилася тенденція до зростання гарантованого боргу, в основному, через девальвацію гривні.

Негативною тенденцією є зменшення порівняно з 2012 р. частки державних гарантій, наданих у 2013 р. для реалізації самоокупних проектів, з 76% до 70%, що збільшує навантаження на державні фінанси.

Нормативно-правова база щодо надання державних гарантій, гарантованого боргу і його управління, впродовж останнього часу не поліпшилася. Передбачене законодавством встановлення граничних абсолютних і відносних показників гарантованого державою боргу при формуванні основних напрямів бюджетної політики і підготовці проектів законів про державний бюджет України Міністерством фінансів України не здійснено.

Стратегічний документ із визначення пріоритетних напрямів або галузі економіки, в яких реалізовуватимуться гарантовані проекти, досі відсутній.

Реалізація гарантованих проектів, під які головним розпорядникам-позичальникам надані державні гарантії у 2013 р., здійснюється повільно.

Разом з тим, відповідно до закону України «Про Державний бюджет на 2015 р.» (ст. 6) передбачено, що у 2015 р. державні гарантії можуть надаватися в обсязі до 25 тис. грн. за такими напрямками:

1) За рішенням Кабінету Міністрів України для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України за кредитами (позиками), що залучаються для фінансування інвестиційних проектів та програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності і безпеки держави.

Програми, пов'язані із підвищенням обороноздатності і безпеки держави, затверджуються Кабінетом Міністрів України до надання державних гарантій.

Суб'єкти господарювання, щодо яких приймається рішення про надання державних гарантій для фінансування програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності і безпеки держави, за рішенням Кабінету Міністрів України можуть звільнитися від зобов'язання надавати майнове або інше забезпечення виконання зобов'язань та сплачувати до державного бюджету плату за їх отримання.

2) На підставі міжнародних договорів України за такими можливими напрямками: фінансування інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проектів розвитку, які мають стратегічне значення та реалізація яких сприятиме розвитку економіки України, проектів, спрямованих на підвищення енергоефективності та зміцнення конкурентних переваг українських підприємств [3].

Практика залучення кредитних ресурсів під державні гарантії засвідчує що надання таких гарантій суб'єктам господарювання має, як правило, негативні наслідки.

Так, зокрема, прострочена заборгованість суб'єктів господарювання перед державним бюджетом за наданими державою кредитами під державні гарантії, за станом на 01.10.2014 складає 1907,343 млн. дол. США [2].

Міжнародний досвід вказує на те, що уряди багатьох країн схильні до надмірного надання державних гарантій підприємствам. Це зумовлено тим, що гарантії не підлягають ретельній перевірці на предмет доцільності і обґрунтованості обсягу, так як, наприклад, інші державні витрати. Рішення щодо надання державних гарантій не

вимагають негайного витрачання бюджетних коштів і не впливають на величину бюджетного дефіциту у період надання гарантії. Зазначені чинники заохочують уряд надавати субсидії підприємствам не у грошовій формі, а через прийняття певних ризиків [5].

На сьогодні, у рамках механізму управління гарантованим боргом, не врегульовано цілу низку питань пов'язаних із наданням державних гарантій: визначення їх граничних обсягів і умов надання урядом; вимог, що висувуються до підприємств – претендентів на отримання державних гарантій; процедури і критерії відбору інвестиційних проектів для отримання державних гарантій, форми надання державних гарантій; підстави для припинення дії державних гарантій; обмеження на використання коштів, отриманих під державні гарантії; процедури обліку державних гарантій та формування системи звітності; становлення системи контролю за використанням запозичених коштів і відповідальності позичальників.

Таким чином, завуальована вартість гарантій, а також проблеми «морального ризику» позичальників знижують ступінь обґрунтованості рішень про надання державних гарантій, що вказує на необхідність розробки раціональної і орієнтованої на перспективу політики гарантування державою кредитів підприємствам. У цілому зважене управління умовними зобов'язаннями держави сприятиме зміцненню фінансової системи країни та зменшуватиме ймовірність поширення кризових явищ.

Література:

1. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: монограф. / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, О.П. Кириленко та ін.; [за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина]. – К.: Кондор, 2012. – 376 с.
2. Богдан Т.П. Управління державним боргом і макрофінансові ризики в економіці України / Т.П. Богдан // Фінанси України. – 2011. – № 1. – С. 13–22.
3. Статистичні матеріали щодо стану державного боргу України у 2011–2014 рр. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/document/46848/DBorg_30_11_2014.pdf.
4. Про Державний бюджет України на 2015 р.: Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.
5. Лубкей Н.П. Становлення та проблеми розвитку державного кредиту в Україні / Н.П. Лубкей // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2010. – № 4. – С. 76–79.

e-mail: n.karpyshyn@tneu.edu.ua

Карпишин Н.І., к.е.н., доцент

**ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ: ПРИЧИНИ І
ЗАКОНОМІРНОСТІ ІРРАЦІОНАЛЬНОСТІ**

Карпышин Н.И., к.э.н., доцент

**ФИНАНСОВОЕ ПОВЕДЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА: ПРИЧИНЫ И
ЗАКОНОМЕРНОСТИ ИРРАЦИОНАЛЬНОСТИ**

Karpyshyn N.I., Ph.D., Associate Professor

**FINANCIAL INDIVIDUAL BEHAVIOR: MOTIVES AND
RULES OF IRRATIONALITY**

Постулати поведінкової економіки спростовують одне з самих застарілих стверджень традиційної економічної теорії про те, що люди є раціональними «максимізаторами багатства». Концептуально доведено, що люди часто діють вкрай нераціонально і приймають рішення під впливом стереотипів, упереджень, помилок в аналізі фінансової інформації і звичайних емоцій [1].

В 2009 р. американські економісти Джордж Акерлоф і Роберт Шиллер опублікували працю «Spiritus Animalis або Як людська психологія управляє економікою і чому це важливо для світового капіталізму». В ній було досліджено вплив психологічних факторів поведінки людей на глобальну економіку, підйоми і падіння фінансових ринків. Автори книги показали, що ірраціональна поведінка людей і компаній не є випадковою і хаотичною, а має свої закономірності. Зокрема, основними причинами ірраціональності людини є: довіра, справедливість, фінансові зловживання, грошова ілюзія і історія, яка формується в процесі розвитку людини, країни і всієї світової економіки [2].

Головним проявом людського ірраціонального начала, яке впливає на процес прийняття фінансових рішень, є довіра. Для класичної економічної теорії вибір – це механічний процес, при якому суб'єкт розглядає всі можливі економічні варіанти, прораховує їх імовірність і наслідки та обирає найвигідніший. Однак, в дійсності людина не завжди може об'єктивно визначати імовірність вигоди

варіантів і правильно прораховувати можливість наслідків, тому нерідко керується почуттям власної довіри чи інтуїції. Відомо, що значна кількість економічних рішень приймається лише тому, що вони інтуїтивно здаються суб'єкту правильними, тобто приймаються «нутром». Тому, приймаючи серйозні фінансово-інвестиційні рішення, суб'єкт нерідко опирається на ірраціональне в економічному сенсі почуття довіри.

Другим фактором ірраціональної поведінки економічного суб'єкта є справедливість. Економісти часто нехтують поняттям справедливості, відсуваючи його на задній план, однак, роль справедливості при прийнятті економічних рішень підтверджується соціологічними експериментами. Наприклад, експеримент про співпрацю між людьми, яким пропонувалося відкладати гроші в загальний бюджет, а після його зростання на певний інвестиційний відсоток ділити і, таким чином, досягти максимального доходу для кожного учасника. Однак, серед учасників завжди знаходився суб'єкт (це спостерігалось і серед тварин – мавп), який намагався зменшити свій вклад в загальний бюджет і тим самим, отримати більшу вигоду від поділу його в майбутньому. Після зміни правил гри, за якими пропонувалося наказувати тих, хто обманював, але для цього заплатити свої гроші, спрацьовувало почуття справедливості. Майже всі учасники охоче користувалися такою можливістю і всупереч раціонального підходу, втрачали свої кошти для отримання задоволення від встановлення справедливості.

Наявність фінансових зловживань і недобросовісності в сучасному економічному середовищі також впливає на виникнення ірраціональної фінансової поведінки людини. На сучасних фінансових ринках успішно працює стратегія підтасовки бухгалтерії, «роздування» вартості акцій, корупційні схеми. Скандали, пов'язані з фінансовими махінаціями надзвичайно запутані і одночасно прості, оскільки пов'язані з порушенням бухгалтерських принципів.

Ірраціональна фінансова поведінка може бути також наслідком такого явища як грошова ілюзія, яка виникає тоді, коли люди приймають фінансові рішення під впливом номінальної суми, а не реальної купівельної властивості грошей. Ірвін Фішер писав, що люди часто приймають неправильні економічні рішення, оскільки не мають уяви про інфляцію. Особливо це явище відчутно при покупці довгострокових облігацій.

Характерною особливістю людини також є мислення подіями, історією свого життя. Тому, нерідко для фінансової впевненості, людям, компаніям та країнами потрібні свої історії, що теж є ірраціональною поведінкою.

На фінансовому ринку процес прийняття фінансових рішень відбувається під впливом таких психологічних якостей як: жадібність; надії і очікування; страх; гордість [3].

Жадібність є рушійною силою, яка змушує працювати на спекулятивних фінансових ринках. Результатом дії жадібності є мотивація до укладання угод. Існують два види мотивації:

— раціональна мотивація – зазвичай присутня у трейдера-новачка при першому виході на фондовий ринок, а також у роботі професійного трейдера;

— нераціональна мотивація – виражається в азарті гравця і присутня практично у кожного трейдера, однак одні можуть контролювати свій азарт, а інші стають рабами своїх емоцій і приречені на програш.

Виявити чи під впливом азарту діє трейдер можна за допомогою наступних моментів: якщо трейдер запитує у інших про те, що вони думають з того чи іншого приводу; якщо він розповідає іншим про свої відкриті позиції; якщо у трейдера немає плану роботи до укладення угоди. Така поведінка свідчить про те, що особа працює, швидше за все, під впливом азарту, а не розуму. Найкращими ліками від азарту є складання плану укладання угод (фінансового плану діяльності).

Наступним психологічним фактором є надія на отримання прибутку. Природно, що сенс будь-якої діяльності полягає в зароблянні грошей, однак, при превалюванні надії над розрахунком можна переоцінити власні можливості при аналізі ситуації і перетворити маленьку «муху» – реальність в «слона» – мрію. Надія повинна знаходитися в підпорядкованому відношенні і до розрахунку, і до жадібності. Саме велика надія призводить початківців трейдерів до банкрутства.

Надія визначає поведінку трейдера в двох основних випадках:

— в момент виходу на фінансовий ринок. Лише надія на отримання прибутку може змусити людину зробити конкретну дію на фінансовому ринку;

— в момент отримання збитків, коли виникає надія на зміну ситуації на краще. В даному випадку надія проходить три етапи свого розвитку:

I етап, коли збитки незначні, надія може бути виправданою, тобто якщо є впевненість в прогнозі, то можна діяти згідно з прийнятим раніше планом.

II етап, при подальшому зростанні збитків надія досягає свого піку. В цей момент трейдеру найскладніше відокремити свою надію від реальних дій ринку. Вирішення питання – закрити збиткову позицію чи залишити все як є – здебільшого буде залежати від того, наскільки розум трейдера контролює його бажання.

III етап характеризується критичними збитками, коли надія залишає трейдера і на зміну їй приходить відчай (особливо сильний прояв відчаю у початківців трейдерів). Людина, яка пережила останній етап надії, може сміливо вважати себе такою, що відбулась як трейдер. У подальшій діяльності події третього етапу будуть давати про себе знати у вигляді страху.

Страх виникає, коли трейдер отримує збитки. Одних трейдерів страх паралізує і вони не можуть вчасно зупинитися і втрачають все. Інших страх змушує рухатися і укласти часом взаємовиключні угоди, що також зазвичай тільки прискорює руйнування. У такий критичний момент слід приймати розумні і планомірні кроки по виходу з кризи, а не впадати в паніку. Діяти чітко по складеному до відкриття позиції (відповідно до виникнення страху) плану.

Гордість – це також дуже сильна емоція, яка стала причиною краху багатьох трейдерів. Вона виникає після істотних досягнень, особливо, якщо ці успіхи піднімають соціальний статус людини. Трейдинг – складне заняття, тому при успіхах виникають природні відчуття задоволення і гордості.

Гордість найбільш помітна при конкуренції. Окремі люди намагаються «показати клас» і довести іншим свою спроможність. Коли вони добиваються істотних успіхів, у них з'являється палке бажання похвалитися своїми досягненнями, щоб відчути себе вище за інших. Отримання почуття переваги і пригнічування інших – ось, що стимулює їх. Надмірна гордість призводить до того, що людина перестає розвиватися, оскільки боїться об'єктивно дивитися на свої недоліки і не в змозі визнавати своїх помилок. Крім того, надмірно гордий трейдер буде відчувати сильний соціальний тиск і постійну

необхідність в отриманні великого фінансового прибутку, щоб зберегти обличчя. Як правило, додатковий тиск забирає психічні ресурси і викликає неприємні емоції, що заважають раціональному прийняттю рішень.

Треjder, який хоче вигравати, має бути скромним і не намагатися конкурувати з іншими. Такий трейдер розробляє для себе внутрішні стандарти самооцінки і конкурує сам із собою. Він дивиться на свої минулі досягнення і пробує добитися більшого успіху. Він не порівнює себе з іншими і не відчуває гордість або сором через те, наскільки добре він працює в порівнянні з іншими трейдерами, а зосереджується лише на тому, що робить. Зосередження на інших виводить з гри – трейдер відволікається, може робити помилки, які приведуть до серйозних фінансових наслідків. Залишаючись скромним, трейдер залишається чітким, зосередженим і цілеспрямованим. Таке мислення фінансового успіху [3].

Література:

1. Поведенческие финансы, взаимосвязь психологии и экономики. Критика традиционных финансовых теорий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-284949.html>.

2. Пенцак Є. Про книгу Джорджа Акерлофа і Роберта Шиллера «SPIRITUS ANIMALIS або Як людська психологія керує економікою і чому це важливо для світового капіталізму» / Є. Пенцак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investadviser.com.ua/ukr/publications/4011.html>.

3. Психологические аспекты работы на финансовых рынках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fsmcapital.ru/onlinekurs/basicpsih71.shtml>.

e-mail: o.kvasnytsia@tneu.edu.ua

Квасниця О.В., к.е.н., доцент

**ШЛЯХИ УСУНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ У
СПРИЯННІ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

Квасниця О.В., к.э.н., доцент

**ПУТИ УСТРАНЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ДИСБАЛАНСОВ В
СОДЕЙСТВИИ РАЗВИТИЯ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В
УКРАИНЕ**

Kvasnytsia O.V., Ph.D., Associate Professor

**DIRECTIONS OF SOLUTION OF REGIONAL IMBALANCES
IN ASSISTANCE OF DEVELOPMENT OF SMALL
ENTERPRISES IN UKRAINE**

Однією з складових диверсифікації регіональної економіки України є стимулювання розвитку малих підприємств. Розширення сфери економічної діяльності малого бізнесу сприяє розвитку перспективних напрямів сфери реального виробництва, збільшення присутності малого бізнесу в агропромисловому секторі, транспортному комплексі, забезпечує зростання якості послуг у нових секторах регіональної економіки.

Спрямування фінансової підтримки на спрощення доступу малих підприємств до фінансових ресурсів, сприятиме забезпеченню сприятливих умов для подальшого розвитку підприємництва, адаптації незайнятого населення, зменшенню рівня безробіття та створенню нових робочих місць.

Забезпечення реалізації дієвих фінансових механізмів підтримки малого бізнесу на регіональному рівні можна здійснити шляхом:

— передбачення конкретних обсягів фінансування регіональних і муніципальних програм розвитку малого підприємництва у відповідних місцевих бюджетах у розмірі, що відповідатиме реальній участі малого підприємництва в формуванні таких бюджетів;

— розв'язання проблеми відсутності у підприємців застави шляхом створення фондів для надання гарантій та порук, що

дозволить отримувати банківські кредити тим категоріям підприємців, які сьогодні взагалі не мають такої можливості (зокрема, підприємцям-початківцям та новоствореним інноваційним підприємствам), що дасть змогу створити повний цикл: отримання гарантії – отримання кредиту – відшкодування відсотків;

– надання компенсації відсоткової ставки за залученими коротко-, середньо- та довгостроковими кредитами при умові, що така компенсація не надається з інших бюджетів і сума відсотків за користування кредитами та за додатково укладеними договорами, предметом яких є надання банками послуг (розрахункове обслуговування кредиту, розгляд кредитного проекту, управління кредитами, консультаційні послуги тощо), не перевищує у національній валюті 30% річних, з визначенням відсоткової ставки в залежності від виду діяльності суб'єкта;

– створення регіонального гарантійного фонду, який дозволив би полегшити доступ малих підприємств до фінансово-кредитної підтримки;

– посилення співпраці з банками які здійснюють кредитування суб'єктів малого підприємництва, та створити консультаційні центри банків, які надаватимуть підприємцям різноманітну інформаційну підтримку;

– проведення конкурсу серед банків та небанківських фінансових установ, які спеціалізуються на обслуговуванні малого та середнього підприємництва, із відзначенням переможців за досягнення в розвитку системи мікрокредитування малого бізнесу в регіональному масштабі;

– забезпечити розвиток системи товариств взаємного кредитування, які є достатньо ефективним механізмом залучення вільних коштів громадян в розвиток малих підприємств і подібно до спеціалізованих банків розвитку, які б зорієнтували певну частину грошових коштів суспільства на інвестиції в реальний сектор економіки;

– активізація співпраці банків з консалтинговими установами і інформаційними центрами для створення інформаційного продукту – «опису діяльності», який описує особливості того чи іншого виду діяльності, включаючи циклічність, дохідність, ліквідність і інші показники;

– сприяння в отриманні малими підприємницькими структурами в оренду (або продажу на місцевих аукціонах) необхідних для

здійснення фінансово-господарської діяльності приміщень і споруд, земельних ділянок, які знаходяться у комунальній (державній) власності, передачі інноваційних продуктів і програмного забезпечення, сучасного обладнання і технологій, інформаційних матеріалів тощо (за рахунок коштів місцевих бюджетів та міжнародної технічної допомоги);

— посилення участі суб'єктів малого підприємництва в процедурах державних закупівель на регіональному рівні, в тендерах (конкурсах) на поставку продукції (товарів), надання послуг для задоволення регіональних та місцевих потреб;

— задіяння потенціалу малого підприємництва для розвитку сільських територій та забезпечення ефективного використання логістики збуту продукції шляхом формування регіональних оптових ринків сільськогосподарської продукції, що вирішить проблему неврегульованості механізму реалізації сільськогосподарської продукції малими партіями та дасть можливість для селян/фермерів самостійно виходити безпосередньо на кінцевого споживача продукції, уникаючи посередників;

— забезпечення відшкодування інноваційних ризиків малих підприємств за рахунок коштів Регіональних фондів підтримки малого підприємництва;

— залучення малого бізнесу до процесів модернізації комплексу житлово-комунального господарства на регіональному рівні, так як сучасний стан більшості комунальних підприємств, що діють на регіональному рівні свідчить про неспроможність державних установ самостійно утримувати об'єкти ЖКГ, власним коштом фінансувати їх модернізацію та забезпечувати надання якісних, доступних та своєчасних послуг населенню, тому збільшення частки підприємств малого бізнесу у сфері обслуговування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), у т. ч. ремонту, обслуговування внутрішньо-будинкових комунікацій, приміщень; прибирання прибудинкових територій; збір, вивезення та переробки побутових відходів тощо є важливим напрямком розвитку ЖКГ регіонів;

— задіяння потенціалу малого бізнесу для стимулювання економічної активності на місцевому, регіональному рівні та диверсифікації регіонального виробництва та встановлення блочно-модульних котелень на твердому паливі, з використанням продукції малих підприємств у тих котельнях, які зараз працюють на газі.

Реалізація зазначених заходів сприятиме використанню потенціалу малого підприємництва у розвитку економіки регіонів.

e-mail: t.kizyama@tneu.edu.ua

Кізима Т.О., д.е.н., професор

**ИНДИКАТОРЫ ФИНАНСОВОЙ ПОВЕДИНКИ
ДОМОГОСПОДАРСТВ**

Кизыма Т.А., д.э.н., профессор

**ИНДИКАТОРЫ ФИНАНСОВОГО ПОВЕДЕНИЯ
ДОМОХОЗЯЙСТВ**

Kizyama T.O., D.Sc., Professor

INDICATORS OF HOUSEHOLD FINANCIAL BEHAVIOR

У сучасній вітчизняній та зарубіжній фінансовій науці дослідженням фінансової поведінки домогосподарств приділяється досить значна увага. При цьому фінансова поведінка передусім вбудовується в такі поняття як споживання, заощадження, інвестування.

Фінансова поведінка – насамперед якісна характеристика дій економічних суб'єктів, яка проявляється в: ціннісних орієнтаціях, стандартах фінансового споживання, стратегіях оптимізації фінансового вибору, сприйнятті/несприйнятті фінансових інновацій, застосовуваному наборі фінансових інструментів, ступені раціональності/ірраціональності при прийнятті фінансових рішень, рівні економічної активності на фінансовому ринку, характері сприйняття та взаємодії з фінансовими інститутами, у ставленні до фінансової інформації, державних і фінансових інституцій, ризиків і гарантій фінансової безпеки.

Перераховані вище характеристики найменше піддаються кількісній оцінці. Між тим, саме кількісна оцінка – найбільш об'єктивний критерій для диференціації моделей і типологій фінансової поведінки економічних суб'єктів загалом і

домогосподарств зокрема. Ці оцінки важливі в часі для періодизації основних типологій фінансової поведінки в минулих періодах, в територіальному аспекті для порівняльного аналізу регіонів, в ретроспективі для визначення майбутніх тенденцій. Значимість кількісних оцінок фінансової поведінки домогосподарств обумовлює необхідність визначитися з методичним інструментарієм.

Фінансова поведінка є похідною величиною від матеріального забезпечення, з одного боку, та від стану економічного середовища й адекватності в ньому домогосподарства, з іншого боку. Учені в якості індикаторів фінансової поведінки домогосподарств виокремлюють [1, с. 24–25]:

- грошові доходи населення в динаміці і в порівнянні з індексом споживчих цін,
- середньодушовий грошовий дохід у місяць в динаміці і в порівнянні з прожитковим мінімумом,
- коефіцієнт фондів (коефіцієнт диференціації доходів),
- структуру загального обсягу грошових доходів,
- співвідношення доходів і витрат домогосподарств, наявність і динаміку вільної грошової маси на руках у населення,
- кінцеве споживання домашніх господарств в динаміці і за структурою.

На нашу думку, перелік цих індикаторів потребує корегування. Так, крім показника диференціації доходів, важливою є характеристика їх концентрації, яка оцінюється за допомогою коефіцієнта Джині. У структурі доходів доцільно акцентувати увагу на доходах від власності, оскільки вони свідчать про зроблені раніше дохідні вкладення і, таким чином, характеризують фінансову поведінку в поточному та минулих періодах. У структурі витрат важливий акцент має робитися на придбанні нерухомості і прирості фінансових активів, оскільки вони є невід'ємними характеристиками фінансової поведінки населення щодо засобів, що знаходяться за межами простого відтворення домогосподарства. Враховуючи вищесказане, в якості індикаторів фінансів домогосподарств доцільно використовувати сукупність таких показників:

- грошові доходи домогосподарств та їх динаміка в міжнародних порівняннях і зіставленні з індексом споживчих цін;
- склад і структура грошових доходів, питома вага в них доходів від власності та тенденції її зміни;

- середньодушовий грошовий дохід у місяць в динаміці і в порівнянні з прожитковим мінімумом;
- коефіцієнт фондів (коефіцієнт диференціації доходів);
- коефіцієнт Джині (індекс концентрації доходів);
- структура і динаміка витрат домогосподарств, питома вага в них витрат на придбання нерухомості і фінансових активів.

Загалом середньомісячні загальні доходи одного домогосподарства в Україні у 2013 р. склали 4337 грн. Міське домогосподарство отримувало в середньому за місяць 4486 грн., сільське – 4000 грн. Середньомісячні доходи однієї особи перевищили середньорічний розмір прожиткового мінімуму (1114 грн.) у 1,8 рази. Середньодушові доходи домогосподарств у 2013 р. порівняно з 2012 р. зростали вищими темпами, ніж індекс споживчих цін за цей період: відповідно 108% проти 99,7% [2].

Середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства у 2013 р. склали 3814 грн., що на 6% більше, ніж у 2012 р. Міське домогосподарство витрачало в середньому за місяць 3991 грн., сільське – 3414 грн. Серед усіх сукупних витрат 90% становили споживчі витрати домогосподарств (у 2012 р. – 91%). Найбільш вагомою статтею сукупних витрат домогосподарств, як і у 2012 р., продовжували залишатися витрати на харчування (включаючи харчування поза домом), частка яких становила 52% [2].

Загалом по основних індикаторах фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств до 2014 р. простежувалася щорічна позитивна динаміка показників, однак цей важкий для України рік, безумовно, внесе певні корективи у вже сформований тренд.

Література:

1. Качкин К.Е. Доходные вложения граждан и их влияние на финансы домохозяйств / К.Е. Качкин. – Дис. ... канд. экон. наук по спец. 08.00.10. – М., 2005.

2. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2013 р. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/gdvdgrik/dopsesd/sesd2013.htm>.

e-mail: s.koval@tneu.edu.ua

Коваль С.Л., к.е.н., доцент

**ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ
ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Коваль С.Л., к.э.н., доцент

**ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ СБЕРЕЖЕНИЙ
ДОМОХОЗЯЙСТВ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ
УСЛОВИЯХ**

Koval S.L., Ph.D., Associate Professor

**FACTORS THAT DETERMINE HOUSEHOLD'S SAVINGS IN
UKRAINE NOWADAYS**

Залучення заощаджень населення до інвестиційних процесів є актуальною темою для України протягом усього періоду становлення та розвитку її економіки. Банківські депозити є найбільш поширеною формою заощаджень домогосподарств. Держава зацікавлена у залученні коштів населення у банківську систему для подальшого використання цих фінансових ресурсів для потреб економіки.

На процес формування заощаджень домогосподарств впливають різні фактори, які мають не лише макроекономічну природу, але пов'язані із особливостями поведінки населення у різних економічних умовах. Українські вчені З. Ватаманюк, М. Савлук, С. Панчишин виділяють такі основні чинники, які впливають на процес формування заощаджень: державна політика, економічна та демографічна ситуація [1, с. 244].

Активізації формування заощаджень домогосподарств також сприяє наявність фінансово стійких банківських установ, які користуються довірою громадян. І навпаки, розчарування в стабільності банківської системи призводить до вилучення коштів із банківських установ та зумовлює кризові явища в економіці країни.

Потенціал заощаджень також залежить від політичної ситуації в державі. Так, негативна політична ситуація зумовлює нестабільність та зниження обсягу заощаджень. Яскравим прикладом є 2004 р., коли «Помаранчева революція» призвела до відтоку вкладів з

банківської системи та до запровадження вимушених заходів з боку НБУ у формі мораторію на дострокове вилучення депозитів. Така ситуація зумовила зростання недовіри до вітчизняної банківської системи і як наслідок – зниження обсягу коштів, які було залучено банківськими установами від населення.

Фінансова криза 2008 р. також спричинила відтік коштів населення із банківської системи. Покращення економічної ситуації в державі в наступні роки супроводжувалося зростанням заощаджень домогосподарств у 2010–2013 рр.

Анексія АР Крим, військові дії на сході України зумовили спад економіки та девальвацію національної валюти у 2014 р. В умовах скорочення виробництва різко погіршились показники ринку праці та доходів населення. Показник безробіття розраховані за методологією Міжнародної організації праці сягнув найвищого рівня з 2009 р. (9,5% у III кварталі 2014 р.). За підсумками 2014 р. темпи зростання середньої номінальної заробітної плати наприкінці року прискорились (до 10,4%), при цьому реальна заробітна плата скоротилась на 13,6%, що стало причиною скорочення реальних наявних доходів населення [2].

Об'єктивне погіршення ринкових очікувань призвело до відпливу депозитів із банківської системи. Так, обсяг коштів фізичних осіб на рахунках в банках знизився від 433,7 млрд. грн. станом на 01.01.2014 до 416,4 млрд. грн. станом на 01.01.2015 [3]. Як наслідок збільшився обсяг готівки поза банками (на 19,0%), рівень доларизації коштів фізичних осіб зріс з 4,8% до 53,2% [2].

У складних економічних умовах зростає роль держави як захисника прав фізичних осіб-вкладників банків. Державні гарантії вкладникам вітчизняних банків забезпечує Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Діяльність фонду спрямована на відшкодування грошових коштів вкладникам банків, які неспроможні виконати свої зобов'язання. Джерелами формування коштів фонду є: внески банків-учасників, доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України, кошти (у т. ч. облігації внутрішньої державної позики), залучені Фондом шляхом випуску облігацій фонду, кредити, залучені від Національного банку України, кошти з Державного бюджету України [4]. Функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб забезпечує певний рівень довіри населення до банків. Разом з тим, станом на 01.01.2015 фінансові ресурси фонду становили

16,8 млрд. грн., а обсяг депозитів фізичних осіб в банківських установах, які є учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – 382,1 млрд. грн. [5; 6]. Крім того, станом на 10.02.2015 34 вітчизняні банківські установи перебувають у стадії ліквідації, у 14 запроваджено тимчасову адміністрацію. Така ситуація зумовлює зростання фінансових зобов'язань, що виникають у фонду перед вкладниками збанкрутілих банків. Саме тому, у січні 2015 р. Національним банком України було надано кредит Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України в обсязі 400 млн. грн.

Політична криза, військові дії на території України, неузгодженість державної політики призводять до економічної кризи та вилучення вкладниками коштів із банківського сектору. Саме тому, у сучасних умовах державі необхідно докласти чималих зусиль для проведення структурних реформ та якісних змін з метою стабілізації економічної і політичної ситуації, підвищення доходів домогосподарств, регламентації діяльності фінансово-кредитних інституцій. Розв'язання цих питань є ключовим для активізації формування заощаджень і повернення заощаджень домогосподарств у вітчизняні банківські установи.

Література:

1. Доходи і заощадження в перехідній економіці України / За ред. С. Панчишина та М. Савлука. Керівник проекту З. Ватаманюк. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 406 с.
2. Банківська система 2015: виклики та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>.
3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=3680.
4. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fg.gov.ua/uploads/docs/Zakon_fond_04.07.14.pdf.
5. Дані про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2014–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/statistics/>.
6. Динаміка фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2014–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/statistics/>.

e-mail: kozak_galja@ukr.net

Козак Г.І., аспірант

**ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ**

Козак Г.И., аспирант

**ПРОБЛЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ И ПУТИ
ИХ РЕШЕНИЯ**

Kozak G.I., postgraduate student

**PROBLEMS OF STATE REGULATION OF PRIVATE PENSION
FUNDS AND WAYS OF THEIR SOLUTIONS**

Соціальна значущість недержавних пенсійних фондів (НПФ) визначається їх спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів. Водночас тривалий період накопичення коштів, розмежування функцій між різними суб'єктами і високий ступінь залежності від стану фінансового ринку виступають причинами підвищеної ризикованості НПФ. Саме тому питання створення ефективної системи державного регулювання у цій сфері набуває особливого значення.

Цілісність та комплексність системи державного регулювання та нагляду за діяльністю НПФ ускладнює розпорощення функцій між різними регуляторами: Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Національним банком України.

Відповідно до висновків НБУ органи регулювання і нагляду за фінансовими установами характеризуються недостатнім рівнем інституційної (відокремленість від впливу виконавчої та законодавчої гілок влади), операційної (наявність особливого статусу для забезпечення автономії при встановленні пруденційних правил і нормативів) та фінансової (роль законодавчої та виконавчої гілок влади у визначенні бюджету регулятора) незалежності. Крім того

існують значні проблеми комунікаційного характеру та у сфері координації дій органів наявних регуляторів [2, с. 9–13]. Для вирішення зазначених проблем можливі два основні варіанти: 1) подальша розбудова наявних регуляторів шляхом посилення їхньої незалежності; 2) створення окремого мегарегулятора.

Концепцією запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами передбачено, що регулювання та нагляд за системою недержавного пенсійного забезпечення має зосереджуватись в одному державному органі. Водночас зазначається, що сьогодні вдається можливим здійснення пруденційного нагляду лише шляхом ефективної взаємодії між наглядовими органами [3, с. 15]. Таким чином, створення єдиного регулятора є одним з можливих, але передчасним способом вирішення існуючих проблем, оскільки супроводжуватиметься тимчасовою недієздатністю регулятора впродовж перехідного періоду, потребуватиме додаткових фінансових ресурсів, а також значною мірою залежатиме від політичного підпорядкування.

На нашу думку, координацію державних органів у сфері нагляду за діяльністю НПФ та суб'єктів їх інституційної інфраструктури можливо здійснити в межах спеціально створених міжвідомчих комісій, робочих груп або інших спільних органів. Подолання фрагментарності в інформаційному забезпеченні та підходах до регулювання забезпечить створення спільної інформаційної бази, узгодження схем обміну інформацією, зокрема шляхом затвердження Стратегії комунікації регуляторів [1, с. 162].

В умовах мінливості ситуації на фондових ринках система регулювання НПФ, що базується на встановленні кількісних інвестиційних обмежень, є недостатньо ефективною. Тому у практиці розвинених країн набули поширення більш гнучкі підходи до регулювання діяльності фондів, що базуються на інструментах ризик-орієнтованого нагляду. У рамках останнього повинні вирішуватись такі завдання:

- ідентифікація потенційних ризиків;
- визначення регулятивних норм, у т. ч. рекомендацій щодо мінімальних стандартів ризик-менеджменту;
- створення системи нормативів для оцінки ефективності системи ризик-менеджменту фондів, а також системи заходів для забезпечення їх дотримання;

— оцінка достатності фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні НПФ, для мінімізації впливу ризиків;

— створення системи моніторингу за діяльністю НПФ [4].

Необхідною умовою переорієнтації системи нагляду на ризик-орієнтований підхід є посилення систем управління ризиками на рівні НПФ та їх перехід на принцип «розумної особи».

Отже, удосконалення системи державного регулювання НПФ сьогодні не може обмежуватися лише налагодженням формальних схем взаємодії регуляторів. Вимогою часу стали якісні зміни у їх діяльності, результатом яких стане посилення надійності та ефективності сектору недержавного пенсійного забезпечення загалом.

Література:

1. Коваль О.П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2012. – 240 с.

2. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Publication/others.htm>.

3. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами» від 15.07.2010 № 585 // База даних «Законодавство України» Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

4. Хмыров В.В. Теоретико-методологические и организационные основы построения системы риск-менеджмента в негосударственных пенсионных фондах: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук: 08.00.10 / В.В. Хмыров; Научно-исследовательский институт труда и социального страхования. – М., 2013. – 28 с.

e-mail: n.kolomyichuk@tneu.edu.ua

Коломийчук Н.М., к.е.н., ст. викладач

**ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО
ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В
БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ**

Коломийчук Н.Н., к.э.н., ст. преподаватель

**ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО ВНУТРЕННЕГО ФИНАНСОВОГО
КОНТРОЛЯ В БЮДЖЕТНОМ ПРОЦЕССЕ**

Kolomyjchuk N.M., Ph.D., Lecturer

**THE WAYS TO IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF PUBLIC
INTERNAL FINANCIAL CONTROL IN BUDGET PROCESS**

Основними проблемами сучасного економічного розвитку нашої держави є забезпечення ефективного формування та використання бюджетних коштів, що сприяє зростанню добробуту громадян та зміцненню економічної могутності країни в цілому. Один із шляхів вирішення цього питання є вдосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю в бюджетному процесі.

Важлива умова існування системи державного внутрішнього фінансового контролю – це її єдність, незалежність і цілісність. Взаємодія органів, що входять до системи та узгодженість їхніх дій гарантуватимуть максимальну прозорість руху державних коштів, об'єктивне й всебічне інформування, а також здійснення належного контролю за усуненням порушень і реалізацією пропозицій.

Одним із невирішених питань сучасної системи державного внутрішнього фінансового контролю є нескоординованість дій органів цього контролю, що призводить до дублювання перевірок, паралелізму в роботі й розпорошення зусиль органів контролю та, як наслідок, їхня діяльність не є всеохопною. Створення єдиної вдосконаленої системи державного внутрішнього фінансового контролю автоматично підвищить роль усіх органів, що входять до неї.

Ще однією характеристикою системи державного внутрішнього фінансового контролю має стати її всеосяжність. Чим більший обсяг державних коштів потрапить під контроль, тим більш повнішою і якіснішою буде інформація, що надається органам влади і громадськості, та меншим обсяг питань, не охоплених контролем, а отже, порушники бюджетної дисципліни не залишаться безкарними.

Система державного внутрішнього фінансового контролю має: оперативно, адекватно і професійно реагувати на будь-які зміни в економіці та законодавстві; максимально повно забезпечувати здійснення попереднього, поточного й наступного контролю.

Нам відомо, бюджетний кодекс передбачає, що на всіх етапах бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінювання ефективності управління бюджетними коштами. Отже, така діяльність має забезпечити своєчасне і повне надходження доходів та цільове й ефективне використання виділених асигнувань. Контроль здійснюється шляхом проведення оглядів, перевірок і ревізій.

У процесі бюджетного планування важливу роль відіграє попередній фінансовий контроль за визначенням обсягу фінансових ресурсів держави й окремих адміністративно-територіальних одиниць, мобілізованих у бюджет, та їхнім розподілом між окремими суспільними потребами. Фінансові органи аналізують прогностичні показники економічного і соціального розвитку, які є основою для розробки проектів Державного бюджету України й місцевих бюджетів.

Однією зі складових державного внутрішнього фінансового контролю є внутрішній аудит ефективності – це форма контролю, яка спрямована на визначення ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають. Аудит ефективності здійснюється з метою розроблення обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності використання коштів державного і місцевих бюджетів у процесі використання бюджетних ресурсів. Виконання аудиту ефективності забезпечує: оцінювання рівня досягнутих результативних показників бюджетного процесу шляхом порівняння фактичних і запланованих значень; здійснення контролю за використанням бюджетних ресурсів; визначення причин, які негативно впливають на бюджетний процес; заощадження бюджетних ресурсів шляхом усунення негативних причин;

підвищення відповідальності управлінського персоналу щодо контролю за використанням ресурсів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Кожен орган контролю – вищий державний чи регіональний – мусить мати свою «функціональну нішу», що дасть реальну можливість цілеспрямовано впливати на фінансову політику нашої держави та її регіонів. До того ж почуття відповідальності й наявність достатніх повноважень завжди є стимулюючим фактором.

Необхідність розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні зумовлена об'єктивною потребою у створенні системи противаг існуючим реальним загрозам в економічній сфері. Зокрема, це: забезпечення надходжень до бюджету податків, зборів й обов'язкових платежів; стабілізація стану фінансово-бюджетної дисципліни; зменшення кількості та обсягів фінансово-бюджетних порушень; удосконалення системи відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення координуючої й спрямовуючої ролі держави в системі фінансового контролю.

e-mail: z.lobodina@tneu.edu.ua

Лободіна З.М., к.е.н., доцент

**МОНІТОРИНГ ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТІВ НА
СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ**

Лободина З.Н., к.э.н., доцент

**МОНІТОРИНГ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ РАСХОДОВ
БЮДЖЕТОВ НА СОЦИАЛЬНУЮ СФЕРУ**

Lobodina Z.M., Ph.D., Associate Professor

**MONITORING OF IMPLEMENTATION OF BUDGET
EXPENDITURES ON SOCIAL SPHERE**

В період економічної нестабільності в Україні все більшої актуальності набувають питання ефективності державної соціальної

політики та, зокрема, удосконалення фінансового забезпечення соціальної сфери.

Враховуючи положення теорії побудови соціальної держави та суспільного блага, на державу покладається виконання соціальних функцій у суспільстві, тому вагомим джерелом фінансового забезпечення соціальної сфери є бюджетні кошти, а пріоритетною формою бюджетного забезпечення її галузей – бюджетне фінансування.

Бюджетне забезпечення соціальної сфери здійснюється шляхом використання таких форм як бюджетне фінансування (форми – кошторисне фінансування, бюджетне інвестування, надання державних трансфертів) та бюджетного кредитування.

Під бюджетним фінансуванням соціальної сфери ми розуміємо сукупність грошових відносин, пов'язаних з розподілом і використанням коштів централізованого грошового фонду держави, які реалізуються шляхом безповоротного і безоплатного надання бюджетних коштів розпорядникам бюджетних коштів, які належать до галузей соціальної сфери, на проведення заходів, передбачених затвердженим бюджетом та розписом асигнувань бюджету. Процес бюджетного фінансування (встановлення бюджетних призначень головним розпорядникам бюджетних коштів, виділення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів, взяття ними бюджетних зобов'язань та здійснення платежів) галузей освіти, охорони здоров'я, культури і мистецтва, фізичної культури і спорту, засобів масової інформації здійснюється у встановленому Бюджетним кодексом України порядку.

Бюджетне кредитування соціальної сфери трактуємо як форму її бюджетного забезпечення, що передбачає надання розпорядникам бюджетних коштів, які належать до галузей соціальної сфери, на проведення заходів, передбачених затвердженим бюджетом та розписом надання кредитів з бюджету та повернення кредитів до бюджету, грошових коштів з бюджету відповідного рівня на поворотній, строковій і платній основах.

Ст. 87–91 Бюджетного кодексу України передбачено порядок, склад видатків на фінансування соціальної сфери та їхній розподіл між бюджетами різних рівнів.

Розглянемо стан та тенденції бюджетного забезпечення соціальної сфери в Україні упродовж 2009–2013 рр.¹.

У 2013 р. порівняно із 2009 р. зріс абсолютний обсяг видатків та наданих кредитів з бюджетів усіх рівнів на соціальну сферу на 69,07 млрд. грн. або 61,84%. Однак, питома вага видатків Державного та місцевих бюджетів України на соціальну сферу у ВВП зменшилася із 12,23% у 2009 р. до 11,63% у 2013 р. на 0,6%. Темп приросту видатків Державного та місцевих бюджетів України на соціальну сферу у 2013 р. порівняно із 2009 р. на 8,42% зменшився порівняно із темпом приросту ВВП і становив 61,83%.

Аналіз розподілу видатків на соціальну сферу між основними ланками бюджетної системи України свідчить, що кошти місцевих бюджетів є основним джерелом бюджетного фінансування усіх галузей соціальної сфери. Така особливість зумовлена діючим порядком розподілу видатків на освіту, охорону здоров'я та інші галузі соціальної сфери між різними ланками бюджетної системи. Так, середнє значення питомої ваги видатків місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету України упродовж 2009–2013 рр. на освіту становило 67,48%, охорону здоров'я – 79,72%, фізичну культуру і спорт, культуру і мистецтво, засоби масової інформації – 60,56%.

Що стосується складу видатків Державного та місцевих бюджетів України на соціальну сферу, то у 2009–2013 рр. спостерігалось зростання обсягу видатків бюджетів України на освіту – на 38,7 млрд. грн. або 57,93%, охорону здоров'я – на 25 млрд. грн. або 68,31%, духовний і фізичний розвиток – на 5,4 млрд. грн. або 65,06%.

Дослідження динаміки питомої ваги видатків на соціальну сферу у видатках соціального спрямування та видатках Державного і місцевих бюджетів України загалом дає підстави констатувати:

— у складі видатків соціального спрямування Державного і місцевих бюджетів України видатки на соціальну сферу відіграють пріоритетну роль, однак упродовж 2009–2013 рр. їхня частка поступово знижувалася – на 3,16 в.п. до 55,48% у 2013 р.;

— негативну тенденцію до зниження частки видатків на соціальну сферу у видатках Державного і місцевих бюджетів України загалом з 36,3% у 2009 р. до 35,74% у 2013 р.

¹ Примітка. Проведено автором на основі даних Державної казначейської служби України.

Позитивна динаміка бюджетного фінансування соціальної сфери, а саме істотне збільшення видатків на освіту (з 66,8 млрд. грн. у 2009 р. до 105,54 млрд. грн. – у 2013 р.), охорону здоров'я (з 36,6 млрд. грн. у 2009 р. до 61,57 млрд. грн. – у 2013 р.), а також на духовний і фізичний розвиток (з 8,3 млрд. грн. у 2009 р. до 13,66 млрд. грн. – у 2013 р.) не вирішує всіх проблем, оскільки залишається доволі великий розрив між обсягами бюджетних видатків і потребами соціальної сфери у фінансових ресурсах.

У складі видатків Державного та місцевих бюджетів України на соціальну сферу найбільшу частку займали видатки на освіту – 58,68–59,8%, дещо меншу на охорону здоров'я – 32,77–33,54%, найменшу – на галузі, які забезпечують духовний і фізичний розвиток людей – 7,39–8,46%.

Що стосується кредитування соціальної сфери, то упродовж 2009–2013 рр. обсяг наданих кредитів з Державного та місцевих бюджетів України не був рівномірним: він суттєво зріс у 2010 р. до 9,172 млн. грн. за рахунок наданих кредитів з державного бюджету, проте до 2013 р. зменшився на 2,271 млн. грн. Серед галузей соціальної сфери упродовж 2009–2013 рр. кредитування проводилося лише галузі освіти, хоча у 2010 р. планувалося надати кредити з Державного бюджету України галузі охорони здоров'я в обсязі 1 млн. грн.

Отже, результати моніторингу бюджетного забезпечення соціальної сфери показали зростання його обсягу, що є одним із основних інструментів поліпшення рівня матеріального становища населення. Однак, не зважаючи на те, що фінансування галузей соціальної сфери залишається основним напрямом спрямування видатків Державного та місцевих бюджетів України, реформи, які проводяться у галузях соціальної сфери, поки що не забезпечили відчутного покращення якості та доступності надання суспільних послуг українцям.

Література:

1. Бюджетна система: підруч. / за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 624 с.
2. Дем'янюк А.В. Забезпечення суспільних благ на субнаціональному рівні / А.В. Дем'янюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2010. – Вип. 13. – С. 192–199.

3. Загорський В.С. Управління фінансовими ресурсами закладів охорони здоров'я: монограф. / В.С. Загорський, З.М. Лободіна, Г.С. Лопушняк. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 276 с.

4. Звіти про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2009–2013 рр. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

5. Савчук С.В. Вдосконалення планування та фінансування видатків місцевих бюджетів у сучасних умовах / С.В. Савчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2010. – Вип. 13. – С. 39–47.

e-mail: n.lubkei@tneu.edu.ua

Лубкей Н.П., к.е.н., доцент

**ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ**

Лубкей Н.П., к.э.н., доцент

**ВИДЫ И ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ РИСКОВ,
СВЯЗАННЫХ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ ДОЛГОМ**

Lubkey N.P., Ph.D., Associate Professor

**TYPES AND SPECIFICS OF IDENTIFICATION OF THE
PUBLIC DEBT RISKS**

Формування у більшості країн світу значних за обсягом боргів пов'язане із виникненням певних ризиків, котрі несуть загрози розвитку економіки. У вузькому розумінні управління державним боргом на сучасному етапі зводиться, насамперед, до виявлення та оцінки боргових ризиків та розробки й реалізації заходів щодо їх мінімізації.

Згідно з українським законодавством ризик, пов'язаний з управлінням державним боргом, – це ризик настання події, котра призведе до зростання витрат державного бюджету, що стосуються погашення і обслуговування боргу, та зменшення обсягу державних запозичень.

Серед ризиків, що пов'язані з державним боргом, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом» відзначено такі їх види: валютний ризик, відсотковий ризик, бюджетний ризик, ризик рефінансування та ризик ліквідності [1]. Валютний ризик обумовлений можливістю змін курсів валют, у яких деноміновані або щодо яких індексуються боргові зобов'язання, по відношенню до курсу національної валюти. Відсотковий ризик – це ризик збільшення плаваючих кредитних відсоткових ставок, які передбачені кредитними договорами. Бюджетний ризик пов'язаний з існуванням ймовірності значного недовиконання державного бюджету за доходами, що може стати причиною необхідності збільшення обсягу державних запозичень та/або невиконання боргових зобов'язань. Ризик ліквідності – це ризик тимчасової нестачі бюджетних коштів для виконання боргових зобов'язань внаслідок зменшення обсягу ліквідних активів в результаті появи непередбачених поточних витрат або труднощів із здійсненням оперативних запозичень. Ризик рефінансування зумовлений існуванням ймовірності зменшення ємності ринків капіталу, що значно скорочує можливості здійснення запозичень в обсязі, який необхідний для рефінансування державного боргу за прийнятною ціною, та провокує збільшення вартості запозичень.

Вчені виділяють ще й інші види боргових ризиків. Зокрема, О. Карапетян та О. Квасниця, окрім вище перелічених, розглядають у складі ризиків, пов'язаних з державним боргом, ще ціновий ризик, гарантійний ризик, прямий кредитний ризик, країнний ризик, ризик активного управління, управлінський, судовий та операційний ризики [2; 3, с. 163–164].

В Україні регулярно здійснюється оцінка боргових ризиків, що знаходить своє відображення у нормативно-правових актах: Постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на відповідні роки», Наказах Міністерства фінансів України «Про затвердження Програми управління державним боргом на відповідний рік» та відповідних звітах про виконання середньострокових стратегій та програм управління державним боргом. Вказані нормативні акти оприлюднюються у засобах масової інформації.

Варто зазначити, що оцінка боргових ризиків у вище зазначених документах носить загальний та досить умовний характер. Для прикладу проаналізуємо Звіт про виконання Програми управління державним боргом за 2013 р. У даному Звіті в розділі «Оцінка досягнутих показників та ризиків, пов'язаних з управлінням державним боргом» розглянуто бюджетний, валютний, відсотковий ризики та ризики рефінансування. Про ризик ліквідності навіть не згадується [4].

Оцінка бюджетного ризику здійснюється із використанням показників співвідношення обсягу державного боргу до ВВП та співвідношення обсягу виплат з обслуговування боргу до доходів державного бюджету. При цьому у звіті порівнюються фактичні показники на кінець звітного періоду із плановими, які визначені у Програмі управління державним боргом за 2013 р. Аналіз валютного ризику зводиться до визначення частки внутрішнього державного боргу у його загальній структурі на кінець звітного періоду та порівняння даного показника із плановим. Оцінка відсоткового ризику здійснюється аналогічним чином, базуючись на показнику частки державного боргу з плаваючою ставкою. А ризики рефінансування оцінюються на підставі показника середньозваженого строку до погашення державного боргу та вчасності проведення платежів з погашення та обслуговування державного боргу [4].

Отже, однозначно можна стверджувати про необхідність здійснення ґрунтовнішої оцінки ризиків, пов'язаних з управлінням державним боргом, на державному рівні, розробки відповідної методичної бази, яка б давала змогу визначати рівень боргових ризиків та вживати відповідних заходів при констатуванні високого рівня ризику.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом» від 01.08.2012 № 815 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/815-2012-%D0%BF>.

2. *Карпетян О.М.* Державний борг України: оцінка ризиків та оптимізація управління в умовах глобальної фінансової кризи / О.М. Карпетян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2010_1/NV-2010-V1_27.pdf.

3. Квасниця О.В. Теоретичні підходи до обґрунтування ризиків державного богу / О.В. Квасниця // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – 2014. – Том 18. – № 1. – С. 162–168.

4. Звіт про виконання Програми управління державним боргом за 2013 р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=399290&cat_id=255473.

e-mail: b.malyniak@tneu.edu.ua

Малиняк Б.С., к.е.н., доцент

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Малыняк Б.С., к.э.н., доцент

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ

Malyniak B.S., Ph.D., Associate Professor

DIRECTIONS OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF LOCAL BUDGETS

Одним із найважливіших завдань, які ставить сьогодення, є проведення децентралізації системи управління та суспільних фінансів. Успішне вирішення цього завдання спроможне активувати нереалізований досі потенціал розвитку територіальних громад. Як засвідчує досвід європейських країн, успіхи місцевого самоврядування сприяють загальному прогресу країн, посилюють процеси демократизації, стимулюють підвищення ефективності управління суспільними фінансами.

Ключове значення для започаткування вдалих реформ у сфері фінансової децентралізації має забезпечення довіри між основними суб'єктами суспільних відносин. Високий рівень недовіри до владних суб'єктів зумовлений поширеністю думки щодо корумпованості системи влади, критичною оцінкою використання суспільних фінансових ресурсів, несхваленням управління комунальним майном

і земельними ресурсами, незадоволеністю результатами діяльності влади. Відтак, для підвищення довіри громади до органів місцевого самоврядування доцільно, насамперед, сформувати середовище яке вселятиме громаді впевненість у неможливості системних зловживань з суспільними ресурсами, невідворотності покарання за вчинені правопорушення у цій сфері, а також у тому, що влада прагне реалізувати спільні інтереси громадян.

Необхідною умовою вирішення цього вкрай важливого завдання є забезпечення повної прозорості управління фінансовими ресурсами та комунальним майном органами державного управління та місцевого самоврядування. Принципове значення при цьому має наявність законодавчо закріплених жорстких норм, що зобов'язують суб'єкти управління місцевими фінансами відкривати суспільно важливу інформацію про формування та використання суспільних ресурсів.

Основне значення для підвищення довіри суспільства до владних інституцій, які наділені повноваженнями управління публічними фінансами, має радикальне удосконалення системи державного фінансового контролю. Першочерговими заходами в цьому напрямку мають стати посилення відповідальності за порушення законодавства у фінансовій сфері, що передбачає обов'язкове відшкодування завданих державі збитків та втрат, підвищення фахового рівня спеціалістів, суттєве їхнє мотивування для досягнення суспільно важливих результатів. Невід'ємним елементом має стати порядок звітування за якого населенню надаватиметься інформація не лише про виявлені зловживання, а й притягнення винних осіб до відповідальності та виконання призначених покарань.

Успішність підвищення ефективності місцевих бюджетів безпосередньо залежить від інституційного зміцнення органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері. Принципового значення при цьому набуває підвищення фінансової грамотності населення загалом, а також удосконалення знань і вмінь депутатів місцевих рад. Постійного вдосконалення професійних навиків потребують також фахівці фінансових служб органів місцевого самоврядування. Вирішального значення у період децентралізації державного управління має трансформація контрольної роботи, насамперед, з боку центральних органів влади у консультативну підтримку органів місцевого самоврядування. Створення умов для одержання різносторонніх консультацій у фінансовій сфері

сприятиме активізації діяльності органів місцевого самоврядування у вирішенні актуальних соціальних і економічних проблем адміністративно-територіальних одиниць та гарантуватиме посадовим особам відсутність покарання за порушення законодавства у фінансовій сфері за умови чіткого дотримання наданих органами центральної влади рекомендацій. Зручною та ефективною формою консультативної підтримки органів місцевого самоврядування, на нашу думку, є розробка та поширення шаблонів нормативно-правових актів та управлінських документів, які призначені для вирішення конкретних проблем територіальної громади.

Запропоновані заходи дадуть змогу перетворити місцеві бюджети у дієвий інструмент вирішення нагальних проблем та забезпечення зростання суспільного добробуту. Цьому сприятиме також реальне спрощення процедур формування та виконання бюджету. Особливої уваги заслуговує поліпшення практики казначейського обслуговування місцевих бюджетів. Для цього доцільно на законодавчому рівні визначити порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів, у якому чітко передбачити права та обов'язки розпорядників та одержувачів коштів місцевих бюджетів, а також органу казначейства. У згаданому порядку варто також визначити обмеження в часі на проведення фінансових операцій клієнтів казначейства цією структурою, а також радикально обмежити підстави для блокування фінансових операцій розпорядників і одержувачів коштів місцевих бюджетів. Давно вже назріла потреба у реалізації системи електронного документообігу між органами казначейства та його клієнтами, що позитивно позначиться на оперативності фінансових операцій, зменшенню адміністративних витрат суб'єктів казначейського обслуговування та зменшенню явищ корупції у цьому процесі.

Реалізація запропонованих заходів є необхідною умовою для проведення радикальних реформ місцевих бюджетів із запровадженням сучасних технологій управління місцевими фінансами, розширенням фінансових повноважень органів місцевого самоврядування та збільшенням обсягу ресурсів місцевих бюджетів. Цьому сприятиме усвідомлення суспільством їх необхідності, готовності чиновників їх реалізовувати та дієвої підтримки Європейського Союзу. До таких заходів належать:

- повноцінне запровадження програмно-цільового методу складання й виконання місцевих бюджетів;
- проведення адміністративно-територіальної реформи;
- модернізація системи бюджетного вирівнювання;
- реформування практики надання місцевим бюджетам цільових трансфертів;
- розвиток державно-приватного партнерства;
- запровадження електронного бюджетування;
- оптимізація мережі й організаційно-правових форм бюджетних закладів;
- удосконалення податкового законодавства та збільшення частки податкових надходжень місцевих бюджетів у відповідних надходженнях зведеного бюджету країни.

Реалізація цих заходів, як і інших, орієнтованих на розвиток місцевого самоврядування в Україні, безпосередньо залежить від, по-перше, наявності жорстких умов для дотримання чинного законодавства, в т. ч. стосовно управління фінансами та невідворотності дієвого покарання за допущені зловживання при управлінні коштами; по-друге, підвищення кваліфікації службовців, наділених повноваженнями з управління місцевим бюджетом, розвитку їхньої ініціативності, креативності в розв'язанні поставлених завдань; по-третє, активної участі територіальної громади в бюджетному процесі на місцевому рівні.

e-mail: martyniuk.vitalik@gmail.com

Мартинюк В.В., аспірант

**ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В НОВИХ
ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ**

Мартынюк В.В., аспирант

**ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ
ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ВИСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
УКРАИНЫ В НОВЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ**

Martyniuk V.V., postgraduate student

**SPECIAL FEATURES OF FINANCIAL POLICY INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE
WITHIN NEW ECONOMIC CONDITIONS**

У наш час інноваційний розвиток лежить в основі економічного зростання та створенні додаткових робочих місць. Динамізм інноваційної діяльності передбачає високу ділову активність, у процесі якої створюються нові підприємства, що успішно розвиваються або розоряються у прагненні подолати невизначеність ринкових умов та покращити стан економіки.

Однак формування і розвиток інфраструктури фінансування для підтримки суб'єктів інноваційної діяльності, зокрема вищих навчальних закладів, на ранніх етапах є досить складним процесом, який залежить від наявності багатьох факторів і умов й потребує ефективного розподілу фінансових ресурсів.

Держава бере на себе відповідальність за підтримку та створення умов для функціонування всіх суб'єктів на її території, шляхом здійснення державної політики. Інноваційний розвиток має бути пріоритетом в економічній політиці держави, тому що він є головним індуктором фінансового зростання в довгостроковій перспективі. Кінцевою метою економічної діяльності держави є задоволення потреб населення, зростання його добробуту, підвищення рівня життя тощо.

Розвиток вищої освіти є одним із важливих факторів формування якісного людського капіталу, на що в першу чергу спрямовує свою увагу керівництво провідних країн. Фінансова політика держави покликана забезпечити сталість цього розвитку та його взаємозв'язок між стратегічними та тактичними планами. «Сукупність розподільних та перерозподільних заходів, які держава здійснює через фінансову систему, щодо організації та використання фінансових відносин з метою забезпечення зростання добробуту всіх членів суспільства називається фінансовою політикою» [1, с. 80]. Таке визначення дають автори С. Юрій та В. Федосов, яке на нашу думку є вичерпним та влучним.

Схожу дефініцію подає В. Опарін, який пише, що «фінансова політика – це комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій, громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей» [2, с. 47]. Такі вітчизняні економісти як І. Чуй та О. Біла під фінансовою політикою розуміють «діяльність держави та суб'єктів господарювання щодо мобілізації, раціонального розподілу і використання фінансових ресурсів задля досягнення поставлених цілей» [3, с. 73]. Узагальнюючи вище наведені визначення вважаємо, що фінансова політика – це діяльність будь-якого суб'єкта економічних відносин пов'язана з мобілізацією, розподілом та використанням фінансових ресурсів з метою забезпечення зростання добробуту всіх членів суспільства.

Кожен суб'єкт економічної діяльності займається розробкою та впровадженням своєї власної фінансової політики незалежно від того, яку ланку в економічному полі держави він займає. Ключовим етапом її створення є врахування особливостей сучасних умов, дії об'єктивних законів розвитку суспільства, намагання передбачити зміни та їх тенденції у внутрішній та зовнішній політиках, структурований та комплексний підходи. Головним завданням фінансової політики держави є забезпечення реалізації тієї чи іншої державної програми необхідними фінансовими ресурсами [1, с. 81].

Економічна теорія виділяє три види фінансової політики залежно від реального становища економіки у країні, зокрема: політика економічного зростання, політика обмеження ділової активності та політика стабілізації. Правильний вибір тої чи іншої моделі сприятиме

одержанню позитивних показників її ефективності та доцільності застосування.

Фінансова політика інноваційного розвитку як складова економічної політики держави має свої завдання та цілі. На нашу думку, до них належать:

- створення умов повної фінансової стабільності та підтримка державою усіх суб'єктів інноваційної діяльності;
- забезпечення підняття рівня позитивного людського капіталу та його взаємодії із ключовими стратегічними галузями економіки;
- формування конкурентного середовища з рівноправністю всіх членів суспільства;
- створення сприятливого інвестиційного клімату;
- пошук нових та збереження уже існуючих джерел фінансування економіки.

Україна зараз перебуває в стані адаптації до нових економічних та юридичних правил ведення господарської діяльності, які вимагатимуть пошуку нових підходів до розробки та запровадження фінансової політики. Для досягнення поставлених цілей, на нашу думку, доцільно:

- визначити реальний загальний обсяг фінансових ресурсів держави;
- провести заходи щодо оптимізації механізмів розподілу ВВП та визначити пріоритетні напрямки розвитку;
- забезпечити взаємозв'язок стратегічних та поточних планів, при цьому середньострокове планування повинно стати ключовим елементом;
- визначити освіту як головний фактор економічного поштовху та прийняти адекватну модель її розвитку.

Література:

1. *Юрій С.І.* Фінанси: підруч. / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
2. *Опарін В.М.* Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін. – 4-те вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2007. – 240 с.
3. *Біла О.Г.* Фінанси: навч. посіб. / О.Г. Біла, І.Р. Чуй. – Львів: «Магнолія 2006», 2010. – 390 с.
4. *Леоненко П.М.* Теорія фінансів: навч. посіб. [П.М. Леоненко, П.І. Юхименко, А.А. Ільєнко та ін.] За заг. ред. О.Д. Василика. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с.

e-mail: a.mashko@tneu.edu.ua

Машко А.І., к.е.н., доцент

**ДЕФИЦИТ БЮДЖЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО
ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Машко А.И., к.э.н., доцент

**ДЕФИЦИТ БЮДЖЕТА И ОСОБЕННОСТИ ЕГО
ФИНАНСИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ**

Mashko A.I., Ph.D., Associate Professor

**BUDGET DEFICIT AND FEATURES OF ITS FINANCING IN
UKRAINE**

Проблема бюджетного дефіциту одна з найважливіших у фінансовій науці. Підсилена негативними наслідками неконтрольованого зростання інфляційного тиску й обсягів державного боргу, вона може розглядатися у контексті гарантування економічної безпеки будь-якої держави.

Коли йдеться про бюджетний дефіцит потрібно брати до уваги, насамперед, джерела його фінансування, які, власне кажучи, визначають характер впливу бюджетного дефіциту на економіку країни.

Прикладом може стати український досвід фінансування дефіциту бюджету. До джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України, які були використані у вітчизняній практиці, належать:

а) внутрішнє фінансування:

- емісія грошей;
- доходи від приватизації державного майна;
- пряме внутрішнє банківське кредитування;
- внутрішнє ринкове фінансування;

б) зовнішнє фінансування.

Емісія грошей є незабезпеченим джерелом покриття бюджетного дефіциту, що безпосередньо впливає на грошову базу та розмір грошової маси. При монетизації дефіциту держава отримує сеньйораж – дохід від друкування грошей, який виникає в умовах

перевищення приросту грошової маси над приростом реального ВВП, внаслідок чого відбувається швидке зростання рівня цін. Через це суб'єкти економічних відносин змушені сплачувати інфляційний податок, який в результаті підвищення цін перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави [1].

Що стосується доходів від приватизації державного майна, то вони активно використовувалися в нашій країні для фінансування дефіциту бюджету. Однак, беручи до уваги те, що приватизаційним процесам в Україні властиві такі риси як непослідовність і безсистемність, а адміністративно-бюрократичний метод став нормою роздержавлення, та, враховуючи специфіку реформування власності в нашій країні й неконкурентні форми її реалізації, відсутність очікуваних масштабних позитивних ефектів від її проведення, вважаємо за доцільне відмовитися від такого джерела фінансування бюджетного дефіциту.

Внутрішнє фінансування також охоплює:

1) Пряме внутрішнє банківське кредитування.

Аналіз такого джерела фінансування дефіциту бюджету вказує на те, що тут не завжди мали місце кредитні розрахунки, оскільки відносини між державою й банками зазнавали адміністративного тиску і відображали перерозподіл коштів, вилучення частини кредитних ресурсів до дохідної частини бюджету та спрямовувалися на вирішення поточних проблем.

Оцінюючи кредити, видані центральним банком уряду, вчені Р. Дорнбуш та С. Фішер звертають увагу на особливість монетарного боргового фінансування дефіциту бюджету, оскільки центральний банк, купуючи урядові цінні папери, створює «високопотужні» гроші, що є макроекономічна змінною, яка за своєю природою відрізняється від коштів, залучених шляхом продажу боргових зобов'язань [2]. Таку думку поділяють також вітчизняні науковці. Зокрема, А. Гальчинський, аналізуючи проблеми стабілізації гривні, зазначає, що кредити Національного банку стимулювали гіперінфляцію [3].

Загалом, такий спосіб фінансування дефіциту може застосовуватися лише протягом незначного строку й за умови стійкого зростання ВВП. До основних причин використання внутрішнього банківського кредитування належать:

— критичний стан державного боргу;

– значне зростання внутрішнього боргу та неможливість його реструктуризації;

– неможливість залучення зовнішніх позик;

– зниження золотовалютних ресурсів до мінімального рівня.

2) Внутрішнє ринкове фінансування. На противагу прямому кредитуванню уряду Національним банком України й комерційними банками із середини 1995 р. було запроваджено систему внутрішнього державного запозичення та здійснено спроби одержати перші кредити.

У процесі дослідження впливу внутрішніх запозичень на економіку можна виокремити короткострокові та довгострокові ефекти, які залежать від певних чинників, а саме від: стану й умов функціонування економіки, особливо з урахуванням стадій економічного циклу; причин дефіциту бюджету; характеру грошово-кредитної політики і поширення інфляційних тенденцій; структури видатків уряду (співвідношення інвестиційних та споживчих видатків); стану платіжного і торговельного балансів та ін.

Зважаючи на наведені чинники при оцінюванні впливу державних запозичень на розвиток економіки, вважаємо, що потрібно враховувати конкретні умови здійснення позик. До того ж важливе значення має відокремлення економічних наслідків внутрішньої та зовнішньої державної заборгованості, а також здійснення диференційованого аналізу руху грошових потоків у разі залучення коштів і сплати боргу.

Аналізуючи вплив внутрішніх державних позик як джерела фінансування дефіциту на економіку та бюджет держави, доцільно враховувати, які саме кошти і в якому обсязі залучаються державою, звертаючи особливу увагу на грошові ресурси, що можуть бути запозичені урядом без обмеження поточних інтересів реального сектору, – економічно нейтральні капітали.

Характеризуючи зовнішні запозичення як джерело фінансування дефіциту бюджету, наголосимо, що в економічній літературі поширеною є теза про те, що вони є безінфляційним та доволі безболісним механізмом фінансування дефіциту, але ми не можемо повністю погодитися з цим твердженням. За умов соціально-політичної нестабільності, несприятливої економічної кон'юнктури та неефективної політики у сфері державних фінансів, а також з огляду на здійснення хаотичної та не завжди обґрунтованої політики владними структурами щодо залучення зовнішніх позик, таке

джерело фінансування дефіциту бюджету може спричинити доволі неоднозначні наслідки. До позитивних короткострокових ефектів можемо віднести:

- можливість, не вдаючись до грошової емісії, фінансування поточних і капітальних бюджетних видатків, які з певних причин не були забезпечені доходами бюджету;
- часткове вирівнювання сальдо платіжного балансу;
- зменшення інфляційного тиску та стабілізацію валютного курсу національної грошової одиниці;
- оптимізацію інвестиційного клімату і скорочення ефекту «витіснення»;
- відкладення на певний період потенційного зростання податкового навантаження;
- можливість продовження структурних економічних змін та забезпечення пропозиції платоспроможним попитом;
- дисциплінуючий вплив на країну-позичальника тощо [4].

Однак, світова практика боргової політики свідчить, що зовнішні запозичення за умови застосування неефективного механізму їх залучення та неврахування об'єктивних закономірностей управління державним зовнішнім боргом мають також й широкий спектр довгострокових негативних ефектів, а саме:

- некероване зростання обсягів державного боргу;
- розкручування інфляційної спіралі;
- загострення фінансової дестабілізації й побудова «фінансових пірамід»;
- перекидання боргового тягаря на майбутні покоління;
- зростання імпорту та зниження обсягу експорту;
- економічна, а іноді й політична залежність від іноземних кредиторів;
- «втеча» капіталів за кордон;
- збільшення величини бюджетного дефіциту;
- загроза економічній безпеці держави та небезпека оголошення дефолту й ін.

Зважаючи на вказані наслідки і механізми впливу зовнішньої та внутрішньої складових державного кредиту на державні фінанси й економіку загалом, а також на результати аналізу вітчизняного досвіду урядових запозичень, вважаємо, що довгострокова боргова політика має орієнтуватися на розвиток внутрішніх джерел фінансування бюджетного дефіциту.

Література:

1. Семенюк В. Процес приватизації в Україні та економічна безпека держави / В. Семенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=17953958.
2. Дорнбуш Р. Макроекономіка: Пер. з англ. / Р. Дорнбуш, С. Фішер. – К.: Основи, 1996. – 814 с.
3. Гальчинський А. Стабілізація гривні: проблеми і перспективи / А. Гальчинський // Вісник Національного Банку України. – 2002. – № 7. – С. 9.
4. Машко А.І. Теоретико-практичні проблеми управління бюджетним дефіцитом / А.І. Машко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2007 – Спецвип. 22. – С. 155–159.
5. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3 т. / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – 442 с.

e-mail: a.mokrytska@tneu.edu.ua

Мокрицька А.Б., к.е.н., ст. викладач

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Мокрицкая А.Б., к.э.н., ст. преподаватель

ЕВРОПЕЙСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Mokrytska A.B., Ph.D., Lecturer

EUROPEAN TRENDS REFORM OF HEALTH CARE

В умовах інтеграції України у світову економічну спільноту забезпечення населення країни якісною медичною допомогою значно залежить від рішень таких складних економічних задач, як визначення можливих та необхідних обсягів бюджетного фінансування, розвиток платних медичних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів, впровадження нових медичних технологій, забезпечення інноваційної політики у сфері охорони здоров'я.

Україна витрачає на охорону здоров'я значну суму своїх фінансових ресурсів. У 2012 р. загальні витрати на галузь склали

приблизно 7,7% від ВВП (державні та приватні витрати разом з урахуванням офіційних та неофіційних прямих платежів населення (за даними системи Національних рахунків охорони здоров'я, яка є однією із найбільш об'єктивно признаних у світі систем оцінки використання фінансових ресурсів охорони здоров'я). Ця частка фактично дорівнює або є навіть вищою, ніж в країнах, які приєдналися до ЄС після 2004 р., і вища, ніж в Польщі, Румунії і Естонії, що забезпечують своїх громадян кращими медичними послугами та мають кращі результати в сфері охорони здоров'я. Через низький рівень ВВП на душу населення, цей високий відсоток у абсолютних цифрах складав у 2012 р. лише 2391,7 грн. на людину на рік (\$ 299,3, що значно нижче ніж \$ 3340 (середньоєвропейське значення), включаючи Чехію (\$ 1432), Польщу (\$ 854), Болгарію (\$ 516) і Румунію (\$ 420)) [1, с. 10]. Враховуючи суттєву девальвацію національної валюти у 2014 р. – показник істотно скоротився.

Зважаючи на соціальну значущість медицини та відповідні зобов'язання держав перед своїми громадянами, уряди змушені шукати та застосовувати різноманітні заходи, спрямовані на покращення функціонування цієї галузі.

Наймасштабнішими є реформи охорони здоров'я, які здійснюються в країнах Центральної і Східної Європи. Вони є особливо цікавими для нас, оскільки Україна знаходиться у схожих умовах. Система охорони здоров'я колишніх соціалістичних країн розглядалася як невиробнича сфера і фінансувалася за залишковим принципом. Їй було характерне недостатнє фінансування, кількість медичних установ, лікарняних ліжок і медичного персоналу була великою, при цьому мав місце низький рівень забезпеченості медикаментами, матеріалами й обладнанням. Управління фінансами характеризувалося громіздкістю і неефективністю, – вертикальна підпорядкованість управління і контролю за відсутності горизонтальної інтеграції; перевантаження на прийомі фахівців за рахунок хворих, що направляються до них лікарями первинної медико-санітарної допомоги; погане управління медичними установами і непоінформованість адміністраторів у питаннях співвідношення здійснених витрат і отриманих доходів; відсутність у медичних працівників належної мотивації і стимулів до покращення якості роботи; недостатня і не завжди відповідна освіта, низький престиж, рівень оплати праці медичних працівників, які підбивають їх моральні устої [3, с. 62].

Серед лідерів-реформаторів систем охорони здоров'я аналітики називають Чеську Республіку та Словаччину, що досягли значного скорочення бюджетних витрат на охорону здоров'я, відійшовши від загальнодержавного планування розподілу ресурсів у галузі на користь ринкових важелів. Загалом Чеська Республіка завжди була лідером серед країн Центральної та Східної Європи у рейтингу ефективності систем охорони здоров'я ЄНСІ 15. Не виключенням став і звіт ЄНСІ за 2012 р., в якому країна посіла 15 місце (рейтинг включає 27 країн ЄС, а також Норвегію, Швейцарію, Албанію, Македонію, Ісландію та Сербію), поступившись лише однією сходинкою Німеччині. Також ефективними слід вважати реформи у Словаччині, яка у 2012 р. піднялася в рейтингу з 28-го на 16 місце, запровадивши систему відкритого бенчмаркінгу (як інструмента управління якістю медичної допомоги) між лікарнями [2, с. 14].

Реформи охорони здоров'я в країнах Центральної і Східної Європи спрямовані на досягнення загальної доступності всіх видів медичної допомоги, підвищення ефективності охорони здоров'я, зміцнення взаємодії з населенням, забезпечення можливості вибору, заборону зростання витрат і підвищення якості медичного обслуговування. Досягнення цих цілей пов'язують з приватизацією, децентралізацією, введенням медичного страхування, зменшенням надмірної спеціалізації й впровадження оплати праці медичних працівників за результатами роботи.

Важливим аспектом реформи є вдосконалення медичної статистики, що сприяє прозорості діяльності учасників ринку медичних послуг, дає можливість виявляти слабкі сторони системи загалом та оцінювати ефективність окремих її суб'єктів. Саме завдяки удосконаленню медичної статистики Естонії, Чехії та Словаччині вдалося продемонструвати найкращі показники ефективності фінансування галузі охорони здоров'я серед країн ЄС [2, с. 15].

Література:

1. Національні рахунки охорони здоров'я України у 2012 р.: стат. бюлет. / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 192 с.
2. Новіков В. Соціальні наслідки Євроінтеграції України: система охорони здоров'я / В. Новіков, К. Никонюк. – К., 2012. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09542.pdf>.

З. Скрипник О.А. Трансформація державного управління у сфері охорони здоров'я: структурно-функціональний підхід: дис. ... канд. наук з держ. управління / О.А. Скрипник. – Дніпропетровськ, 2011. – 210 с.

e-mail: v.perevozniuk@tneu.edu.ua

Перевознюк В.В., к.е.н., доцент

**ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ФОРМ
ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ГАЛУЗІ
ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ**

Перевознюк В.В., к.э.н., доцент

**ФИНАНСОВЫЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОТДЕЛЬНЫХ
ФОРМ ПУБЛИЧНО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В
ОТРАСЛИ ВОДОСНАБЖЕНИЯ И ВОДООТВЕДЕНИЯ**

Perevoznyuk V.V., Ph.D., Associate Professor

**FINANCIAL ASPECTS OF SOME FORMS OF PUBLIC-
PRIVATE PARTNERSHIPS ORGANIZATION IN WATER
SUPPLY AND SANITATION**

Економічна криза та військові дії на сході України супроводжуються занепадом практично усіх галузей національної економіки. Серед них – сфера водопостачання та водовідведення, яка є однією із найважливіших в плані забезпечення життєво необхідних потреб населення, й сучасний фінансовий стан якої незадовільний.

Підприємства водопостачання та водовідведення працюють в умовах перманентного недофінансування, що зумовлено цілою низкою інституційних, організаційних та фінансових проблем, а використання вкрай зношеного устаткування не дозволяє надавати послуги високої якості та призводить до значних втрат води на стадії її транспортування до кінцевого споживача. Тому на сьогодні, дуже важливо вирішити проблему фінансування модернізації водопровідно-каналізаційної інфраструктури з метою підвищення

якості послуг та уникнення втрат стратегічно важливого ресурсу. Здійснити зазначене можна шляхом організації публічно-приватного партнерства, успішна реалізація якого приводить до зменшення собівартості послуг та забезпечення рентабельності суб'єктів господарювання галузі.

Над тематикою інвестування розвитку інфраструктури водопостачання та водовідведення працюють В. Грицишин, М. Забаштанський, І. Запатріна, О. Кириленко, А. Кондрашихін, О. Ольшанський та багато інших. Однак не достатньо обґрунтованими залишаються питання залучення приватного капіталу задля реконструкції основних засобів згаданих підприємств та модернізації управління ними.

В світовій практиці виконання зазначеного досягають організацією публічно-приватного партнерства, яке дозволяє залучити додаткові фінансові ресурси та перейняти досвід фінансового й управлінського менеджменту з метою підвищення ефективності функціонування суб'єктів господарювання водопровідно-каналізаційної галузі. Здебільшого воно здійснюється у формах контрактів на виконання окремих робіт та на управління, оренди, концесії та ін. [1, с. 4–6; 2, с. 5–9].

В умовах необхідності скорочення операційних витрат на підприємствах водопостачання та водовідведення та нерентабельності відповідної діяльності, найефективнішими з метою впровадження у вітчизняну практику є такі форми публічно-приватного партнерства як контракт на виконання робіт та на управління. Вони хоч і не дозволяють залучити необхідний обсяг фінансових ресурсів для повномасштабної модернізації інфраструктури водопостачання та водовідведення, все ж дозволяють здійснити реконструкцію окремих об'єктів, скоротити собівартість послуг та вирішити інші окремі проблеми за визначені строк і винагороду.

Так, контракт на виконання робіт передбачає делегування приватному оператору виконання певних функцій на визначений період часу (переважно на 3–5 років). Він здебільшого укладається на проведення досліджень, нарахування платежів споживачам, будівництво виробничих потужностей, експлуатацію чи технічне обслуговування водопровідних мереж, очисних каналізаційних споруд та опалювального устаткування. В разі укладення контракту на експлуатацію або технічне обслуговування, приватний інвестор

покриває витрати на поточний ремонт і заміну окремих невеликих частин об'єктів основних засобів, а комунальне підприємство – капітальний ремонт і реконструкцію. З метою мінімізації комерційного ризику приватного оператора, вартість виконання робіт часто розраховується, виходячи з вартості об'єкта експлуатації (або технічного обслуговування).

Згідно з контрактом на управління інвестор несе повну відповідальність за виконання всіх завдань із управління підприємством, а також здійснює незначний ремонт і реконструкцію устаткування. Специфіка визначення прибутку приватного оператора стимулює його до зниження витрат, позаяк передбачає різницю між величиною операційних витрат, зафіксованою в договорі, та сумою реально понесених витрат. Переважно такі контракти укладаються на термін 5–10 років.

Обрання тієї чи іншої форми публічно-приватного партнерства з метою залучення додаткових фінансових ресурсів та їх спрямування на розвиток підприємств водопостачання та водовідведення залежить від конкретних цілей, яких необхідно досягти або проблем, що потребують нагального вирішення. Скажімо, якщо необхідно знизити рівень операційних витрат, велику частку в яких займають витрати на оплату праці, що, в свою чергу, обумовлено надмірною чисельністю персоналу – доцільно було б укласти контракт з приватною компанією на експлуатацію й технічне обслуговування. Ця форма буде також ефективною для підприємства, яке має значну заборгованість споживачів за спожиті послуги з метою вирішення проблеми неплатежів і налагодження платіжної дисципліни.

У випадку, коли керівництво комунального підприємства (попри потребу зниження витрат на оплату праці) прагне зосередитись на удосконаленні стратегічного планування та корпоративного менеджменту, ефективним буде контракт на управління [1, с. 7–10]. При цьому вважаємо за потрібне встановити жорсткий контроль за технічними та фінансовими показниками роботи підприємства з метою недопущення випадків погіршення якості послуг, що можливо в результаті зниження операційних витрат з метою максимізації свого прибутку.

Таким чином, застосування зазначених форм співпраці громади і бізнесу потребує детальних наукових пошуків, а їх впровадження в практику необхідно здійснювати шляхом реалізації пілотних проектів та з урахуванням конкретних проблем фінансування водопровідно-

каналізаційних підприємств, природно-географічних особливостей, настроїв споживачів послуг певної території тощо. Задля акумулювання значних обсягів інвестиційних ресурсів у галузь необхідно виробити дієвий механізм організації таких прогресивних форм співпраці громади і бізнесу як оренда й концесія, що потребує удосконалення законодавства та інституційного середовища, а відтак – належного наукового обґрунтування.

Література:

1. Варіанти залучення приватного сектора у сферу комунальних послуг в Україні. – Підготовлено ПАДКО для агентства США з міжнародного розвитку, 2002. – 19 с. (Програма «Реформування тарифів та реструктуризація комунальних підприємств в Україні»).

2. Використання фінансових інструментів при реалізації місцевих проектів розвитку інфраструктури та енергозбереження: Методичний посібник / [Під заг. ред. І.Ф. Щербини]; ІБСЕД Проект «Зміцнення фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 60 с.

e-mail: o.petrushka@tneu.edu.ua

Петрушка О.В., к.е.н., викладач

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ СТАРОСТІ

Петрушка Е.В., к.э.н., преподаватель

НЕГОСУДАРСТВЕННОЕ ПЕНСИОННОЕ СТРАХОВАНИЕ КАК АЛЬТЕРНАТИВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДОСТОЙНОЙ СТАРОСТИ

Petrushka O.V., Ph.D., Lecturer

NON-STATE PENSION INSURANCE AS ALTERNATIVE PROVIDING OF DESERVING OLD AGE

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення спроможний послабити в майбутньому навантаження на державне пенсійне страхування та доповнити його новими схемами, які не доступні

населенню у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні. На нашу думку, цього вдасться досягти, насамперед, через посилення мотиваційних чинників населення до участі в пенсійному страхуванні. Такі заходи вкрай важливі в контексті реалізації комплексу заходів щодо залучення зайнятих у тіньовому секторі економіки до участі в пенсійному страхуванні. Зазначимо, що сьогодні в Україні поширеними є нестандартні форми зайнятості населення – самозайнятість, зайнятість протягом неповного робочого дня та ін. Крім цього, велика кількість громадян України працює за кордоном, зазвичай нелегально, без участі в національних системах пенсійного страхування.

Як свідчить зарубіжний досвід здійснення пенсійних реформ, їхньою суттю якраз і було перерозподіл відповідальності між державою, соціальними партнерами та приватними особами [1, с. 43]. У цьому контексті, в умовах пенсійної реформи в Україні, розвиток недержавного пенсійного забезпечення, створить умови для оптимізації функцій державного пенсійного страхування відповідно до тих завдань, які вона виконує в країні з ринковою економікою на сучасному етапі її розвитку. Передумовою заходів щодо активізації недержавного пенсійного забезпечення в нашій державі, на нашу думку, є налагодження дієвого контролю за фінансовою діяльністю недержавних пенсійних фондів. Не менш важливе значення для підвищення ролі недержавного пенсійного забезпечення має створення такої системи управління фінансами, яка б гарантувала вклади його учасникам.

Сьогодні рівень розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні не дає змоги зробити висновку про те, що воно відіграє помітну роль у пенсійній системі країни. Частка працездатного населення, охопленого недержавним пенсійним забезпеченням, не перевищує 3%, а середній розмір пенсійних активів, що припадають на одного учасника, не більший 2850,00 грн. [3]. За весь час проведення пенсійної реформи, так і не вдалося сформувати належної платформи для розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Причинами слабого розвитку недержавного пенсійного забезпечення є, на думку вчених, як низький рівень працюючого населення, так і апатія громадян стосовно заощаджень на майбутнє. Добровільність пенсійних накопичень за умов самомотивації – прерогатива багатих суспільств. У небагатих суспільствах, до яких

належить Україна, зовнішні мотиваційні чинники відіграють вирішальну роль [2, с. 36–37]. Сучасні тенденції зайнятості громадян України дають підстави обґрунтувати висновок про доцільність застосування недержавного пенсійного забезпечення як альтернативи загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню для окремих категорій працюючих. У такому разі для осіб, які самостійно обрали недержавне пенсійне забезпечення, слід передбачити особливий порядок визначення мінімальної пенсії, що виплачують у межах солідарної пенсійної системи. При визначенні мінімальної пенсії в цьому випадку не потрібно брати до уваги величину заробітної плати, з якої не було сплачено внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а сплачувалися тільки внески на недержавне пенсійне забезпечення.

Основними напрямками вдосконалення цієї важливої складової пенсійної системи, на нашу думку, насамперед є: запровадження механізму гарантування внесків населення у недержавні пенсійні фонди; уніфікація фінансової звітності недержавних пенсійних фондів відповідно до міжнародних стандартів; підвищення реальних доходів населення; реалізація гуманітарної політики, спрямованої на розв'язання проблеми легковажного ставлення суспільства до забезпечення своєї старості в майбутньому; розвиток мотиваційних чинників участі громадян у програмах недержавного пенсійного забезпечення; розширення можливостей для інвестування коштів недержавних пенсійних фондів, у т. ч. щодо інвестування в цінні папери іноземних емітентів та удосконалення контролю з боку держави за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Пропонуємо надати можливість самостійно обирати варіант пенсійного страхування між державним та недержавним насамперед тим категоріям осіб, яких складно долучити до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. У цьому випадку солідарна пенсійна система не буде позбавлена надходжень коштів, і в той же час, частина населення зможе самостійно забезпечити свої потреби у непрацездатному віці.

Література:

1. Гонтмахер Е. Пенсионные системы: мировой и российский опыт / Е. Гонтмахер // Общество и экономика. – 2008. – № 9. – С. 37–80.

2. Коваль О.П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2012. – 44 с.

3. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF_I%D0%86_kv%202014.

4. Стратегічна доповідь щодо пенсійної реформи в Україні / Проект ПРООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». – К., 2012. – 47 с.

e-mail: v.pysmennyi@tneu.edu.ua

Письменний В.В., к.е.н., доцент

**ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В
ХРИСТИАНСЬКІЙ ДОГМАТИЦІ**

Письменный В.В., к.э.н., доцент

**ВОПРОС ВСЕОБЩНОСТИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В
ХРИСТИАНСКОЙ ДОГМАТИКЕ**

Pysmennyi V.V., Ph.D., Associate Professor

**THE QUESTION OF UNIVERSALITY OF TAXATION IN
CHRISTIAN DOGMA**

Із зародженням перших державних утворень податки стали постійними супутниками їх функціонування, забезпечуючи обороноздатність територій, утримання державного апарату, розвиток соціально-економічних процесів тощо. Походження ж самої ідеї справляння податків тісно пов'язане з крадіжкою, примушенням, квотуванням та даруванням, яка згодом еволюціонувала в прямий обов'язок громадян перед державою. Ними й досі позначають обов'язкові платежі, впроваджені вищими органами влади, які населення сплачує до бюджету.

Обов'язковість сплати податків – ключова аксіома відносин у сфері оподаткування. Причому вона зародилася не в абсолютному вакуумі знань, а протягом тисячоліть розвивалася в уявленнях про сутність податкових платежів. Чи не найпершою книгою, де неодноразово згадувався обов'язок кожного громадянина вчасно й

у повному обсязі сплачувати податки, була головна пам'ятка християнського віровчення – Біблія. Її Старий і Новий Завіти за своїм глибоким змістом дають відповіді на численні питання, що турбують людство, відтворюють духовні цінності та життєвий досвід.

Стосовно загальності оподаткування, з моральною настановою Ісуса Христа можна ознайомитися у Євангелії від святого Матвія. «Як прийшли ж вони в Капернаум, до Петра підійшли збирачі дидрахм на храм, та й сказали: Чи не заплатить ваш учитель дидрахми? ...промовив Ісус: ...підди над море, та вудку закинь, і яку першу рибу ізловиш, візьми, і рота відкрий їй, і знайдеш статира; візьми ти його, і віддай їм за Мене й за себе...» [1, с. 911]. Цією ілюстрацією він переконував про зобов'язання кожного віддавати частину статків на суспільні потреби.

Податкові платежі, будучи основним джерелом доходів державної казни, забезпечують існування держави на політичній карті світу. Ухилення від оподаткування в частині скорочення доходів, майна чи інших об'єктів оподаткування, неподання документів, необхідних для обчислення податкових зобов'язань, подання фіктивних даних, незаконне отримання податкових пільг та інших преференцій, здійснення інших дій є не просто податковими злочинами й ведуть до несприятливих наслідків, а з позиції християнської догматики вважаються добровільним гріхом.

В Євангелії від святого Марка є інші біблійні оповіді про обов'язковий характер оподаткування, що дивують своєю образністю та філософським підтекстом. Упродовж свого життя Ісус Христос давав відповіді на численні запитання, одними з яких було, чи годиться давати податок для кесаря? «А Ісус сказав їм: Чого ви Мене випробовуєте? Принесіть Мені гріш податковий, щоб бачити. І принесли вони. А Він каже до них: Чий це образ і напис? Ті ж Йому відказали: Кесарів. Ісус тоді каже в відповідь їм: Віддайте кесареве кесареві, а Богові Боже!» [1, с. 942].

Ці слова поправді є великим джерелом мудрості, що близько двох тисяч років передаються із покоління до покоління, проповідуючи архітектуру податкових відносин. Їх невиконання порушує правила суспільного життя та призводить до занепаду моральних цінностей. Що стосується обов'язкового характеру оподаткування, глибоке осмислення положень Книги Святого Письма має дати змогу по новому побачити природу податкового платежу й

принцип загальності оподаткування, а процесу справляння податків надати ознаки добровільності та беззаперечності.

У Посланні святого Апостола Павла до Римлян можна ознайомитися із якими, що мають бути прищеплені в свідомості платників податків. Наставляючи на необхідності підкорятися вищій владі, Ісус Христос акценти ставив на обов'язку сплачувати податки. «Тому треба коритися (владі – авт.) не тільки ради страху кари, але й ради сумління. Через це ви й податки даєте, бо вони служителі Божі, саме тим завжди зайняті. Тож віддайте належне усім: кому податок податок, кому мито мито, кому страх страх, кому честь честь» [1, с. 1058].

Отже, Біблія – це найвизначніша пам'ятка духовної культури людства, мудрість якої не тільки у християнстві, а й в інших релігійних течіях не піддаються дискусії чи коментарям. Згадані цитати про загальність оподаткування мають стати незаперечною істиною, не може бути жодних сумнівів у тому, що сплачувати податки повинні усі вчасно та в повному обсязі. Утім слабкість людської природи призводить до використання незаконних прийомів зменшення розмірів податкових зобов'язань, що відображають суперечливі імперативи антифіскальної поведінки.

Література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Переклад проф. І. Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1152 с.

e-mail: v.rusin@tneu.edu.ua

Русін В.М., к.е.н., ст. викладач

**ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В
УКРАЇНІ**

Русин В.Н., к.э.н., ст. преподаватель

**УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ
ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ**

Rusin V.N., Ph.D., Lecturer

**IMPROVING INTERGOVERNMENTAL FISCAL RELATIONS
IN UKRAINE**

Розвиток соціально-економічних процесів в Україні та забезпечення населення суспільними послугами значною мірою залежні від організації міжбюджетних відносин, оскільки вони обумовлені розподілом фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами. Впродовж багатьох років система міжбюджетних відносин була не достатньо ефективною. Вітчизняними науковцями і практиками неодноразово наголошувалось на необхідності проведення бюджетної децентралізації з метою зміцнення фінансової автономії та незалежності органів місцевого самоврядування. Однак зміни, що відбулися у бюджетному законодавстві в кінці 2014 р. – на початку 2015 р. кардинально змінили підходи до побудови системи міжбюджетних відносин в Україні. Проте залишається ще багато невирішених проблем в цій галузі, зокрема щодо реалізації цих змін на практиці, що залишає актуальною проблему вдосконалення міжбюджетних відносин.

Прийняті Верховною Радою України у грудні 2014 р. зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України [1; 2] стали найбільшим кроком у напрямку бюджетної децентралізації за роки незалежності України. Цими змінами запропоновано нові підходи до визначення взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами, які покликані розширити права місцевих органів влади та надати їм значну бюджетну самостійність. Перш за все змінами

передбачається автономність прийняття місцевих бюджетів. Терміни затвердження місцевих бюджетів тепер не залежатимуть від прийняття державного бюджету, а Міністерство фінансів України не втручатиметься в процес планування дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів.

Нове бюджетне законодавство також розширює джерела наповнення місцевих бюджетів. Так, дохідна база місцевих бюджетів розшириться за рахунок перерозподілу платежів між державним та місцевими бюджетами, а зокрема за рахунок передачі з державного бюджету місцевим бюджетам плати за надання адміністративних послуг (зарахування плати за надання адміністративних послуг за місцем їх справляння), зарахування 10% податку на прибуток підприємств (лише приватного сектору економіки, крім підприємств державної форми власності) до обласних бюджетів та збільшення відсотка зарахування до місцевих бюджетів екологічного податку (80%). Наповненню місцевих бюджетів також сприятиме запровадження з 2015 р. акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів (від 2% до 5% вартості реалізованого товару), який зараховуватиметься до відповідних бюджетів територіальних громад за місцем діяльності суб'єктів господарювання.

Розширено і повноваження органів місцевого самоврядування щодо справляння вже раніше належних їм видів надходжень. Органи місцевого самоврядування отримали право самостійно приймати рішення щодо визначення ставки податку на нерухоме майно для об'єктів житлової та нежитлової нерухомості (до 2% мінімальної зарплати за 1 кв. м площі об'єкта оподаткування) з урахуванням типів об'єктів та зональності їх розташування, а також право встановлювати пільги зі сплати цього податку. Також скорочено перелік пільг, що можуть надаватись державою по сплаті земельного податку та розширено повноваження органів місцевого самоврядування в частині встановлення ставок та пільг по платі за землю.

В результаті прийняття у грудні 2014 р. змін до Бюджетного кодексу України змінився порядок перерахування міжбюджетних трансфертів. Так, тепер міжбюджетні трансферти поділяються на:

— базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

- субвенції;
- реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);
- додаткові дотації [1].

Фінансування частини соціальних видатків, що держава делегує місцевому самоврядуванню, зокрема медицини та освіти, держава забезпечуватиме через запровадження нових видів трансфертів у вигляді субвенцій – освітньої, медичної та інших субвенцій.

Верховна Рада України у березні 2015 р. ухвалила зміни до Бюджетного кодексу України, які спрямовані на вирішення проблем належного фінансового забезпечення реалізації делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема сіл, селищ та міст районного значення. Зазначені зміни передбачають, що у разі здійснення видатків на делеговані повноваження з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення з районного бюджету обов'язково надаються відповідні трансферти. Такі трансферти спрямовуються на утримання закладів дошкільної освіти (садочки, школи-садочки), бібліотеки, будинки культури, клуби, центри дозвілля, а також і на утримання апаратів управління сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад.

Отже, підсумовуючи вище викладене відзначимо, що в правовому полі зроблено перші і вагомі кроки в процесі бюджетної децентралізації. Однак залишається поза увагою ще багато пропонованих науковцями та практиками актуальних пропозицій щодо зміни норм Бюджетного та Податкового кодексів. Вимагають певного уточнення і регламентування вже прийняті норми. Реалізація повною мірою на практиці вже прийнятих змін до бюджетного законодавства сприятиме ефективнішому функціонуванню вітчизняної системи міжбюджетних відносин та збалансуванню потреб у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування для виконання покладених на них повноважень.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

e-mail: s.savchuk@tneu.edu.ua

Савчук С.В., к.е.н., доцент

**ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ЖИТЛОВО-
КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Савчук С.В., к.э.н., доцент

**ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ЖИЛИЩНО-
КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА**

Savchuk S.V., Ph.D., Associate Professor

**THE PROBLEMS OF FUNDING FOR HOUSING AND
COMMUNAL SERVICES**

У зв'язку із змінами у бюджетному та податковому законодавстві актуальним постає здійснення системних реформ національної економіки. Одним із важливих напрямків є вирішення проблем функціонування житлово-комунального господарства, що впливає не тільки на задоволення першочергових потреб населення, але й слугує необхідною умовою забезпечення діяльності інших сфер економіки. Оскільки Законом України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 рр.» не реалізовано усіх передбачених завдань, то першочерговою є трансформація підходів до реформування галузі відповідно до загальнодержавних пріоритетів з цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів.

В сучасних умовах спостерігається надзвичайно складна і напружена ситуація в управлінні житлово-комунальним господарством в Україні. Фінансовий стан більшості підприємств, що працюють у сфері житлово-комунального господарства є критичним. За даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України лише за 2013 р. їх збитки склали 5023,0 млн. грн., що на 117,1% більше, ніж у попередньому періоді. Відповідно, кредиторська заборгованість підприємств галузі збільшилась на 42,3% і становила у 2013 р. 24,2 млрд. грн., дебіторська заборгованість – 13,6 млрд. грн., що на 415,0 млн. грн. (або на 3,1%) більше, ніж у минулому році.

Найбільшим боржником перед підприємствами житлово-комунального господарства являється населення. Так, зокрема, станом на 01.01.2014 заборгованість населення збільшилася на 15% та становила 9292,4 млн. грн. (68,1% від загальної заборгованості); інша заборгованість – 2343,9 млн. грн. (17% від загальної заборгованості); місцеві бюджетні установи – 1278,3 млн. грн. (9% від загальної заборгованості); державні бюджетні установи – 141,3 млн. грн. (1% від загальної заборгованості); пільги, субсидії – 567,2 млн. грн. (4% від загальної заборгованості). Тому зростання значних обсягів дебіторської заборгованості за рахунок низької платоспроможності споживачів послуг житлово-комунального сектору, в свою чергу, зменшує її інвестиційну привабливість та не сприяє реформуванню галузі.

Крім заборгованості споживачів усіх рівнів за надані житлово-комунальні послуги, кризовий фінансовий стан підприємств і організацій галузі обумовлений також і недосконалістю тарифної політики. Діючі наданий час тарифи залишаються економічно недостатньо обґрунтовані. Оскільки процес формування тарифів на житлово-комунальні послуги повинен бути «прозорим», адекватним сучасним економічним умовам розвитку суспільства та соціально обґрунтованим. Невирішеними залишаються питання фінансування розвитку та модернізації діючих потужностей підприємств, об'єктів житлового фонду. За рахунок незадовільного фінансового стану підприємства житлово-комунального господарства неспроможні забезпечити якісне надання послуг населенню та здійснювати інноваційну діяльність, спрямовану на реконструкцію власних основних фондів і оновлення інфраструктури населених пунктів. Також неврегульованим є правовий механізм, що визначає відповідальність комунальних підприємств за кількість і якість наданих ними послуг населенню. Недостатнім залишається бюджетне фінансування житлово-комунального господарства, зокрема в частині відшкодування пільг та субсидій на житлово-комунальні послуги населенню за рахунок державного бюджету та ін.

Тому, для вирішення зазначених проблем необхідними заходами доцільно визначити такі, як: реформування процесу управління житлово-комунальною сферою; розробка та запровадження єдиного прозорого порядку формування та встановлення тарифів; проведення монетизації пільг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг; залучення громадськості до

процесів формування житлової політики та реформування житлово-комунального господарства; стимулювання інвестиційної діяльності підприємств галузі з метою модернізації та реконструкції виробничих фондів; забезпечення беззбиткового функціонування підприємств житлово-комунального господарства; створення умов для стабільного та якісного надання житлово-комунальних послуг споживачам і т. д.

Література:

1. Бюджетна система. Вишкіл студії: навч. посіб. / С.І. Юрій, О.П. Кириленко, В.Г. Дем'янишин [та ін.]; за ред. С.І. Юрія, О.П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – 424 с.

2. Дем'янюк А.В. Забезпечення суспільних благ на субнаціональному рівні / А.В. Дем'янюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Економіка. – 2010. – Вип. 13. – С. 192–199.

3. Закон України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 рр.» від 24.06.2004 № 1869-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1869-15>.

4. Лободіна З. Фінансування видатків місцевих бюджетів : стан і проблеми здійснення / З. Лободіна // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2. – С. 123–130.

5. Панасенко І.О. Особливості функціонування та розвитку житлово-комунального господарства в Україні / І.О. Панасенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/11.pdf>.

e-mail: i.sydor@tneu.edu.ua

Сидор І.П., к.е.н., доцент

СВІТОВІ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сыдор И.П., к.э.н., доцент

МИРОВЫЕ МОДЕЛИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Sydor I.P., Ph.D., Associate Professor

WORLD MODEL OF HIGHER EDUCATION FINANCING

Соціально-економічний розвиток держави та рівень добробуту її громадян значною мірою залежить від рівня та якості освітніх послуг, які надають навчальні заклади різних рівнів акредитації. Підтримання якості освіти на високому рівні вимагає відповідного фінансового забезпечення, що є доволі актуальним для України в умовах обмеженості фінансових ресурсів з боку держави.

Фінансування освіти є основним важелем впливу держави на реформування системи навчальних закладів та основним інструментом досягнення позитивних результатів в освітній сфері. Проте, якщо дошкільна та загальна середня освіта фінансується за рахунок бюджетних коштів, то підготовка кадрів у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації дедалі більше характеризується змішаною формою фінансування. Витрати на вищу освіту дедалі більше розподіляються між державою і здобувачами освіти, та й самі ВНЗ намагаються диверсифікувати фінансові джерела своєї діяльності.

У даному контексті доволі актуальним питанням є вивчення світового досвіду фінансування вищої освіти з метою пошуку альтернативної моделі для вітчизняної освітньої галузі з підготовки кадрів.

У міжнародній практиці застосовуються близько 4 тис. схем і моделей фінансування вищої освіти. Вони відрізняються ступенем покриття державою вартості навчання у ВНЗ, механізмом відбору потенційних студентів, рівнем самостійності ВНЗ у визначенні ціни навчання, включенням до системи державного фінансування

приватних ВНЗ та за іншими факторами [4]. Водночас основним інституційним інвестором для вищої школи залишається держава.

У світовій практиці сформувалися кілька підходів до організації державного фінансування вищої освіти [4, с. 235–237; 5, с. 64–65; 2, с. 2–3].

Фінансування за видатками (Канада, Велика Британія, Франція, Японія, Швеція, Норвегія, Китай, Нігерія) передбачає, що бюджетні кошти надходять прямо до ВНЗ, а їх використання чітко контролюється державою. Ступінь автономії, а отже, і відповідальності ВНЗ за надання якісних освітніх послуг низький. Бюджетування ВНЗ здійснюється з використанням трьох механізмів:

– лінійний бюджет – кошторис розподіляється за типами витрат (зарплата, обладнання, обслуговування студентів);

– програмний бюджет – розподіл коштів за центрами вартості (окремими факультетами або, в деяких випадках, навіть окремими викладачами, які відповідають за програму);

– кошторис за видами діяльності – з виокремленням витрат на навчання та на науково-дослідну роботу.

Ще одна модель фінансування вищої освіти передбачає фінансування за результатами діяльності (Данія, Фінляндія, Ізраїль, Нідерланди, США та інші країни), яка означає, що виділення державних коштів залежить від результатів навчальної та науково-дослідної діяльності ВНЗ – безпосередніх (якості та обсягу наданих освітніх послуг) і кінцевих (соціально-економічного ефекту від здобуття освіти: кар'єрного зростання випускників ВНЗ, їхніх доходів, задоволеності роботодавців якістю підготовки випускників тощо). Усі ці показники досліджуються спеціальною агенцією з моніторингу та якості освітніх процесів. Вони стосуються як окремо взятого вузу, його професорсько-викладацького складу, так і студентів і випускників даного ВНЗ. ВНЗ має більше повноважень у фінансовому та адміністративному управлінні, але галузеве міністерство здійснює постійний моніторинг якості освіти.

Необхідно відмітити, що відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту» з 2015 р. [1] запроваджено вище зазначений досвід фінансування вищої школи, орієнтований на результат, що обумовлено не лише необхідністю реформування вищої освіти, а й оптимізацією бюджетних коштів та їх адресністю, зважаючи на результати діяльності.

Дещо інший механізм бюджетного забезпечення має договірне фінансування освіти (Бразилія, Аргентина, Індія, Греція, Італія) в основі якого лежать результати переговорів представників ВНЗ та освітнього міністерства або фінансових установ. Формування бюджету ВНЗ може відбуватися [6]:

— шляхом збільшення коштів порівняно з попереднім періодом відповідно до планів розвитку освітнього закладу;

— з використанням угод «ad hoc», зважаючи на політичну вагу в суспільстві представників даного навчального закладу;

— методом встановлення урядом для кожного конкретного ВНЗ фіксованого проценту від національного доходу.

Договірне фінансування вищої освіти фахівці не вважають ефективним через високу економічну невизначеність та залежність від зовнішніх впливів та можливості лобювання інтересів окремих політичних діячів щодо конкретних навчальних закладів.

На нашу думку, з метою досягнення високої якості та ефективності освітнього процесу у вітчизняних ВНЗ та вирішення проблем фінансування вищої освіти в Україні, необхідно не динамічне зростання видатків державного бюджету на вищу освіту, а їх ефективне використання та розширення альтернативних джерел фінансування вищої освіти за прикладом окремих країн. Зокрема:

— встановлення плати за навчання або зборів на відшкодування витрат на проживання та харчування (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія; у більшості країн з перехідною економікою);

— довгострокове залучення фінансових пожертвувань від випускників, індивідуальних і корпоративних донорів з метою створення ендаментів – фондів цільового капіталу, що використовуються ВНЗ на суспільно значущі цілі. Значні пожертвування ще в ХІХ ст. одержували такі університети США, як Гарвард, Єль, Принстон, Колумбія, Дартмут. Провідним промисловцям і бізнесменам зобов'язані своїм зростанням великі католицькі університети США, серед яких Нотр Дам, Бостон Коледж, Фордгам, Джорджтаун та ін.;

— випуск облігацій, як це зробив у 2010 р. Кембриджський університет (Велика Британія), уперше за 800 років не знайшовши іншого шляху фінансування університетського містечка, музейних та освітніх центрів (400 млн. ф. ст.). Шляхом випуску облігацій під час економічної кризи пішли Гарвардський та Принстонський університети США, залучивши \$ 2,5 млрд. і \$ 1 млрд. відповідно;

— формування підприємницьких університетів, які не просто взаємодіють із промисловістю, а здатні комерціалізувати результати своєї наукової діяльності (інтелектуальну власність), тобто заробити прибуток і залучити додаткові фінансові ресурси. Досвід США вказує на дві моделі становлення підприємницького університету [3]. Перша – університет-підприємець, кафедри й факультети якого пропонують ринку нові науково-навчальні продукти. Друга модель – університет підприємницький за результатом, який надає можливість викладачам, студентам і випускникам виходити на глобальні ринки із заснованими ними інноваційними компаніями. Наприклад, університети Стенфорда і Берклі (штат Каліфорнія), виконуючи замовлення з боку великих корпорацій і Пентагона, фактично створили світовий центр високих технологій, відомий як «Кремнієва долина»;

— корпоратизація і приватизація державних університетів;
— розвиток непрофільної діяльності;
— запровадження нових інструментів державного управління бюджетами університетів із використанням грантів, позик, що повертаються умовно, гарантій та страхування, механізмів пайової участі.

На завершення зазначимо позитивний приклад Японії, уряд якої вирішив інвестувати більшу частину бюджетних ресурсів в охорону здоров'я та освіту мотивуючи дане рішення тим, що нинішнє покоління не знає шляхів вирішення існуючих проблем, але освічене і здорове наступне покоління зможе вирішити їх і вивести країну на шлях прискореного розвитку. Як показує японський досвід, інвестиції в освіту себе виправдали.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 29.12.2014 № 76-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.
2. Использование показателей результатов при финансировании вузов: зарубежный опыт [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.mirkin.ruf_docs/_budgetfin/pokazateliopit.pdf.
3. Кобзева Л.В. Предпринимательский университет: как университету встроиться в экономику в новом десятилетии – [Электрон. ресурс] / Л.В. Кобзева Режим доступа: http://www.innclub.info/wp-content/uploads/.../кобзева_56_обр_00_ИТР.doc.

4. Кузьмина Н.Г. Зарубежный опыт финансирования образования в условиях возрастания автономии вузов / Н.Г. Кузьмина // Вестник Волгоград. гос. ун-та. – Серия 3: Экономика, экология. – 2008. – № 2. – С. 233–237.

5. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монограф. – К.: Міленіум, 2006. – 506 с.

6. Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л.С. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.

e-mail: a.sydorчук@tneu.edu.ua

Сидорчук А.А., к.е.н., доцент

ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОРТФЕЛЕМ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Сыдорчук А.А., к.э.н., доцент

ЭТАПЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫМ ПОРТФЕЛЕМ ДОМОХОЗЯЙСТВ

Sydorchuk A.A., Ph.D., Associate Professor

THE STAGES OF MANAGING THE INVESTMENT PORTFOLIO OF HOUSEHOLDS

Під інвестиційним портфелем домогосподарства (ІПД) розуміємо сформовану ним сукупність об'єктів реального та (або) фінансового інвестування для реалізації власних інвестиційних цілей. Процес управління ІПД домогосподарства можна розбити на п'ять етапів:

- 1) Формування інвестиційних цілей домогосподарства.
- 2) Формування інвестиційної політики домогосподарства.
- 3) Вибір портфельної стратегії домогосподарства.
- 4) Вибір активів домогосподарства.
- 5) Вимірювання і оцінка ефективності інвестицій домогосподарства.

П'ять сформульованих вище етапів утворюють замкнутий, циклічний процес, у якому оцінка ефективності може приводити до коректування цілей, політики, стратегії і структури портфеля.

Перший етап процесу управління ІПД – формування інвестиційних цілей домогосподарства, визначає дані цілі, якими, зокрема, можуть бути:

- забезпечення високого рівня інвестиційного доходу в поточному періоді;
- забезпечення високих темпів приросту інвестованого капіталу на тривалу перспективу;
- мінімізація інвестиційних ризиків;
- забезпечення необхідної ліквідності інвестиційного капіталу.

Формуючи один ІПД домогосподарство може планувати досягнення одночасно лише кілька із наведених цілей, оскільки окремі з них взаємо виключають одна одну (наприклад, досягнення максимального доходу і мінімального ризику портфеля).

Другим етапом процесу управління ІПД є формування основних напрямів інвестиційної політики для досягнення вибраних цілей. Цей етап починається з прийняття рішення про розміщення активів. Іншими словами, домогосподарство-інвестор повинен вирішити, яким чином розподілити наявні у нього заощадження між основними класами активів. Основні класи активів зазвичай включають акції, облігації, нерухомість та іноземні цінні папери. При формуванні інвестиційної політики необхідно враховувати обмеження, які накладаються регулюючими органами – наприклад, перелік допустимих активів, у які можна інвестувати активи і т. п.

Вибір портфельної стратегії, яка відповідає цілям клієнта та його інвестиційній політиці, є третім етапом процесу управління ІПД. Портфельні стратегії можна розділити на активні та пасивні. Активні портфельні стратегії використовують доступну інформацію і методи прогнозування для підвищення ефективності інвестицій у порівнянні з простою диференціацією. Найбільш суттєвим моментом для всіх активних стратегій є прогнозування факторів, здатних впливати на інвестиційні характеристики даного класу активів. Наприклад, активні стратегії при роботі з портфелями звичайних акцій можуть включати прогнозування майбутніх доходів, дивідендів або показника відношення ціни до доходу. Облігаційні стратегії побудовані на прогнозуванні майбутнього рівня відсоткових ставок, а стратегії роботи з іноземними цінними паперами – на очікуваних обмінних курсах валют. Пасивні портфельні стратегії потребують мінімуму інформації про майбутнє. В основі таких стратегій лежить диверсифікація портфеля, яка забезпечує максимальну відповідність

його дохідності вибраному ринковому індексу. Пасивні стратегії ґрунтуються на уявленні, що вся доступна інформація на ринку відображається у ринкових котируваннях цінних паперів. Крім цих двох полярно протилежних типів стратегій появляються нові, які поєднують у собі і активні, і пасивні елементи. Наприклад, пасивні стратегії використовуються для управління «ядром» портфеля, а активні стратегії – для управління рештою активів. Для управління облігаціями часто використовують стратегії, які називаються структурними портфельними стратегіями. Структурна портфельна стратегія допомагає сконструювати портфель таким чином, щоб забезпечити визначений потік платежів у майбутньому. Ці стратегії використовуються у тих випадках, коли необхідно сформулювати майбутній потік поступлень від інвестицій (активний потік) в залежності від потоку зобов'язань.

Після того як портфельна стратегія вибрана, необхідно визначити ті активи, які будуть включені у портфель. Цей крок потребує оцінки окремих цінних паперів. У випадку активної стратегії завданням інвестора-домогосподарства є пошук недооцінених активів. Саме на цьому етапі менеджер старається сформулювати ефективний портфель. Ефективний портфель являє собою портфель, який має або найбільшу очікувану дохідність при заданому рівні ризику, або найменший ризик при заданому рівні дохідності.

Оцінка ефективності інвестицій є останнім етапом процесу управління інвестиціями. На цьому етапі здійснюється розрахунок реалізованої дохідності портфеля і співставлення отриманого результату із вибраним базовим показником. Базовим показником у даному випадку слугує деяка кількісна характеристика поведінки заздалегідь вибраного набору цінних паперів. У якості базисного показника може бути вибраний будь-який із загальновідомих фондових індексів, наприклад Standard&Poor's 500 (S&P 500), або один із облігаційних індексів, опублікований відомими консалтинговими компаніями.

Література:

1. Міжнародний інвестиційний менеджмент: підруч. / О.І. Рогач, П.В. Дзюба. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 495 с.

2. Управление инвестициями: учеб. (Серия «Университетский учебник») / Ф. Фабоцци, пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 932 с.

e-mail: v.stoian@tneu.edu.ua

Стоян В.І., к.е.н., доцент

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: НАСЛІДКИ ТА РИЗИКИ

Стоян В.И., к.э.н., доцент

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ: ПОСЛЕДСТВИЯ И РИСКИ

Stoian V.I., Ph.D., Associate Professor

PUBLIC DEBT: IMPLICATIONS AND RISKS

Важливим елементом фінансової системи держави є державний борг, що утворюється внаслідок мобілізації ресурсів на внутрішньому та світовому фінансових ринках. Державний борг утворюється внаслідок здійснення державних запозичень або іншими шляхами, передбаченими законодавством України, і є абсолютним і безумовним зобов'язанням держави [1].

Вплив державних запозичень на економічний розвиток набуває особливої актуальності в період валютно-фінансової кризи. Дефіцит державного боргу та платіжного балансу, надлишкове запозичення та нераціональне його використання, не врахування власних можливостей щодо погашення та обслуговування боргу можуть призвести до боргової кризи.

У світовій і вітчизняній економічній теорії та практиці немає єдиної думки щодо наслідків і ризиків боргового фінансування державних потреб. Більшість науковців і державних діячів засуджують лише необґрунтовано великі розміри та ірраціональні форми державної заборгованості, оскільки державний кредит продовжує залишатися потужним засобом акумуляції коштів для фінансування потреб суспільства. Залучення позик сприяє економічному пожвавленню й зростанню, оскільки стимулює споживання й інвестиції у виробництво.

Так, К. Дітцель вказував, що державний кредит підвищує ефективність національного капіталу, державні позики сприяють політичній стабільності, стимулюють заощадження і збільшують виробництво. На думку науковця, це відбувається, оскільки

виробниче використання запозичених державою капіталів спричиняє радше збільшення доходу, ніж податкового тягара [2].

Автор теорії нейтральності державного боргу Р. Барро стверджував, що збільшення запозичень взагалі не впливає на економічний розвиток: заміщення урядових боргових зобов'язань поточними податковими надходженнями тільки взаємно полегшує переміщення ресурсів між поколіннями, тому не змінює умов виробництва, рівня процентної ставки та рівня цін [3].

А. Сміт у своїх працях наголошував, що зростання державного боргу може спричинити банкрутство держави як позичальника [4, с. 125–126]. Його висновки ґрунтувалися на тому, що державне споживання не є продуктивним і не створює нових цінностей, а тому залучені державою кошти є витратами для економіки.

Досвід розвитку світової економіки показує, що боргові зобов'язання має більшість країн світу. Одним із шляхів мобілізації фінансових ресурсів є використання зовнішнього боргу, завдяки чому держава може споживати більше, ніж може виробляти її власна економіка. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, відбувається зростання зовнішньої заборгованості у світі.

Державний борг має економічно обґрунтовані межі. Однією з головних характеристик становища боргової залежності країни є відношення суми державного боргу до ВВП. У більшості країн світу величина державного боргу регулюється законодавчо. Міжнародний банк реконструкції та розвитку критичним рівнем цього показника вважає 80–100%. До категорії країн із надмірним рівнем заборгованості належать ті, які упродовж останніх років мали перевищення критичного значення хоча б одного з таких показників: відношення величини накопиченого боргу до ВВП становило понад 80% або відношення величини боргу й відсоткових платежів до експорту перевищувало 220%. В Україні загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту [5, с. 18].

Загалом державний борг є складним явищем, зумовленим низкою факторів, яке в умовах кожної держави може мати свою специфіку. І хоч стрімкими темпами зростання заборгованості вирізняються країни, що розвиваються, найбільшими боржниками є розвинуті країни; а в період кризи їхні боргові зобов'язання сягали або навіть перевищували ВВП. Так відношення зовнішнього боргу до

ВВП Європейського Союзу у 2012 р. склало 101%. Найбільшими ці показники були у Люксембургу – 6878%, Ірландії – 1137%, Великобританії – 396%. У США цей показник становив 107% (у липні 2014 р.), Німеччині – 159%, Японії – 64% (у 2012 р.), Китайській Республіці – 30% (у 2013 р.). Відношення зовнішнього боргу до ВВП в Україні склало 78,1% (у липні 2014 р.).

Станом на 30.11.14 державний та гарантований державою борг України становив 1.037.898.479,41 тис. грн. або 69.335.281,46 тис. дол. США, в т. ч.: державний та гарантований державою зовнішній борг – 595.117.696,87 тис. грн. (57,34% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 39.755.962,49 тис. дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 442.780.782,53 тис. грн. (42,66%) або 29.579.318,97 тис. дол. США [6].

Державні запозичення не завжди призводять до банкрутства держави або до її зубожіння, а сама по собі наявність державного боргу не дає уявлення щодо реального стану державних фінансів. Підтвердженням тому є досвід таких країн, як Англія, Люксембург, Німеччина, які, незважаючи на зростання державного боргу, досягли розквіту економіки. Державний борг може виступати як засобом забезпечення безпеки, так і фактором посилення загроз і ризиків. Борг є небезпечним, якщо залучені кошти використовуються на поточні цілі, а не на створення нової вартості та багатства [7].

Наслідком відсутності належної політики у сфері державних запозичень є зростання боргу, пікові навантаження платежів щодо його обслуговування та погашення в окремих періодах, зниження кредитних рейтингів країни. Необхідність розв'язання цих питань потребує пошуку шляхів удосконалення механізму управління державним боргом, оптимізації його формування та розробки ефективної боргової стратегії держави. Застосування ефективної стратегії управління державним боргом сприятиме ефективному використанню запозичень і створить необхідні умови для оптимізації боргового навантаження. Від характеру врегулювання боргової проблеми значною мірою залежить бюджетна дієздатність держави, стабільність її національної валюти, інвестиційна насиченість і макроекономічна стабілізація.

Література:

1. Проект закону України «Про Державний борг та гарантований державою борг», прийнятий за основу Верховною Радою України від 07.06.2011 № 8637.
2. Дітцель К. Система державних позик / К. Дітцель. – К., 2004.
3. Barro R.J. Human Capital and Growth in Cross-Country Regressions / R.J. Barro // Harvard University Press. – October. – 1998. – 58 p.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит [пер. с англ.; предисл. В.С. Афанасьева]. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 30.11.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=406308&cat_id=392721.
7. Lerner A. Employment Theory and Employment Policy / A. Lerner. – 1967.

e-mail: y.tolubiak@tneu.edu.ua

Толуб'як В.С., д.н.держ.упр., доцент
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ

Толубьяк В.С., д.н.гос.упр., доцент
СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БИЗНЕСА

Tolubyak V.S., D.P.A., Associate Professor
SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESSES

Формування ефективної ринкової системи господарювання в Україні нерозривно пов'язане з розвитком бізнесу в усіх галузях економіки. Загальновідомо, що метою ведення бізнесу є одержання прибутку, яка досягається шляхом застосування новітніх технологій, використання нових методів організації виробництва, надання послуг дотримуючись принципу найбільш ефективного використання наявних ресурсів. Роль бізнесу в економічному розвитку країни полягає у тому, що він впливає на структурну перебудову в економіці, збільшення обсягів виробництва і надання послуг, інвестиційну діяльність; сприяє розвитку перспективних напрямків господарської

діяльності, здійсненню інноваційних процесів, швидшому оновленню техніко-технологічної бази; забезпечує стимули до високоефективної праці, сприяє економії і раціональному використанню наявних ресурсів.

Отже, бізнес відіграє особливо важливу роль у національному господарстві країни, прискорюючи розвиток економіки шляхом підвищення ефективності та постійного оновлення. Нагромаджений досвід індустріально розвинутих країн з ринковою економікою соціального спрямування незаперечно підтверджує, що сприяння розвитку бізнесу – необхідна умова досягнення економічного зростання суспільства.

В ході ринкових реформ в Україні склалася ситуація, коли реально протистоять одна одній дві сили: бізнес (підприємці) та населення. Обидві сторони не рідко поводять себе не зовсім коректно, що спричиняє соціальну напруженість у суспільстві. Підприємці часто ухиляються від оподаткування, необґрунтовано завищують ціни на продукцію і послуги, не дотримуються строків виплати заробітної плати, що, у свою чергу, викликає негативну зворотну реакцію населення [3].

У вирішенні цієї проблеми повинні приймати активну участь місцеві органи влади. Бізнесмени це також виборці, і від них багато у чому залежить нормальна життєдіяльність суспільства, і в першу чергу тієї адміністративної одиниці де провадиться цей бізнес. Через деструктивну діяльність частини підприємців наявних податкових відрахувань не вистачає для виконання місцевою владою своїх функцій щодо підтримання на належному рівні інфраструктури населеного пункту та здійснення визначених законодавством соціальних виплат громадянам. Вирішивши проблеми соціального партнерства на окремому підприємстві конкретного населеного пункту не вирішує проблеми в цілому щодо забезпечення добробуту усіх громадян населеного пункту. Проблему можна розв'язати, тільки оцінюючи соціальне партнерство з позицій міста, села, селища, тобто суб'єктів місцевого самоврядування. Саме місцеві органи влади мають відігравати ключову роль у налагодженні стабільного та ефективного зв'язку між бізнесом і громадою у вирішенні соціальних питань останньої на засадах добровільності та взаємовигоди.

Практика доводить, що соціальна відповідальність необхідна і бізнесу, і державі, і суспільству. Тому реалізація цільових соціальних проектів є не менш важливою, ніж відрахування до бюджету та на

соціальні потреби. Дотримання принципів соціальної відповідальності забезпечить бізнесу зростання довіри населення до діяльності компаній, їх товарів та послуг; можливість формування партнерських відносин із владними структурами, громадськістю, ширший доступ до капіталу та ринку, більші обсяги продажів; зростання продуктивності та якості виробництва тощо. Для суспільства соціальна відповідальність бізнесу забезпечить підвищення рівня життя громадян, рівня екологічної безпеки, ефективність і бережливість використання природних ресурсів, сприятиме співпраці бізнесу з місцевою спільнотою. Чим вища соціальна відповідальність бізнесу, тим вищий рівень життя населення. Для держави розвиток соціальної відповідальності бізнесу сприятиме розбудові партнерства між приватним та державним секторами в межах реалізації загальнодержавних та регіональних стратегій соціально-економічного розвитку (зокрема, стратегії енергозбереження, інноваційного розвитку тощо) [1].

Отже, соціальна відповідальність – це концепція, відповідно до якої бізнес враховує інтереси суспільства, покладаючи на себе максимальну відповідальність за свою діяльність. Це зобов'язання припускає, що бізнес добровільно приймає додаткові заходи для підвищення якості продукції, що випускається та послуг, що надаються; життя працівників та їх сімей, а також територіальної громади і суспільства в цілому [4]. Якщо компанія тільки декларує принцип соціальної відповідальності, але не застосовує його на практиці – це популізм. Коли це підкріплено реальною системною діяльністю – це успішний стійкий бізнес, який розвивається відповідно до вимог цивілізованого суспільства.

Слід зазначити, що в Україні політика соціальної відповідальності бізнесу розповсюджується спонтанно та має спорадичний характер. Бізнес, влада та суспільство ще дуже далекі від розуміння необхідності активного поширення соціальної відповідальності бізнесу як інструменту досягнення сталого розвитку. Українська мережа Глобального договору охоплює понад 140 організацій. Близько 100 з них декларують власну соціальну відповідальність, 13 публікують звіти із соціальної відповідальності бізнесу і 24 компанії декларують на корпоративних веб-сайтах соціальну діяльність [1]. Проте така публічна акція поки що не супроводжується системною перебудовою поведінки бізнесу. Загалом соціальна відповідальність бізнесу в Україні розвивається стихійно. Відсутні чітко виписані

державні чи виважені корпоративні рішення для її впровадження, у більшості випадків не визначені ті напрями соціального бізнесу, які можуть забезпечити максимальну віддачу. Тому її, скоріше за все, варто розцінювати лише як засіб покращення зовнішнього іміджу окремих бізнес-компаній.

Сьогодні більшість комерційних організацій, які ведуть бізнес в Україні, не приймають безпосередньої участі у підтримці соціального розвитку. Це говорить про значну різницю між готовністю до різних форм соціального інвестування, бажанням бути соціально відповідальними та реальною практикою господарювання. Така ситуація пов'язана і з тим, що бізнес сам потребує значної інституційної підтримки. Більшість підприємств і підприємців відчувають слабку правову захищеність і намагаються накопичувати капітал для власного розвитку, усуваючись від вирішення соціальних проблем суспільства та громади.

Найбільш ефективними заходами державної політики, які б поширювали принципи соціальної відповідальності бізнесу в українському суспільстві та стимулювали бізнес до вирішення соціальних проблем є:

- створення сприятливих організаційно-правових умов для діяльності суб'єктів господарювання, що беруть участь у вирішенні соціальних проблем;
- надання пільг в оподаткуванні, орендній платі та інших платежах суб'єктам господарювання, які займаються благодійною діяльністю;
- цільова фінансова підтримка недержавних суб'єктів соціальної сфери за рахунок бюджетних коштів;
- застосування фінансових санкцій до тих суб'єктів господарювання, котрі здійснюють свою діяльність на шкоду соціальним інтересам територіальної громади;
- акумулювання наявної інформації у сфері соціального підприємництва та адаптація зарубіжного досвіду в цій сфері в українську практику.

Збільшення рівня висвітлення діяльності бізнесу у царині соціальної відповідальності дасть змогу пересічному громадянину дізнатись, що бізнес не лише намагається отримувати прибутки, а й піклуються про громаду, є соціально відповідальним. Стимулювання участі бізнесу у соціальному розвитку громади є надзвичайно важливим, оскільки головним джерелом одержання благодійної

допомоги громадяни України вважають якраз комерційний сектор. І це чітко проявилось в українському суспільстві за останній рік, у зв'язку з військовими подіями на сході країни, які призвели до потреби у тисяч громадян в соціальному захисті та допомозі.

Жодна країна світу без національно свідомого бізнесу побудувати соціально орієнтовану економіку не змогла та й не зможе. Люди, які будують бізнес у своїй державі, мають не лише заробляти гроші, а й бути вдячними її громадянам, народу в цілому за цю можливість. Заробивши свій перший капітал, підприємці мають думати про добробут не лише свій, а й територіальної громади де ведуть бізнес, та усієї країни. Бізнес виконує свій обов'язок перед державою не лише тоді, коли чесно сплачує податки зі своїх доходів, але й тоді, коли розвиває території своєї присутності, коли робить суспільство мотивованим до професійного зростання і готовий це професійне зростання стимулювати та гідно оплачувати. Разом із тим, як зазначає П.І. Гайдуцький [2, с. 349], і влада має здійснювати таку політику, яка б спонукала бізнес до відповідальної, національно-патріотичної поведінки. Тому Україні потрібна, насамперед, патріотична влада, яка б сама жила за законами, традиціями та правилами.

Формування політики соціально-відповідального бізнесу – це не формальні, популістські заходи, а системна та тривала робота. Вона має передбачати насамперед становлення певної інфраструктури: розробку національних принципів і стандартів соціальної відповідальності; підготовку пакету партнерських проектів, що виконуються на спільних умовах державою, місцевою владою та бізнесом; розробку та впровадження системи стимулів оцінки ступеня соціальної відповідальності бізнесу.

Розширення соціальної відповідальності бізнесу в короткостроковій перспективі, безперечно, обертається додатковими витратами, а отже, деяким зниженням конкурентоспроможності компаній. Проте в довгостроковому періоді широке використання політики соціальної відповідальності забезпечує бізнесу великий вигаш. Насамперед усуває ризики протистояння з суспільством, посилює стабільність його розвитку. Така поведінка компаній пов'язана з додатковими витратами, тому потребує відповідної підтримки з боку влади та громадянського суспільства. Інакше бізнесу складно відповідати такому високому рівню вимог. Тому держава повинна стимулювати впровадження програм соціальної

відповідальності бізнесу і залученню до них якомога більше підприємств і організацій незалежно від форм власності. Такі програми сприяють істотному зниженню соціальної напруги і нівелюванню соціальної несправедливості, як це показує досвід розвинутих країн, які давно використовують практику такої відповідальності.

Отже, посилення соціальної відповідальності бізнесу, заохочення до соціальної активності підприємців є необхідними умовами для розвитку соціальної солідарності в Україні. Великі компанії, які створюють власне українську економіку, мають розвивати соціальну відповідальність, що збільшить їхні можливості для виходу на міжнародний ринок. Розвиток національної соціальної відповідальності бізнесу покращить імідж нашої держави всередині країни і на міжнародному рівні, продемонструє прагнення України рухатися відповідно до сучасних європейських і світових тенденцій, дотримуватися концепції сталого розвитку, відповідально ставитися до проблем суспільства.

Література:

1. Воробель В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи. Інформаційно-аналітичний матеріал // В. Воробель, І. Жуковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/Analitichniy_Material_do_Sluhan_Final.
2. Гайдуцький П.І. Незалежна економіка України // П.І. Гайдуцький. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с.
3. Жук В. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні // В. Жук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November/13.htm>.
4. Павлюк Т. Соціальна відповідальність бізнесу не тільки необхідна, але й вигідна / Т. Павлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gromrada.biz/index.php?option=com_content&view=article&id=851.

e-mail: o.tulai@tneu.edu.ua

Тулай О.І., к.е.н., доцент

**ТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ
ВИДАТКІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ЛЮДСЬКОГО
РОЗВИТКУ**

Тулай О.И., к.э.н., доцент

**ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СУЩНОСТИ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ РАСХОДОВ В КОНТЕКСТЕ
УСТОЙЧИВОГО ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ**

Tulai O.I., Ph.D., Associate Professor

**THEORETICAL ESSENCE INTERPRETATION OF
GOVERNMENT EXPENDITURES IN THE CONTEXT OF
SUSTAINABLE HUMAN DEVELOPMENT**

Маніпулюючи своїми видатками, держава здійснює вплив на усі процеси сталого людського розвитку. Державна підтримка його пріоритетних напрямів сприяє підвищенню рівня та якості життя громадян, екологічній безпеці, економічному піднесенню. Якщо в умовах перехідної економіки відповідальність держави зводилася до мінімуму, то сьогодні вона, навпаки, повинна збільшуватися. Держава зобов'язана втручатися, перш за все, у ті сфери, які впливають на особисте споживання громадян, що, у свою чергу, сприяє формуванню та розвитку людського потенціалу.

Відомий середньовічний арабський філософ Ібн Хальдун ще 500 років тому зазначав, що державні фінанси, у т. ч. податки та видатки, є складовим елементом людської цивілізації [1, с. 120]. Ці слова не втратили своєї актуальності й сьогодні, атому своєчасність дослідження державних видатків як визначальної засади розширення можливостей та всебічного розвитку людини не викликає сумніву.

Видатки держави є об'єктивно необхідними, оскільки будь-яка функція держави може бути реалізована за умови її фінансування за рахунок коштів бюджету [2, с. 362]. Державні видатки виступають інструментом забезпечення справедливого розподілу державних

благ з метою досягнення граничного рівня добробуту для кожного члена суспільства [3, с. 106]. Тому питанням функціонування витатків держави сьогодні приділяє увагу чимало дослідників.

Так, І. Боярко, Н. Дехтяр та О. Дейнека вважають, що державні витатки – це система фінансових відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій [4, с. 8]. Таке тлумачення державних витатків як фінансової категорії найбільш поширене у фінансовій науці. Воно відображає процес використання бюджетних коштів та їх цільове спрямування, однак при цьому метою є виконання функцій держави, а недосягнення конкретних результатів щодо потреб сталого людського розвитку.

Інша група науковців визначає державні витатки як грошові відносини, що виникають на кінцевій стадії розподільчого процесу у зв'язку з використанням фондів фінансових ресурсів суб'єктів економічних відносин із метою фінансування основних витрат розширеного відтворення та задоволення інших потреб [5, с. 161]. Зазначений підхід підкреслює матеріально-речовий характер державних витатків.

В економічному енциклопедичному словнику знаходимо, що «державні витатки – грошова форма витатків держави, спрямованих на виконання нею своїх функцій і відносини економічної власності (привласнення) між державою та юридичними і фізичними особами в процесі розподілу, використання і споживання частини національного доходу [6, с. 158]. У цьому визначенні, на наш погляд, чітко прослідковується взаємозв'язок між витатками держави та фундаментальними економічними чинниками.

Аналізуючи державні витатки в системі державних фінансів з позиції концепції сталого людського розвитку, зазначимо, що вони покликані задовольняти найважливіші потреби громадян в соціальній, екологічній та економічній сферах. Тому, в цілому можна сказати, що витатки держави – це грошові відносини, пов'язані з плануванням, розподілом та використанням необхідного обсягу фінансових ресурсів на певний період відповідно до потреб сталого людського розвитку.

Підсумовуючи викладене вище, наголосимо, що в умовах сталого людського розвитку функціонування державних витатків необхідно оцінювати не лише з економічної точки зору, а й з позицій соціальної та екологічної результативності. При цьому доцільно

посилити увагу до пріоритетності видатків як основного чинника вибору напрямів та об'єктів фінансування; адресності як індикатора соціальної відповідальності держави; екологічного імперативу як об'єктивної необхідності взаємодії людини з природою.

Література:

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Відп. ред. С.В. Мочерний. – К: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

2. Лисяк Л.В. Концептуальні засади бюджетної політики у сфері державних видатків / Л.В. Лисяк // Формування ринкової економіки в Україні: зб. наук. праць. – Вип. 19: Фінансово-економічні проблеми розвитку економіки України. – Львів: ЛНУ, 2009. – С. 358–364.

3. Осецький В.Л. Державні видатки в реалізації бюджетної стратегії соціально-економічного розвитку України / В.Л. Осецький, П.А. Мороз // Фінанси України. – 2012. – № 12. – С. 103–111.

4. Боярко І.М. Державні видатки в економіці країни: монограф. / І.М. Боярко, Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека. – Суми: ПВКП «Корпункт», 2013. – 109 с.

5. Бюджетна система: навч. посіб. / Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін.; за заг. ред. Т.А. Говорушко. – Львів «Магнолія 2006», 2014. – 296 с.

6. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2-х томах. Т. 1 / [С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій] / за ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.

e-mail: n.shamanska@tneu.edu.ua

Шаманська Н.В., к.е.н., доцент

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Шаманская Н.В., к.э.н., доцент

ПЕНСИОННОЕ СТРАХОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНЫХ РИСКОВ

Shamanska N.V., Ph.D., Associate Professor

PENSION INSURANCE IN THE CONTEXT OF SOCIAL RISKS

Об'єктом соціального страхування є соціальні ризики, а його практичне здійснення повинно спрямовуватись на їхнє попередження та подолання наслідків, оскільки ефективність системи соціального захисту визначається її здатністю запобігати та передбачати настання ризикової ситуації.

Як суспільне явище соціальні ризики визначаються складним сполученням різних факторів життя суспільства: соціальною та економічною політикою держави, зрілістю громадянського суспільства і законодавчої бази, розвиненістю трудових відносин між роботодавцями та найманими працівниками. При цьому конкретні види соціальних ризиків і відповідні форми соціального страхування залежать від комплексу факторів, що впливають на життєдіяльність індивіда та суспільства загалом.

Суть державного пенсійного страхування полягає в розподілі відповідальності за настання соціального ризику між роботодавцями, найманими робітниками та іншими зайнятими особами, що підлягають обов'язковому соціальному страхуванню, тобто між соціальними партнерами. Причому кожний з цих соціальних партнерів (державна, роботодавці, працівники) прагне в процесі соціального діалогу знайти оптимальні для нього пропорції в амортизації ризиків.

Одним із актуальних теоретичних питань державного пенсійного страхування є визначення вартості робочої сили, яка

матеріалізується як фінансове забезпечення пенсійної системи, та встановлення її співвідношення із заробітною платою.

Однак, низький рівень оплати праці, міжгалузеві, міжпосадові та міжкваліфікаційні деформації в оцінці вартості робочої сили призвели до втрати заробітною платою більшості притаманних їй функцій. Негативним наслідком такого становища є гальмування розвитку виробництва та процесу нагромадження, неможливість забезпечення розширеного відтворення робочої сили, виникнення невирішених проблем, низька купівельна спроможність для більшості громадян пенсійного віку.

Занижений рівень заробітної плати відносно вартості робочої сили впливає на формування страхових фондів, фінансових ресурсів пенсійного страхування, що зменшує рівень споживання осіб пенсійного віку і, в кінцевому рахунку, стримує економічне зростання в Україні.

Як впливає із вищезазначеного, розмір пенсій, базуючись на вартості робочої сили, характеризує рівень життя людей похилого віку. В умовах ринку придбання товарів і послуг значною мірою залежить від матеріального становища пенсіонерів. Тому найважливішим параметром, що характеризує рівень життя особи пенсійного віку, є рівень його доходів і, насамперед, розмір пенсії, співвіднесений з рівнем цін на споживчі товари та послуги. Система найважливіших індикаторів життєвого рівня пенсіонера передбачає наявність таких показників: мінімальна і середня пенсія, диференціація пенсій, величина прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, купівельна спроможність пенсій. При цьому дані показники одночасно характеризують ступінь розвитку пенсійного страхування, його спроможність задовольнити основні потреби пенсіонерів [1, с. 38].

Поряд з цим зберігається негативна тенденція диференціації виплати пенсій за різними законами. Такий величезний розрив у розмірах забезпечення окремих категорій пенсіонерів, що склався в Україні, не може бути виправданий жодним трудовим внеском або особливими заслугами перед народом України, чи якимось іншими аргументами.

Однак негативні моменти пенсійної системи України не вичерпуються появою нових фінансових проблем. Її неможливо назвати солідарною, оскільки нерівність між найбільш високооплачуваними та найбільш бідними пенсіонерами не зникла.

Нова пенсійна система не стала й справедливішою, оскільки зберігає нерівність прав громадян за професійною ознакою. Необхідно забезпечити соціальний захист громадян України, які працюють за кордоном, у разі настання страхового випадку; забезпечити в повному обсязі розмежування джерел фінансування пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, не допускаючи при цьому запровадження нових пільг у виплаті пенсій без визначення джерел їх фінансування.

Трансформація пенсійної системи в Україні почала здійснюватися під впливом багатьох факторів, серед яких найбільш вагомим є демографічна ситуація. Безумовно, тривала економічна криза в Україні вкрай загострила проблеми фінансового забезпечення пенсіонерів, проте навіть за умов економічного зростання, прискорені демографічні зміни, зумовлені значним зменшенням народжуваності, зростанням смертності населення працездатного віку та формуванням від'ємного сальдо зовнішньої міграції, не дають можливості стабільно функціонувати пенсійній системі будь-якої країни [2, с. 10].

Крім основних факторів, що впливають на функціонування пенсійної системи (рівень заробітної плати, чисельність платників єдиного соціального внеску, чисельність і структура пенсіонерів), певне значення мають непрямі фактори, а саме: вік виходу на пенсію, недосконала методика нарахування пенсій, наявність багатьох нормативно-правових актів, адміністративне втручання в залежності від політичних цілей, значні адміністративні витрати, залежність від коштів Державного бюджету України та рішень міжнародних організацій (МВФ) тощо.

Аналіз стану пенсійного страхування в Україні ускладнюється тим, що нині її пенсійна система перебуває на стадії трансформації, тобто переходу від солідарної системи до системи, яка базується на страховому принципі, та передбачає три рівні.

Слід відзначити, що реформування пенсійної системи в нашій державі стало об'єктивно необхідним з часу проголошення її незалежності та переходу до ринкових умов господарювання. Значні проблеми були викликані неповним врахуванням вітчизняних реалій та незастосуванням комплексного системного підходу щодо змін у механізмі пенсійного забезпечення. До першої групи проблем, на наш погляд, треба віднести: по-перше, незавершеність економічних реформ, наслідком чого залишається тіньова економіка, низький

рівень заробітної плати, недостатньо розвинутий ринок фінансових послуг; по-друге, нестача фінансових ресурсів для створення накопичувального фонду ПФУ, професійних та корпоративних пенсійних фондів; по-третє, демографічна ситуація, яка, окрім світових тенденцій зростання чисельності осіб похилого віку, доповнюється в нашій країні збільшенням кількості трудових мігрантів, тобто зменшенням чисельності платників єдиного соціального внеску.

До другої групи проблем можна віднести те, що при розробленні пенсійної реформи не було використано системний комплексний підхід щодо вдосконалення всіх елементів пенсійної системи та різних верств населення за професійною ознакою. Пенсійна реформа щодо охоплення складових пенсійної системи носила частковий характер, вирішення окремих положень було відкладено на невизначений період та вона не дала позитивного результату всім пенсіонерам.

Література:

1. Мних М.В. Визначення ризиків та їх страхування / М.В. Мних, Н.М. Мних // Економіка. Фінанси. Право. – 2013. – № 10. – С. 37–39.
2. Цигилик І.І. Проблеми розвитку пенсійної системи України / І.І. Цигилик, Т.М. Скиба // Економіка. Фінанси. Право. – 2012. – № 2. – С. 8–13.

e-mail: o.shamanska@tneu.edu.ua

Шаманська О.С., викладач

**ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ
ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В
СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ**

Шаманская Е.С., преподаватель

**ПЕРСПЕКТИВЫ РЕАЛИЗАЦИИ АКТИВНЫХ СТРАТЕГИЙ
ФИНАНСОВОГО ПОВЕДЕНИЯ ДОМОХОЗЯЙСТВ В
СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ**

Shamanska O.S., Lecturer

**PROSPECTS OF REALIZATION OF ACTIVE STRATEGIES OF
HOUSEHOLD'S FINANCIAL BEHAVIOR IN MODERN
ECONOMICAL CONDITIONS**

Вибір (як свідомий, так і несвідомий) певних моделей фінансової поведінки залежить як від загальної економічної ситуації в країні, так і від рівня економічної культури, властивої членам домашнього господарства, умов виховання і, не в останню чергу, від їхнього почуття соціальної відповідальності, ступеня соціальної зрілості, морально-вольових якостей. Дотримуючись своїх світоглядних позицій, члени домогосподарств господарства приймають конкретні рішення стосовно того, чи витратити зароблені кошти, скільки витратити і на які цілі, чи інвестувати їх і в які саме активи, чи здійснювати позики і брати кредит тощо. Відтак, різний ступінь вираження тих чи інших пріоритетів, потреб та інтересів домогосподарств формує широкий діапазон конкретних моделей їх фінансової поведінки [1, с. 168].

У підсумку все це дає підстави стверджувати, що на фінансову поведінку домогосподарств справляють вплив дві основні групи чинників: економічного (макроекономічна ситуація в державі загалом та рівень реальних доходів членів домогосподарства зокрема) та соціального характеру (сформовані у домашньому господарстві традиції споживання та заощадження, соціальний статус членів домогосподарства, специфіка взаємовідносин між суб'єктами

фінансової поведінки, рівень довіри до органів державної влади та інституцій фінансового ринку тощо).

Основними об'єктивними факторами, що зумовлюють формування і реалізацію споживчої моделі фінансової поведінки домогосподарств є: стан реально наявних доходів населення; тіньовий характер економічної діяльності значної кількості підприємств; розбіжність між доходами населення, заощадженнями та інвестиціями, що є причиною незбалансованості на макрорівні [2].

Зважаючи на необхідність та важливість ощадливого використання отримуваних доходів на споживання, можливими варіантами споживчої поведінки за стратегії виживання в сучасних умовах є:

— планування витрат, яке є запорукою здійснення найнеобхідніших покупок і гарантом збереження коштів від необґрунтованого витрачання;

— грамотне споживання, адже чим більше людина має нестримних бажань слідувати лише останнім віянням моди або ж бажаному стилю життя, тим менше у неї є шансів досягнути фінансової свободи;

— детальний аналіз витрат, оскільки виділення часу для критичного аналізу особистих витрат дасть можливість членам домогосподарства зекономити значні ресурси у майбутньому;

— формування раціональної моделі бюджету домогосподарства, яка передбачає ефективне та обов'язково спільне управління вхідними та, особливо, вихідними грошовими потоками;

— купівля речей в потрібний час та якомога дешевше (наприклад, під час розпродажів, де можна зекономити чималу суму грошей);

— проведення маркетингового дослідження при здійсненні великих покупок з метою виявлення нижчих цін.

Оцінюючи в цілому перспективи формування інвестиційного потенціалу домогосподарств України, слід відзначити їх високу невизначеність та залежність від напрямів і темпів розвитку національної економіки. Водночас для розширення інвестиційних можливостей важливе значення має вирішення таких проблем, як підвищення попиту на трудові послуги у сфері матеріального виробництва, прискорення модернізації робочих місць, забезпечення державної підтримки безробітних у відкритті власної

справи, формування і реалізація національних проектів, які передбачали б залучення тимчасово незайнятого населення до продуктивної праці.

Головними напрямками у стратегії використання інвестиційного потенціалу заощаджень населення є:

- забезпечення умов зростання заощаджень населення, включаючи розробку оптимальної політики доходів та оподаткування;
- розробка на законодавчо-правовій основі комплексу заходів для забезпечення гарантій вкладів населення і відповідної інституційної бази;
- створення системи залучення заощаджень населення (довготермінових ресурсів) в інвестиційну сферу.

Зазначимо, що фактори, які найбільш суттєво впливають на формування та реалізацію кредитної поведінки населення в сучасних умовах господарювання, можна умовно поділити на три основні групи: стимулюючі, регулюючі та гальмуючі.

До стимулюючих факторів слід віднести: макроекономічну стабільність вітчизняної економіки; підвищення життєвого рівня населення; розвиток і стабілізацію банківської системи; удосконалення нормативно-правової бази, яка б захищала інтереси як позичальника так і кредитора; розширення інституційної структури ринку кредитування населення; удосконалення платіжних систем; розвиток ринку страхування; рекламна діяльність щодо кредитних продуктів.

Серед факторів, що гальмують активізацію кредитної поведінки домогосподарств можна назвати: нестабільну економічну ситуацію в державі, зниження життєвого рівня населення, високі темпи інфляції, коливання курсу валют, часті зміни до банківського законодавства, спрямовані на подолання зростаючих кредитних ризиків та розривів ліквідності; відсутність необхідності в кредиті, принципове небажання брати гроші в борг, можливість позичити кошти в когось із родичів або знайомих; відсутність формальної та реальної можливості отримання кредитів, які пов'язані з жорсткістю умов їх отримання, а також низький рівень реальних доходів населення, високі відсоткові ставки, побоювання про неможливість повернути кредитні кошти вчасно, а також відсутність інформаційної служби про приватних клієнтів, економічні злочини, в т. ч. і в банківській сфері [3, с. 100].

До регулюючих факторів можна віднести: доопрацювання нормативно-правової бази у сфері кредитування фізичних осіб;

удосконалення інституційних структур ринку кредитування населення (кредитні бюро, колекторські агентства, оціночні бюро); проведення державної соціально-економічної політики, направленої на стимулювання розвитку кредитування населення.

Звичайно, наведений перелік моделей фінансової поведінки домогосподарств лише фіксує діапазон можливих варіантів такої поведінки. Проте в чистому вигляді перелічені моделі застосовуються досить рідко, оскільки доволі часто домогосподарство (і навіть одна людина) може використовувати декілька стратегій фінансової поведінки одночасно.

У сучасних економічних умовах надзвичайно важливими є уміння і здатність домашніх господарств обирати найдоцільнішу та найоптимальнішу стратегію фінансової поведінки. Однак не завжди домогосподарство або окрема людина мають можливість зробити правильний вибір з усього окресленого спектра дій, зважаючи на масштабність і складність фінансової інформації, котра потребує глибокого осмислення й детального аналізу, а також у зв'язку з відсутністю або недостатністю освіти, кваліфікації та відповідного досвіду.

Література:

1. Єфременко Т. Фінансова поведінка населення України / Тетяна Єфременко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 165–175.
2. Коваль Л.А. Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки / Л.А. Коваль, С.А. Романчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua>.
3. Стребков Д.О. Социальные аспекты кредитного поведения населения / Д.О. Стребков // Социологический журнал. – 2007. – № 1. – С. 83–102.

e-mail: b.shuliuk@tneu.edu.ua

Шулюк Б.С., к.е.н., ст. викладач

**ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ
ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ**

Шулюк Б.С., к.э.н., ст. преподаватель

**ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ
ДОМОХОЗЯЙСТВ В УКРАИНЕ**

Shulyuk B.S., Ph.D., Lecturer

**FEATURES OF HOUSEHOLD FINANCIAL PLANNING IN
UKRAINE**

Економічна та соціальна стабільність домогосподарств значною мірою залежить від вміння ефективно планувати і використовувати сімейний бюджет. Далеко не завжди кожен індивід здатний рівномірно розподілити зароблені кошти на весь час свого життя, зберігши при цьому необхідний обсяг ресурсів до похилого віку [1, с. 73]. Саме фінансове планування дає змогу уникати фінансових ризиків і непередбачуваних ситуацій, здатне підвищувати добробут за рахунок розподілу наявних грошових ресурсів і планування майбутніх витрат.

Фінансове планування домогосподарств – це процес визначення індивідуальних або сімейних цілей, збору інформації та аналізу фінансового стану домашнього господарства, вибору моделі його фінансової поведінки з урахуванням поточної ситуації в економіці і припущень про майбутні тенденції її розвитку. Метою фінансового планування є формування достатнього обсягу грошових коштів, необхідного для досягнення цілей домашнього господарства.

Фінансове планування реалізується через розроблення фінансового плану, який дає змогу окреслити раціональну стратегію досягнення цілей, виходячи з фінансового стану і можливостей домогосподарства.

Фінансовий план домогосподарства – це індивідуально розроблений план дій щодо досягнення бажаних цілей (купівля квартири чи машини, здобуття освіти тощо), включаючи підбір

відповідних кредитних, інвестиційних, страхових, пенсійних та інших фінансових інструментів [2, с. 298]. Він включає складений план фінансових дій, а саме:

- план досягнення фінансових цілей у коротко- та довгостроковій перспективі;
- план реалізації інвестиційної діяльності з врахуванням допустимого рівня ризику і терміну досягнення цілей;
- план використання позикових коштів;
- план участі у страхових програмах, включаючи перелік ризиків, страхові суми, термін страхування;
- план пенсійного забезпечення, що передбачає підбір варіантів збільшення державної пенсії, накопичувальної і недержавної пенсії тощо.

Плануючи фінансове життя, домогосподарство може поставити перед собою короткострокові і довгострокові завдання: на день, тиждень, рік і на все життя. Постановка цілей є дуже важливим моментом для того, щоб досягнути фінансового благополуччя на довгі роки.

Середньо- та довгострокові фінансові плани домашнього господарства розробляються на кілька років для досягнення однієї чи двох значущих цілей. Короткострокові фінансові плани робляться на один рік. Варто зазначити, що інфляція при складанні короткострокового фінансового плану не враховується, на відміну від середньо- та довгострокового планування. Короткострокові плани можуть використовуватися як інструмент відстеження виконання довго- і середньострокових планів.

Для фінансового планування домашнього господарства зазвичай потрібна повна і достовірна інформація про інвестиції та заощадження, наявну заборгованість, страхові поліси і їхні умови, накопичувальну частину трудової пенсії, заповіти, утриманців, стан здоров'я членів сім'ї та ін. Відтак процес фінансового планування домашнього господарства складається з таких етапів: 1) окреслення фінансових цілей домогосподарства; 2) аналіз фінансового стану домогосподарства (зіставлення доходів і витрат); 3) визначення рентабельності використання активів домогосподарства, 4) врахування впливу ризиків на досягнення поставлених фінансових цілей; 5) розроблення стратегії мінімізації ризиків; 6) складання фінансового плану домогосподарства; 7) коригування фінансового плану домогосподарства з врахуванням впливу зовнішніх і

внутрішніх факторів. Успішне виконання фінансового плану сім'ї багато в чому залежатиме від точності прогнозів при його складанні, а також від того, наскільки оперативно домогосподарство буде реагувати на зміни зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на його розрахунок, особливо якщо план складається на тривалий період.

Вітчизняна практика свідчить, що українці плануванню особистих доходів і витрат належної уваги не приділяють, хоча на Заході це явище є доволі поширеним і дозволяє громадянам максимально оптимізувати сімейні бюджети. Причинами неефективного планування власного бюджету є відсутність досвіду управління доходами і витратами сімейного бюджету, вміння оцінювати фінансові можливості, економічної освіти, стабільних доходів тощо.

В сучасній періодиці та на сторінках Інтернет-порталів висвітлюють рекомендації щодо ведення сімейного бюджету. Так, для успішного планування власних фінансових ресурсів варто звернути увагу на наступні головні моменти. Зокрема, необхідно вести аналіз й облік сімейних доходів і витрат. Безперечно, найкращим варіантом для сім'ї є профіцитний бюджет, оскільки домогосподарство має змогу формувати грошовий фонд на додаткові витрати, які можуть виникнути в майбутньому (оплата навчання дітей, придбання житла, автомобіля та інших активів), а також збільшувати заощадження, які в майбутньому можуть трансформуватися в інвестиції за допомогою різноманітних фінансових інструментів. А наявність дефіцитного бюджету змушує скорочувати можливі статті витрат і здійснювати пошук додаткових джерел коштів.

Таким чином, складання фінансових планів і вибір моделі фінансової поведінки є важливим засобом максимізації добробуту і збільшення ймовірності досягнення цілей домашніх господарств. При цьому останні повинні володіти неабиякої компетенцією, скрупульозністю та креативним підходом в процесі фінансового планування своєї життєдіяльності. Однак, в Україні, при неналежній розвинутості фінансової грамотності та культури управління особистими фінансами, особливої актуальності набуває розвиток інституту професійних консультантів, які володіють методикою фінансового планування – незалежних фінансових радників.

Література:

1. *Петрушка О.* Сутнісно-теоретичні засади державного пенсійного страхування / О. Петрушка // Світ фінансів. – 2010. – № 3. – С. 73–81.
2. *Фінансова грамотність: навч. посіб. / За ред. Т.С. Смовженко.* – 2-ге вид., випр. і доп. – К., 2013. – 311 с.

Наукове видання

Збірник тез доповідей Першої Інтернет-конференції
професорсько-викладацького складу кафедри фінансів THEU

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА ТА ДОМОГОСПОДАРСТВА: ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ І ПРАКТИКІВ

м. Тернопіль, 14 квітня 2015 р.

Верстка: В.В. Письменний
Дизайн обкладинки: В.В. Письменний
super_verstka@ukr.net

Підписано до друку 23.03.2015.
Формат 60x84/16. Гарнітура Franklin Gothic Book.
Папір офсетний 80 г/м². Друк на дублюванні.
Умов.-друк. арк. 7,56.
Тираж 30 примірників. Замовлення № 03/15/2-24.

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12
тел. (0352) 40-08-12
(0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07.03.2013
ФО Осадца Ю.В.